

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204783

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. 782 / R17 B Accession No. T 2.33

Author రామకృష్ణ మహాపాత్ర, డి.

Title ఉపాధ్యక్షుల వాక్యము. 1929.

This book should be returned on or before the date last marked below

(శ్రీ)

బృహన్నల నాటకము.

లేక

(ఉత్తర గోగ్రహణము.)

౩౩

అ. శ్రీనివాస వివేకానందకృష్ణకవీలు

"అ. శ్రీనివాస వివేకానందకృష్ణకవీలు" యను నిరుదాసహించిన

ధర్మము - రామకృష్ణమాచార్యులచేత

అనువాదము

రచియు పంపి

శ్రీ కె. శ్రీనివాసాచార్యులు, వారి సహాయములవలన

ప్రచురితము పంపియు.

రెండవ కూర్పు

అ. శ్రీనివాస వివేకానందకృష్ణకవీలు.

1929.

[క్రయము రు. 1—0—0.]

فد

All Rights Reserved

CHECKED. 1951

Checked 1965

Copyright 1915-by D K. Krishnama Charlu & his brothers. This Book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate it into any other language or stage it without permission or offer it for sale. A substantial copy of words, ideas contained herein constitutes an infringement of a copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case of infringement.

red 1969



కకశీరైటు 1915-వ సం॥ బష్నారి ధ॥ శ. కృష్ణమా చాఢ్యులు వారి తమ్ములు కాపిరైటువారు. ఈ పుస్తకము ఇ డియా కాపిరైటు చేతను షరకీయమైన కాపిరైటుచేతను సురక్షితమైనది. ఎరుగాని ఈ పుస్తకము సంపూర్ణముగాగాని యిందొక భాగముగాని తాము వేలు ప్రకటించుటను మఱియు యొక భాష మందు భాషాంతరీకరించి మునునకిచ్చుటను, తాము పుత్రరపులేకనే ప్రదర్శించుటను, హక్కు యిహ్యుబడదు. ఇందుగల పదములుగాని, భావములుగాని; ఏమాత్రమైన కాపీ చేసియెడల అది కాపీరైటు నుల్ల ఘించినట్లుగుటచే అట్టివారు దావాకు పాత్రులగుదురు.

౧౩

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

తత్త్వ వేద స్థలములు.

[పురుషులు.]

ఇగ్గుమడు—అం I రం 1, 2.

అగ్ని—నరుణులు (దిక్పాలవరులు) అం I రం 1.

చిత్రసేనుడు— (గంధర్వుడు) అం I రం 1.

అర్జునుడు— (కథానాయకుడు) అం I రం 1, 2, అం II రం 2
అం V రం 2, 3, 4. (శాపమువలన గలిగినపేరు, బృహన్నల
అం II రం 3, అం III రం 2, 3, 4. అం IV రం 4, 6.
అం V రం 1.

ధర్మరాజు—అం II రం 2, (వేదాంతరమున) కంకభట్టు 3, అం IV
రం 4, 5. అం V రం 3, 4.

భీముడు— అం II రం 2 (వేదాంతరమున) వలలుడు 3, అం III
రం 4, అం IV రం 4, 5. అం V రం 3, 4.

నకులుడు— } అం II రం 2, (వేదాంతరమున) దామగ్రంథి
సహదేవుడు— } తంత్రపాలురు అం IV రం 4, 5. అం V 3, 4.

ధుర్యోధనుడు—అం II రం 1, 4. అం IV రం 1 అం V రం 1.

కన్యకుడు— అం II రం 1, 4. అం IV రం 1 అం V రం 1.

శకని— అం II రం 1, 4 అం IV రం 1, అం రం 1.

దుశ్శాసనుడు—అం II రం 1.

హలాయ ధానురుడు—(బకాసురుని తమ్ముడు) అం II రం 1, 2, 4.
అం IV రం 1.

విరాటుడు—(మత్స్యపురి రాజు) అం II రం 3, అం V రం 4.

ఉత్తరుడు—(మత్స్యపురియువరాజు) అం IV రం 3, 6.
అం V రం 1, 2, 4.

కీచకుడు—(విరాటుని బావమరిది) అం III రం 2, 3, 4.

కృష్ణుడు—అం IV రం 2.

అభిమన్యుడు— (అర్జునపుత్రుడు) అం IV రం 2, 3, 5 అం
రం 1, 2, 3, 4.

భీష్మ—
ద్రోణ—
కృప—
అశ్వత్థామ— } అం V రం 1.

సునందుడు— (గంధర్వుడు) అం III రం 1, 3, 4.

స్త్రీలు.

ఉర్వశి— (అశ్వస) అం I రం 1, 2, అం III రం 1, 3, 4.

ద్రాపది— అం III రం 4.

ఉత్తర— (విరాటుని పుత్రి) అం IV రం 3, 6, అం V రం 2, 4

నిలా— (ఉత్తరసఖి) అం IV రం 3, 7.



Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU,

Andhra Nataka Pithamaha,

Born 1853—Died 1912.

శ్రీ

హయగ్రీ హయనమః

బృహన్నలనాటకము.

ప్రస్తావన.

శ॥ శ్రీః శ్యామలః పాండవేయ మహర్షి బాపి యవ్యాడుమో ।
 దావిర్భూతి బృహన్నలామలకుః? గష్టాఙ్గాత సంతప్తరం ।
 భే విభ్రాంతియు లేకయుండగగ మాయించె గృహపూర్ణుఁడ ।
 దేవు డీవుత భక్తసంతతులకుఁ దీర్ఘాయురారోగ్యములే ॥

ప్రథమాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

[ప్రవేశము-ఇంద్రుడు-అర్జునుడు (వికాసముపైన)

అగ్ని-వరుణుడు-చిత్రసేనుడు-ఊర్వశి]

ఊర్వశి—(నాట్య గాన అనుబంధము 1.)

ఇంద్ర — ఊర్వశీ! నాట్యమచాలింపుము-విశ్రమింపుము-తనయా! అర్జునా! కాలశే
 య నివారకవచుల వధించిన యాయాసమైననుదీలుదు-మఱునాఁడు పోయెడు
 గానిలేము.

అర్జు — జనకా! నాశమియు నాయాసములేదు, నేనేమిన్నైనాఁడను?

ఇంద్ర—నీయిష్టము-నీవాయసుకుల వధించిన కాలముందు నీకొసంగిన యీకీరీటము నీకేయిచ్చెదను. ఇది నీవు ధరించుకొన సంకరమున నశేయిండువగుదువు-(అని ధరింపజేయును.)

చిత్ర—దేవేంద్రా ! నామిత్రుడీ కీరీటమున నెంతో వెలుగొందుచున్నాడు. ఇంకల మణి సంతానముల సహస్రభజాసమవధారితాయితమణి విరాజచ్ఛేషహిమల సున్నాడు.

ఇంద్ర—చిత్రసేనా ! నిక్కమాడితివి.

అగ్ని—పురుషూతా ! కవ్వడి కీరీటమొసంగుట యితని నీవనవనియు రక్షించుట సూచించుచున్నది. దీనియ దలి తేజోమయములగు మణులు భవబాయ తిసహస్రాది సూచకములై యిందు భవదవతారము బోలెనలగారు.

ఇంద్ర—అగ్ని ! నీవన్నమాట మణియుమేలు.

పరుణ—దేవనాథా ! ఈకీరీటమందలిమణిదీప్తులు దీనిసంతయు నావరించియుండుట కీరీటనామమహిమండలి మణిప్రభాప్రతాపలక్ష్మిచే నీమహనీయుఁ డావరింపఁ బోవుట సూచించు.

ఇంద్ర—వరణా ! నీయుక్తియింకనులేస్స.

ఉర్వశి—(స్వగతము) మదన పాత్రుజ్య పట్టాభిషేకము గన్న యాయతిలోక నుండ రని భద్రకీరీటమని నే నెఱుఁగు.

అర్జున—మహామహులారా ! నన్నింతయేల పెద్దచేసెదరు. మీ మహితోపకారఫలము శిరసావహించి యిట్లుభవించి కృతకృత్యుడనై మీకు మ్రోహ్యులిడుచుండనున గదా ధరించెదను.

క॥ మీయువకారము నీగతిఁ ।

బాయశశిర సావహించు భంగిఁజెలంగఁ

ధీయుతులార ధరించెద

నీయుత్తమ మకుటరాజ మింపుదలిర్పఁ ।

ఇంద్ర—అర్జునా ! ఈశంఖమును నీకొసంగెద-యిదిదేవదత్త నామంబునఁ బరంగుఁగాఁతే (ఇచ్చును.)

అర్జు.—మహాభాగ్యము.

చిత్ర—సూర్యునికిఁ జంద్రుడు తోడైనట్లాయెను.

క॥ అమరేశ! రీ బనునకు |

నమరంగ శంఖుబు నిచ్చు తారసిచూడన్ |

కుముదాని కిందు దోడగన్ |

గమలారి నొసంగు భంగిగమనీయమగున్ ||

ఇంద్ర—ఇంక వేళమైనది లేదునా ! అయినచేపు పోయివస్తునా ? నీగృహంబునకు వచ్చి
నిను మరలజూతును.

క॥ తనయా మల్లొక ములను |

ఘనుడనగా నెంచునీ పగల్గె డనంగా |

దినకర తేజము మెఱయంగ |

మనుమా యనుమానమింక మానుము మదిలో ||

చిరాయుష్మంతుడనై కీర్తి వంతుడనై మనుము

(నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

బృహన్నలనాటకము.

క్రథమాజ్ఞము-స్వీతీయరంగము.

[అర్జును నిల్లు-ప్రవేశము-అర్జునుడు]

అర్జు—అహా ! ఈసురపురిని విడిచిపోవ నాకుమనసేల్లేదు. చిత్రసేనుడు నాకు పరిత్రాసఖుడై ప్రియమాచరించుచుండును. మాజనకుడు దేవేంద్రుడు ప్రేమిడియెంతో చేసెను. అప్రేమవలననే-అయినను-అగ్రహదులదలచుకొన్న నిక్కడ కాలి నిలువదు. వారరణ్యనాసభిన్నులై యూరిటకానకుండును.

[ప్ర॥ ఊర్వశి.]

అర్జు—అమ్మా ! విచ్చేయుము (నమస్కరించును.)

ఊర్వ—అయ్యో ! అయ్యో ! ఇటుతగునా ? నేను దేవవేద్యును, వేద్యులకు నమస్కరించు వారుండురా ?

అర్జు—అమ్మా ! నీతల్లివావియెందుఁబోవును.

ఊర్వ—అమాటనకుము. నీకభ్యుదయముకాదు.

అర్జు—ఏమమ్మా ! వచ్చియుంటివి.

ఊర్వ—ఊర కమ్మా యశసును నేనొకఘనకార్యము నపేక్షించి నీయొద్ద కేటెంచితిని కూర్చుండుము.

అర్జు—ఎట్టికార్యముకాని చేయఁదగినదేని-చేయఁబాలుదు నేని చేయుదును. (మంచముపైగూర్చుండును.)

ఊర్వ—వచనమిచ్చినఁ జెప్పుదును,

అర్జు—అమ్మా ! అట్లేలపరిక్షించెను. నేనప్పడె చెప్పితిని-నేను చేయఁదగినదేని

శిష్యుడు—చేయఁదగినది—మిగులఁదగినది.

అర్జునుడు—నేనుచేయఁజాలుదునేని!

శిష్యుడు—అందునకు సుంహయలేదు.

అర్జునుడు—అయిన సవశ్యము చేయుదునానతియు.

శిష్యుడు—రాజకుమారి! యీ కుమారులు మాటలేల. నేను దేవవేద్యము. అర్జునుడైనాచే వెచ్చువడినవారి యాలము. నేనెవరికి భీతియులేదు. నీ నీదేవపురికివచ్చినది మొదలు నీనై నాకు సాహాయ్యము. నీ చింత నామనసునఁ బాయదయ్యె. ఎన్నిదినములకు ముందో నేడవేక్షించు భంగి నీ గూర్తెను సుఖము నవేక్షింపవలసియుండెను. నా సురూపప్రభావమును నమ్మి మానవశ్యావమున మోసనడితిని—“నేను కడురూపవతి నే అర్జునుఁ డొకమానవమాత్రుఁడే—అస్పదమిచ్చి ప్రీతిమాపినఁ గైకొనఁ దిఁడఁడు. నన్ను తానే యర్థింపకుండఁడు” అని నమ్మియుంటిని. మాత్రు భంగి నామరులు నీకెంతప్రకటింపినను నీవు దాని గ్రహింపకుంటివి. నేనేవేడుకొనినఁ గడుపలుచెదననునకు మూలమగు ననుశయచే నీవతి మూలదాకుంటిని. ఇంక నెన్నినాళ్లొ కలగగదా, యజ్ఞా వాసకాలసంతయు నింద యుండఁగలవు కదా యాతురమేలయని దావాగ్నివోలే నామనసు గరఁగించుచుండు నీనైబాలినంతయుఁ గష్టరూపమున నట్లే మ్రుంగుచువచ్చితిని. తేవు మీవారలయెడకు నీవుపోయెదఁ జని విన్నంతినె తెలిసితిని. పెన్ని పగోలుపోవకున్న బీదవలె నొలసితిని. మాగ నిశాసనాయకంబుల నెంతయు నలసితిని. నినుఁ గలసితినుటకును లేక పొలసితినుటకున్న నీచేతిమన్నది నన్నొటువడఁజేసితివి. నీ మోహవాగుఁడన్ను నేసితివి. కింక యెడకు నన్ను రాఁదీసితివి. మనోరమణా! వేమాటలేల! నీయనంగ సౌఖ్యము నభిలషించిన నన్నదరించి, దయాశయుగుఁడయి, యింపుసొంపువెలయుంచి, ననుజయించిన భంగి నీశ్రూరమారుని నోడించి రక్షించవలయునని విన్నవించుదానను. మోహమువెంచుదానను. అత్యగ్రము ప్రార్థించుదానను.

(అనుబంధము 2)

అర్జునుడు—అమ్మా! ఎంతమాటాడితివి! ఉట్టిపాటున ఉట్టిచెట్టిదంపు గట్టజీపలుకులు పలికితివి! నిన్నింతదూరము మాటలాడినిచ్చినది నాటిచ్చి పాటుగానియిచ్చ పాటుగాదు. ఇట్లు నీవువాకొనఁదగునా? ఇట్టి దుర్మోహము మేకొనదగునా? ఇట్టి దుర్మతము నూకొనఁదగునా? ఇట్టిదుష్కార్యము మైకొనఁదగునా? ఇట్టిమాడలాడుటకా నీవెంతదూరము వచ్చినది.

(అనుబంధము 3)

శిష్యుడు—ప్రాణవల్లభా! తొలుత నెట్టికార్యమునైనఁ జేసెదనని వచనమిచ్చి యంతలోఁ దిరుగుట సత్యవ్రతుండును-ధర్మవిందుడును నగు నీకర్మముననా?

అజ్ఞ — నేను ధర్మవిఘ్నండును కనుక నే యీ కార్యము దుష్టమనియు ననంతవ్యసనమున బలికెద. సత్యవ్రతుండగు గతుక నే నేతేయవగవనియు, తేయవాల వనియుఁ గాని యీ మహాకార్యము తగదని నుడివెద.

శిష్య — మనూహర ? ఈ కార్యమేల చేయఁదగినది.

అజ్ఞ — నీవు తల్లివికావా ?

శిష్య — నేనెట్లు తల్లిని ?

అజ్ఞ — జనకుండగు నిర్మలని తేపట్టవా ?

శిష్య — అయ్యో ! ఇట్టివైక భ్రాంతి నీకుఁ దగునా ? వేశ్యలను మాకక్కడి వాని?

అ॥ వె॥ వావియెరుగరాని వనజాక్షులకుదేవ ।

వేశ్యులకుగణించి పృథివిలేని ।

వావివరుసలెందు వైదికభ్రాంతి నీ ।

కేలగలిగినంత గోలవైతి ।

నేనొక్కటియగుదును. యజ్ఞముచేయువారికిని యుద్ధమునకును నొందినవారి కిని, రంభాదులగు మాతోడ సుభోగము లభించునని నీవెఱుంగవా ?

అజ్ఞ — ఎఱుంగుదును — అయిన ?

శిష్య — నీవు యజ్ఞముచేసిన నాభోగము నీకుఁ కలుగదో ?

అజ్ఞ — అదేల ? నీవొకతెవో యుండునది.

శిష్య — రాజకుమారా ! ఎంతసులభముగఁ గట్టుపడితివి ! నేనొకతెయి కాదుండునది. రంభాదులెందఱో యున్నార. వారినిగూడుచువునా ? వారుహస్త మింద్రభోగము నెడయనివారా ? వారు తల్లినావి కలవాడుకారా యత్తైవ —

అజ్ఞ — అదియుండనియ్యు. ఈదేహమున నాకింద్రుఁడు తండ్రీ. చచ్చినపింప నిదేహముండదుగదా ? కరీరాంతరమున నేమొనర్చినను దూషణియముకాదు.

శిష్య — అనభిమత కార్యము నుపేక్షించుటకుఁ గారణము లెన్నియో, కల్పింపఁగూడుట నేనెఱుంగినదాన, గాను. అకటా ! జన్మజన్మాంతర తపఃఫలంబుననైనను లభింపని యష్టస్థి తానై సకరీర సౌఖ్య మివ్వవలపడి తేకుచున్నను, వలదనుగోల జేల మున్నెందైన వినఁబడెనా ?

మ॥ అకటాధర్మము లెన్నియో సలిపిదివ్యాహుఁగి గన్నట్టివా

రికినైన బరికింపరాని సురనారీరత్న మానవా గణి॥

వక తానే సశరీరభోగము ఘటింపఁగోరి రాఁదోయలే!

వాక్ భామామణి పైబడంగడ గునుద్యోగంబు సద్యోగమే!

కటాక్ష ప్రసాదమొందున ముష్టిగంబులంగల తరణవయఃపురుషసంతానమును గలువఁజూచునామహిమ నేడిల్లుకొల్లుపోవునే! పొందుకుమారా! పురూరవ శృక్రివర్తిని నీవెఱుంగవో? జితేంద్రియత్వమున నాకుఁ దలయొవ్వగని చిట్టునుట్టాడుచుండెను. వానికిఁగల గర్వాధికారము నామందస్మితచంద్రిక యెట్లుమాయి చెను.

అర్జు—మరియు మేలయ్యె. ఆ పురూర వసుఁడెవ్వఁడెంత యెఱుంగుదువా! అతఁడు మా ములపుతాతలతాత. నీమునిముని మనుమని నీవు కాఁక్షింతువో? నాకూరిక వలె యిడకుము.

కటాక్ష—సమక్షమున వలెయేలవలయు?

(అనుబంధము 4)

అర్జు—అమ్మా యింకఁజాలింపును, పామ్మ నాకు నిదుర వచ్చుచున్నది

కటాక్ష—అయ్యో! నాకురాకున్నదే! నీనిదురిను సగమునిచ్చి నను నీయశ్ఠాంగినిఁగాఁ జేయరాదా?

అర్జు—ఇదియేటి చమత్కారము.

కటాక్ష—నాచమత్కారము కాదే నన్నీతికిఁ దెచ్చినది. నన్నొకదాని నొల్లవో లేక కామసన్యాసము నీకుఁ గలిగియున్నదో నీవె మేకిపట్టివ్రతుండవా? ద్రోపదిమాట యటుండనిమ్ము. మధుద్రక్షై కైతివసన్యాసివికావో? నాయెడనా నీవు నిక్కింపు సన్యాసియైనది. ఉలూచిని జూచినమాత్రమునఁ గాఁగిలింపవో! చిత్రాంగదకుచిత్రాంగ గదాన మొనర్చవో. నీసొందర్యామృతపానమున నె మల్లెతఁ జెందియుండిన నాకు నీవు వెలిబోయెదవన్నఁ బ్రభుత్వగలిగె. సమృతిగాకున్న నసమృతివైన నీ విలాసబుధి నోలలాడుదుఁగాక.

(మంచముపై కూర్చుండును.)

అర్జు—(దిగి) ఊహించి! “సాహసంపద్ధుణంచైవ” అనుమాట నీకతమున నేడుఁ నెగడెనె. నీకిది బుధి కాదావల యూరికపోమ్ము.

కటాక్ష—(దిగి) మనోహరా! నీకతవభాషణమారుతమున నాయెడ మన్నమదనాన్నిని మరింత ప్రజ్వలిల్లఁజేసెద, ఏలయోచింతువు రమ్ము. (చేయిపట్టఁబోవును)

అర్జు—(దూరముపోయి.)

ఉ॥ ఈకలుబోక్తులూడ నను నెవ్వనిగాఁగ దలంచితమ్మ ని॥
దాకరకృత్రిమమ్మ నిరయంబునకుంబధనుమ్మ మాని ను॥
శ్లోకిపుగాఁగదమ్మ జనలోకిగొత్త తుచ్చునృత్తిము॥
వైకొనబోలదమ్మ బహుమానము మీగదమ్మ కోనులే॥

ఇట్టి హాత్రకాలనము నీయందునుని యొకనాడుతలంపను. ఎంత జేసినవై నను ఇట్టి దర్శినికుం దగునే? నీద శ్చరియనంబయి మాయయ్యతో విన్నవించును.

ఉ॥—జూరా! ఎంతభయపెట్టెనవు? మీయయ్య నాకొక పనిలోఁ బడునొకంబవ వాడేకదా? మీయయ్య నొప్పించి ననుగూడుదు సమ్మతించువా?

అగు—ఇట్టి సాహసీని నెవరావుదురు? నీకు నమస్కరి శు నావలబొమ్మ.

ఉ॥—ఇట్టి నమస్కృతి నాకువలదు. —నాకుచసీమవై సాష్టాంగ నమస్కార మొనర్చినదా నాకుదరివి. దానికెట్లైన భవించును.

అగు—నీవల్లభుఁ డగువానితో నిట్టిసదనములాడఁబొమ్మ.

ఉ॥—నీకంటె నాకెడకులదు. మాటలాడుకొలది కొలదిమీటిసమోహతి శయము నన్నెమేమో చేయఁ ప్రజేరేయించుదా?

అగు—అట్లయిన నీదారిని నొమ్మ.

ఉ॥—నాదారిని బోవనిచ్చిన నింత సంవాదమేల. ఇదియేనాదారి. (అలింగనము చేయబోవును.)

అగు—(త్రోసి) దర్శితము.

ఉ॥—మదనరూపవైభవా! ఉదారమహాగుణ భూషణుడవగునీ కీకటికి రామదియేల గలిగె? నీవు త్రోసినందున నావీపున దెబ్బదగిలి నాకుచసీమనొప్పించి యున్నది గదా నీకోమలకీరణమున నీకతనపుగాని తీర్పరాదా.

అగు—హరి హరి! (చెవులు మూసికొనును)

(అనుబంధము 5)

ఉ॥—అయ్యో! ఇట్టి నపుంసకుడవగుదువని యెఱుఁగుదునా! నినుమోహించుట రాబొమ్మను మోహించుట యాయె నే. అంతకంటె నికృష్టము. రాబొమ్మయైననూ కాలింగనము నిచ్చును. ఇది శూలకంటకదృశశ్రృతిము. నన్నింతపరిభవించువే. ఇంత నొప్పించువే, త్రీటనము నిండ్రుమగుఁగాక. అయ్యో! దయరేదే.

(అనుబంధము 6)

(అటఁబోవును.)

అర్జు — డే! నీకు నాయాన గలదు. నాయంతి కేతంది యిటునన్నానికి చేయుదువే.
నీవు పెద్ద పెనంగిన నీవబలవగుదువు గాకనిన్ను నాయులు వెడలింతురు.

ఉష్వ — పెద్ద పెనంగిన నిల్లు వెలింకువా? నీవించుక పెనంగిన నే నిల్లడే వెడలిపోయెద.
ఇంక నీవు మారాడిన నాపోరామి యంతయుఁ దీటి నీకు రారామియును ఘోర శాప
మొనగుదు.

అర్జు — (నవ్వి) బౌరా! ననుదెవరింపజూనెదవో?

ము! ఇట్టి రే ననుక శపి యంతనంచు బెడరింపగ జూచెదే శాపము!
ల్లలపోయినక ననుఁ గాని కార్యమునకు తాహంబు పుట్టింపఁగా,
గలవంచుచక మదిఁ దక్కుచే చితివి నీ కార్యమిందుకొక్కటే!
నిలుచుక శాపములెన్నియైన ధరణిం దీరుక దలంకించునే!

నాపోస్తులగానివరి శాపోస్తుల నగునె. వలసిన శాపమొసగుము. ఈపాపకూప
మనంబడకుండ బాసినజాలు —

ఉష్వ — బౌనా! నిక్కువమా! భరింతువా! కటాక్షవీక్షణమాత్రమున వేనవేల భంగులఁ
బొంగింపజాలుచుచుంటిమి తానేయ్యింప సిరికిపాఁకాల్పాష్టికభంగి వలదని బేలు
పుచ్చి డీలుపడఁజేసి లేనిగానలఁద్రవ్వి వలవనివాపులఁ గల్పించి తుదకుఁ శాపహాని
గ్రుంగి కంటికిం జెడినరేవణభంగి విలపించుచునీ నీకుఁ గలిగియుండ నీవేమిచేయుదువు?
కామము క్రిందుపడినఁ గ్రోధము తత్త్వానము నధిష్ఠించుభంగి నీ వెఱుఁగవా? నామాట
నొనరింపవా? బసరింపవా? నా శ్రోధాగ్నిక నీదయాసారమున నార్పవా?

అర్జు — తల్లీ! నీ కామమునకు నానమస్కారము - నీగ్రోధము ను నా తిరస్కారము.
నీ శ్రోధాగ్ని నార్ప నాదయాసార మేలశావలయు? నీ పశ్చాత్తాప పూరమే
చాలదా. నీ ప్రతాపమింకజూయరు. ఇవి పాపాలాపములు - నేనింక నీకు మాటు
మాట వల్కను.

ఉష్వ — అక్కటా! నాకు మాటువల్కకుండినఁ గోపమేలవచ్చును. జిగిబిగిలమగు
వలదెగడు మగతనము పాటించు మగపంద నెందైనఁగంటిమే? సమించితరూపా
వయోవిలాసయై, దేవనగరీరివాసయై, శాపాహగ్రహవణ విదక్షణమనోవిశాసయై
నీ యుప్పురోగంధఫలీనాసతిరస్పృతయై యూరకపోవువా? నీయ్యోపుంస్త్వ
హీనుఁడుండిననేమి యుండకున్న నేమి? నపుంసకక్రియా విచారిమననె నీకుసమంచి
తాభిలాషమున్నట్లున్నది. ఏలకాదనవలె? నాకుఁగాని నీవుగుఁభావము వేటికొక్క
నానవతి యనుభవించునే నీవు నపుంసకుడ వయ్యెడుఁగాక.

కం॥ నిండాదుమోహమున నును !

శాంసుడు మననీడు కరుణఁగైకొనుచునుదే !

వాంఛజగామిని నొల్ల వె !

షండుడనై మనుము పురుషసత్త్వవిహీనా ॥

ఇంక సంతసించితిని. సుఖమున నుండుబొమ్ము.

(నిష్క్రమ)

(అనుబంధము 7)

అర్జు—హా! ముఖము-ముఖము-ఏ నేమి చేయుము. నాపరిభవమున నేనుండును ?

శా॥ నానాభంగుల బాధకోర్చితిని మానధ్వంసమేకోర్చితిం!

దీనత్వంబుఘట్టిని టోడ్చితివిరోధి ప్రాభవంబోడ్చితిం!

ఏ నెట్లొర్చెద నీమహాకలుష కృన్మి గాతపాతంబయో!

ప్రాణంబైనను బోవకుండ ననునిట్టొగ్గి విదారించునే!

ఈయమయింతటిరాగయవునే-అకటా ! ఇంతటి ఘోరశాపముపాలుచేయునే. అయ్యయో ! నపుంసకభావము నేనెట్లొర్చెనను. ఎంతటి ధీమడైననేమి? ఎంతటి బాహుసత్త్వండైన నేమి ? ఖాండవముదిహించిన నేమి ? ఇంద్రునితోఁబోలిన నేమి ? శివుని మెప్పించిననేమి? చింతామణి భద్రాసనాస్థుననున్న నేమి? కాల కేయనివాత కవచాదులఁ జంపిననేమి ? నివ్యకిరీటును, నివ్యశంఖును, భవ్యాస్త్ర సమితియు, చండగాండీయును, ఇవియెన్ని యుండిననేమి ? అర్జునుడు నపుంసకుఁడందురుగా? విజయుఁడగుదుఁగాక-బీభత్సుఁడగుదుఁగాక-సవ్యసాచిసగుదుఁగాక, యేమయిననేమి? నపుంసకుడనగుదుఁగా? కారణములేనికారణ బదియుఁడెఁడెడు లగ్నణ్యావాసమునకుఁ బంపిరిగా? ఇంత దుఃఖింపనైతి. పరియును నెందు నెలలెరి కష్టారవిధిని నివ్వహింపవలయుఁగా-ఇంతైన యోచింపను-అకటా ! ఈజగత్కర్త క్షీబభావమునకు నేనెట్లొర్చుకొందును? హా! శ్రీహరీ. (మూఁగియు)

[ప॥ ఇంద్రుడు.]

ఇంద్ర—అర్జునా! ఏల యీచివారము. ఊర్వశివలన నీయుదంతమునంతయు వింటిని. నీమేలుకొఱకే యీశాపము గలిగినది. భానుకోటితేజోఁచితుండవగు నీవెట్టిమాట నేపము వేసుకొన్నను గుఱితింపబడునందుటవిది. కావున నీకష్టారవిధికి మిక్కిలి యరుహాలము - అవత్సరముననే నీకీశాపముండఁగలదని సవరించుచున్నాను- యోచింపకుము.

(అనుబంధము 8.)

మ! తనయా భాసునితేజ మింపెసంగసాంద్రఖ్యాతిరంజల్ల నీ!
 వసయంబునైల్లు గొందఁగప్తతర మాయజ్ఞాతవాసంబునక! |
 జను లెవ్వరును గానకుండు టదిమీ సాధ్యంబె యావత్సరం
 బున నీశాసఫలంబు గల్గునటు లామోదంబునకదీర్చెదక॥

అర్జు—జనకా ! నీయాదరణమగణ్యము. ఇదివాళ్యము.

శ! “ నీయాదరణమగణ్యమ ” |

వాయదు నాయందుఁ బుత్రవత్సలత కృపా |

పోయితివై రక్షించితి |

పోయెద సెలవిమ్ము విబుధవ్రుంగవ జనకా ” ॥

అర్జు—నీ వేమియు స్తుతి నేయవలదు. తొలిబామునకు నీప్రయాణమునకు విమాన
 మాయితమై యుండెనట. నేనును వచ్చెదను.

(నిష్క్రమింతురు.)

—: ప్రథమాంకము సమాప్తము :—



బృహన్నలనాటకము

ద్వితీయాంశము.

శ్రుతమరంగము-హస్తినాపురి.

[ప్ర॥ దుర్యోధన-దుశ్శాసన-కన్య-శకునులు.]

దుశ్శాసన — దుశ్శాసన! నేనుచెప్పినగూఢచారులను బంపియున్నావా?

దుశ్శాసన — అగ్రజా! అప్పుడేపంపియున్నాను, వారు సుభటులు-భీమచారులు.

దుర్యోధన — మాతులా! ఇంత ప్రయత్నము చేసినను మనచారులు పొందుపులను గుఱుగించి పంపియున్నావా?

దుశ్శాసన — అగ్రజా! మనచారులు యత్నింపనుచున్నాడు. సమస్తముచూచియున్నాను చెవకిలేగలవారు.

దుర్యోధన — సుయోధనా! నీవుచింతింపకుము. భీముడు బకాసురుని జంపిరయినాన్వయచేసినను సహాయుడై వచ్చియున్న యితనితమ్ముడు హలాయుధాసురుడు దుండలేవా? వానితోపట్టడే యీటలాడి యున్నాను. మనచారులవలన గానిమోమాబలమున వాడు సాధింపగలడు. అప్పుడింకను బదమాడు సంవత్సరములే ఏకచక్రతాపత్యము గలుగగలదు.

(అనుబంధము ౨)

అహలాయుధుడు వచ్చుటనుచు వేళనైనది.

దుశ్శాసన — మాతులా! నిన్నుమీటినయొక్క కాలియు కీకాలియు నెవడుగలడు? నేను ధన్యుడనైతిని నిన్ను నుతింపఁజాలను.

ఉ॥ ధీరవిచార నీడగు సుధీసముద్రగత బాపియెంచున ।

న్నారినీదేవనాథునిబృహస్పతి వైఖరిగౌరవాళికి ॥

బేరులు బొప్పు నిచ్చితివి వెట్టరికోటపు ధీవిచారతన్ ।

కారణ కాగ్రగణ్య రిపు కాలుడ పీపు తలంప మాతూలా ॥

కృష్ణరాజేంద్రా! నీవాపాండవులకై చింతింప నేల. ఈయజ్ఞానవత్సరము కడచనకమునుచే
నారసు శ్రులబాయపందురా. నీతేనోలక్ష్మియే వారి సత్వసీనులఁజేసియున్నది.

॥ ఆరవిహీనులై రిపుజయప్రదశీలవిదూరులైనయా ।

పార్థులకై ధరారమణ బల్బులు చింతిలనేల నీవిధా ।

సార్థకశౌర్యసంతతి కయారె యలంకురి నామనాటికిన్ ।

వృద్ధులుగారె నీయెదుట నాహవభూమిని నిర్బుజేస్తురే ॥

[౧౨ హలాయుధుడు.]

హలా—నుయోధా రాజేంద్రా! నమస్కారములు.

వనో—హలాయుధా! మామాను నీతోడనన్నియుఁ జెప్పియున్నాడటనే? నీవెన్నై
నను మాచూబలమునఁ బాండవుల గుఱితించి వచ్చితివా నీపగయు మాయండలీ
పగయుఁదీలును.

హలా—రాజేంద్రా! ఈక్షణమున నీకార్యము నిర్వహించును.

వనో—హలాయుధా! నేనింకను సంగతులన్నియు సవిస్తారముగాఁ జెప్పెద నిట్లురమ్ము
(నిష్క్రమించుడు.)



శ్రీ

బృహన్నలనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

ద్వితీయరంగము-దుర్గాలయము.

[ప్ర. ధర్మ-భీమ-అర్జున-నకుల-సహ దేవతలు.]

(దూరమున-హలాయధుడు)

ధర్మ—అనజలారా! కన్తవ్యములన్నియు నిర్ధారితములాయెగా. మఱియొక సంగతియు-కంకివలల బృహన్నలదామగ్రంథి తెలిపాలమాలినులని మనసు బేరులుగదా? అయిన మనలో మనకు గ్రమముగాజయ జయంత విజయజయ తేజఃజయద్బలాధి సా నంబులుండవలయు. ఇక్కడికి నేనవనాడు మనము విరాటనగరజేర బోవలయు. దినము నొకరుగా విరాటని సందర్శింపవలయు. ఈధవాని హైమవతి మయుఁ గొసగులవలన దప్పించి రక్షించుట కీదేవిని సుతంతయు. ఇంతలో శ్రావణము సిద్ధము గానుండగలదు.

(అనుబంధము 10.)

(నిష్క్రమింతురు.)

హలా—(స్థానమునకువచ్చి) భళిలే-ఈ ధర్మజుడు కుంకసన్యాసి కాఁబోవునో? భీముడు పలలుఁ డగునో, అర్జునుడు అదియుఁగాక యిదియుఁగాక పోవునో, నకులుఁడు గాడిదలఁగాచునో? సహదేవుఁడు గోమయసింహములు చేయునో? ద్రౌపదిబహిరంధ్రయగునో! భలా భలా? ఇప్పుడుఁగదా నాపంతుము గెలిచె. ఇప్పుడుఁగదా నాపగ దీతె. ఇప్పుడేపోయి నుయోధనరాజున కంతయు నెఱిగింతును.

దేవి—మూర్ఖుడైత్యాధమా! నన్ను నమ్మిన యీపాండవతనూజుల భంగపాటునకు నీవు కారణమయ్యెదవా? నీకుఁ దగినకాస్తీ యిడె. (పాశమునఁగొట్టును.)

హలా—(మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక దిగివారును.)

శ్రీ

బృహన్నల నాటకము.

ద్వితీయాంకము.

తృతీయరంగము మత్స్యపురి.

(ప్ర॥ విరాట-కంకి-వలల-సేవక.)

విరాట — కంకి భట్టా! వలలా! అయిన నాపొంపులెందుబోయినదియుఁ జెలియవో?
 కంకి — రాజేంద్రా! మాకుఁ జెప్పమరా! ఏమిచెప్పమను అటుమొన్నగదా వారియజ్ఞాత
 వాసప్రసంగము-ఉదయమునఁ దొలిజాయన తేలితిమి-మేముమాత్రము నిలిచితిమి.
 సేవక — రాజేంద్రా! ఒక పేడివచ్చి కాచియున్నాడు.
 విరా — రానిమ్ము-ఆత! రూపముమాత్రము పేడియగుగాక మహాన్నతతేజముఁజూడ
 నిల్చుని నవ్వులాడుచున్నాడు.

(ప్ర॥ బృహన్నల.)

(అనుబంధము II.)

బృహ — విరాటదహీపాలకా! ఆభినాదము-నేనుబృహన్నలయును పేడిని. పుట్టినది
 మొదలు ధర్మరాజును నేవించుచుంటిని. అతఁడు నను దనతోడఁబుట్టువులలోని
 వానిగా నన్నాదరించుచుండె. అనంతమునన్నుఁబెయ్యెను. కుంతీకుమారుల
 నన్నికయొక్కఁడవానిగా భావించుచుండెను అతని జీవయొద్దను నన్ను సంశయిం
 పకుండును. వలసినభంగిఁ దిరుగాడుచుంటిని. ఆమహారాజున కజ్ఞాతవిధి ప్రాప్తించి
 నందున నాకు నట్టివిధి కలిగియున్నది. ఆరాజునయను నెఱపివచ్చిన వెంటనే
 యతనితోఁ జేరికొనుచున్నాను. ఈ కష్టసంపత్సరంబుననాకింత యోలమిచ్చి
 క్షిప్రప్రార్థించెద.

శా॥ ఓరాజశ్శకులావతంస విమలోగ్యోగుండు ధర్మాత్మజం!
 డారాజశ్శకుల ఘటించెవిధి నేడజ్ఞాతదుఃఖంబుమా!
 ప్రారభుబుగదా విచారవిధిప్రాప్తంబయ్యె నారాజు స!
 త్యామాశ్చి గడజేరువాఁక నను గోత్రాధీశ పాలింపవే॥

వేషమునకుఁ దగినకొలది సంగీత నాట్యాభినయముల యందును బరిచయము వడసినవాడ.

విరా—కంకభట్టా! నీపీ వేడి నెఱుఁగుదువా?

కంక—ఈవేడి చెప్పినదంతయు సత్యము. మాకంటె నీవేడియే యెక్కుడుగా నుండెను.

రాజవిద్యపరిచయమున నితనికంటె నెక్కుడగు వాడుండుటంది. దానివలన నింద్రునైనను, శివునైనను, మెప్పింపఁగలవాఁడు, ఎఁడరిఁగాని యవలీలజయించును.

విరా.—అంతశాస్త్రపరిచయము కలవాఁడా! బృహ్మలా! నీవుమాపురముననే వసియించుచు, మా కుమారికలకు విద్యాభ్యాసము చేయింపుము సేవికా! ధర్మరాజు నడవారెవ్వరు వచ్చినను మాపీటకుండ నియమించినానని సాటింపుము.

కంక—అతని యిశ్వగోశిక్షకులు పూజనీయులు. వారును రాఁగలరు.

పలల—వారును మావలనేతమ్ము లేకానోపుదురు.

విరా—అశ్వగోపాలురకు సయితము చనవిచ్చునా?

బృహ—రాజేంద్రా! అతని నెంతవిఠోనియాడవలయు.

(అనుబంధము 12)

సేవక—రాజేంద్రా! ధర్మరాజు దేవియొద్దనుండిన మాలినియను వేరుగల పరిచారిణి యొద్దనున యంతఃపురమున దేవిగారిచే నెలకొల్పఁబడినదనియు, దేవిగారు పితాతొడ మాటలాడఁ గోరుచున్నారనియు సంతఃపుర సేవకుఁడు విన్నవించున్నాఁడు.

విరా—ఇప్పుడే వచ్చెదను. కంకాచార్య! వెళయవది.

(నిష్క్రమింతురు.)

— — —

శ్రీ

బృహన్నలనాటకము.

ద్వితీయాంశము.

తృతీయరంగము - కారవసభ.

[ప్ర॥ దుర్యోధన-కర్ణ-శకుని-దుశ్శాసనులు]

చాండూ—దేవా! మాయాశ్రయము తమింపవలయు. ఆహారనిద్ర త్రాగుక పొడవులు పోయిన పోకిలన్నియు నరికితిమి. ఊరూర నెమకితిమి. అన్యాయుల నశ్వేషించితిమి బ్రాహ్మణసూపముల వానిసారస్థలమోనపుట్టి యుంతలతోచేసితిమి. ఎందునువారిపాలకువకానరాలేదు. మగలివచ్చుచో మార్గమున నొకదగ్గలయము నికటమున దేవమిత్రుడగుహలాయుధాసురుడు పిచ్చిపట్టికట్టు మాకత్వముననుండ నతనితో దొడ్డెచ్చియున్నాను.

దుర్యో—ఏదీ.

[ప్ర॥ హలాయుధుడు.]

హలాయుధా! పాండవులచందము నీవేమైనఁజెలిసితివా?

హలా—(బొసనిసైగచేయును.)

కర్ణ—ఇదియేల యిట్లు తలయూచెదవు? ఎందుకు మాటలాడవు.

హలా—(మాటలరావనిసైగ.)

కర్ణ—ఏమిగ్రహారము? నిన్నెవ్వరిట్లుచేసినది,

హలా—(దేవుడను సైగచేయును.)

దుర్యో—దేవుడా? ఏదేవుడు నిన్నిట్లుచేసెను.

హలా—(స్తనములు చూపించును.)

శకుని—ఓహో తెలిసెను. దుగ్ధాలయముదాపున నీతఁడున్నట్లుగదా తెలిసెను.

అదేవియేయిట్లుచేసినది. ఈబాధ్యములేని మాకత్వము కడువిఠ! హలాయుధా! దుగ్ధదేవియే యిట్లు చేసెనా?

హలా—(అవునని సైగ)

శకుని—ఏవేల సెను?

హలా—(పాండవులందుండినట్లు, తానుమాచినట్లు వారు నెడలిపోయినట్లును జేవితగ్ని నట్లు, మేలుకొనినవెంటనే మూకత్వము కలిగినట్లు, సైగ)

శకుని—దైవముతో దొక్కటియైనను తెలియదు ఏమిటిది?

హలా—(ముఖముకొట్టుకొనును)

శకుని—నీవు పాండవులఁబోదివావా?

హలా—(చూచితిని—సైగ)

శకుని—వారు దుర్గాలయినను నుండిరా?

హలా—(ఉండిరి—సైగ)

శకుని—అజ్ఞాతవిధకి వెడలిరా?

హలా—(వెడలిరి—సైగ)

శకుని—వారు మాటలాడుకొన్న దేమయినను వింటితి?

హలా—(వింటిని—సైగ)

శకుని—వా చెక్కడికిబోయిరి?

హలా—(దూరము—సైగ)

శకుని—ఇంద్రులొకమున కా?

హలా—(కాదు—సైగ)

శకుని—గుహలలో డాంగియుండుమరి మాటలాడిరా?

హలా—(లేదు—సైగ)

శకుని—రూపాంతరముల నేమయినను గ్రహించిరా?

హలా—(జేసినది—సైగ)

శకుని—ఏమియాపములఁగై కొందుమిరి?

హలా—(సన్ధ్యాసేవంటలవాడు-శేడి-గోపాలకుడు-గుట్టపువాడు-అనిసైగ)

శకుని—(నవ్వి) గ్రహచారము-గ్రహచారము కర్ణా! దుగోష్ఠినా! మీకేమైనా? చెలిసేనా?

కర్ణ—ఒక్క మాట

దురో—దైవముతోడను.

దుశ్శా—నీయానగలదు.

శకుని—ఒక్కొక్కరి నడిగెదను, ధర్మజాడే వేషముధరించె?

హలా—(క్షౌరము—సైగ)

శకుని—మంగలివాడగునా?

హలా—(కోపమునఁ జేయిచినురును)

శకుని—మఁ జేమనవలయు? విధవవేషము ధరించెనా?

హలా—(వెనుకదిరుగును)

శకుని—కోపగింపకును-భీముఁడేమాయెఁ జెప్పుము?

హలా—(ప్రోచిని, కట్టెపెట్టియుండిన-పైగ)

శకుని—కొమ్మొదమాలవాఁడా?

హలా—(కాదనిపైఁజేసి, గొట్టె ద్రిప్పినపైగ జేయును)

శకుని—అట్లెఁదాదాయెనా?

హలా—(తలద్రిప్పి, తపెలయునన్నుండికిన భంగియుఁజూపును.)

శకుని—మూగగుండ్రాటవాఁడా?

హలా—(వెనుక దిరుగును.)

శకుని—కోపమేలపోనీ? అర్జునుఁడెదుగును?

హలా—(చీరయు-స్తనములుచూపును.)

శకుని—(స్వ) ప్రొపది సంగతియెమో చెప్పుచున్నాఁడు (ప్ర॥) ప్రొపది కాదర్జునుఁడు.

హలా—(ముఖముకొట్టుకొని మీసములు గొఱుగు-పైగ)

శకుని—అత్యు మంగలివాఁడగునెమో (అనియడవము పైగ చూపును.)

హలా—(పొసని-పైగ)

శకుని—అబ్బా! ఇక్కడికిక్కటి తెలిసెను. అర్జునుఁడు మంగలియైనాఁడు-మంగలిగై యొక్కడ నున్నాఁడు.

హలా—(వెనుకదిరుగును.)

శకుని—కాదా? ఇదేటి గ్రహచారము? పోనీ నకులుఁడేమయినాఁడు,

హలా—(కోరదాచూపికొట్టును.)

శకుని—చదువులయ్యనారా?

హలా—(తలద్రిప్పిగొట్టును పైగచూపికొట్టును.)

శకుని—అశ్వము నెక్కియుద్ధమాడఁబోయినాఁడా?

హలా—(వెనుకదిరుగును.)

దుర్యోధను—మామా! ఇదియిట్లు సరిపడదు. ఏమైన నుపాయమున నాశయము వెఱలిపవలయు.

శకుని—నాశనమాయె! ఇంక నుపాయమేమి? (యోచించి) హలాయుధా!

హలా—(తిరుగఁడు)

శకుని—కోపమువలదిదియొకమాట చెప్పుము. కాకితము లేఖనియు నిచ్చినవాయుడవా?

హలా—(తిరిగి యతురమునఁ జెప్పునును.)

(కాగితము లేఖనియున్నట్లును)

హలా — (వ్రాయుచు) “నీయాజ్ఞకై కొని మాతూరూపమున ధర్మరాజామల వెతిరి
 ఓలిని వారొకరికే జేషము ధరియించినది” (వణికించుచు)

శకుని — అయ్యో ! (తీసుకొని) ముందైనను వ్రాయుచు.

హలా — “విపులకీబోయి ధర్మరాజు భుజాను

శకుని — ముక్కిలి వణికుచోట్లు ఓడిచి మిగిలినవారెయు వ్రాసుము.

హలా — “భీముడొ పాగాను, అర్జునుడొ పాగాను. సమలండ్లి తుపాగాను, సహదేవు
 డొ పాగాను, బ్రహ్మపతి పాగాను, ఉండవట్లు నిద్రించుకొనియున్నారు. సన్న
 దుగ్గాజేచి శాసించెను. ముచ్చిల్లితిరి. లేచినవెంటనే మూకల్యము గలిగినది.

శకుని — (చేతదీసికొని పూర్తిగా చదివి) “ భుగానుపాగానుసగాను తుగానుగగాను
 సగాను ” ఆహా ! ఎంతెంతయు? మొదటమనకుఁ దెలిసినంతకంటే నేమియుఁ దక్కు
 పకాకుండఁ దెలిసిపోయెను. శకుని! ఇంకఁజూలింపుము. ఈభుగానుసగాను నీవెక్కు
 పవెదకుదువు? రాజేంద్రా! ఆపాండవులకై యంతమన్నేకమేల? వాంజ్ఞానవిధిని
 సౌఖ్యముగ నర్పింపజరి. విదవవారు గలరు వానిదండముగలదు.

(అనుబంధము 13)

శకుని — కిక్కా ! నీమతమెంత ధీమతమయినను, అవి వేకిమతము. కోటలువెటికిన
 నేడుర్గులు లేక నెరహాయగు మనఁగలకొలసప్పుములబోలుపోసి పెంచి వానికోట
 లతో సాయుచేసెదనందుజేచిరివలన నెంతమనకుఁ దెలిసెను. వారందఱు నొక్కటే
 యూచున్నారని తెలియలేదా? ఇదిచాలవా? లేకున్న నొక్కరికొక్కరి
 నొక్కొక్క వైపున వెడలివలసి వచ్చుగాదా?

(అనుబంధము 14)

హలాయుధా! వారుపోయినప్పురీపుమాసిపఁగలనా! చూచియున్నావా?

హలా — (లేచినవైగ)

శకుని — సుయోధనా! యోచింపనేల? ఒక్కజేయూర నొక్కసమయమున నొక
 తరుణియు నేవురు పురుషులును బ్రచ్చన్నమునవచ్చి యొండఁగలయూరి నరయంబం
 పుము. ఒక్కక్షణమునఁ జిక్కఁగలరు.

(అనుబంధము 15)

దశ్యు — చూడరా! సంగతులన్నియుఁ దెలిసెఁగా! మీరీక్షణమున వేడలి కార్య
 సాధనము గావించవలయు.

సోదరులు — భాగ్యము. మేమవశ్యము నెఱవేర్చి బహుమతి వడయుదుము.

(అనుబంధము 16)

శబ్ద — ఈహలాయుధు నింకను విచారింపఁదగియున్నది. ఎవరైన నొక్కరచ్చలు మొదలుకొనకేలన్నియు వ్యసరిణియైపోవును రావలయు-ఇతఁడొప్పుకొను వ్యసములవాసిన నావాక్యమున మనకన్నియుఁజేలియును. చారులారా! విమోచింకను బొందివుల గఱుతింతు చందము చెప్పెదరఁడు.

(యవనికి దిగజారును.)

(ద్వితీయాంశము సంపూర్ణము.)

౩

బృహన్నలనాటకము.

తృతీయాంశము.

ప్రథమరంగము-విరాటపుర ప్రాంతాకాశ భాగము.

[ప్ర॥ సునందాదు-ఊర్వశి (ఆకాశమార్గము)]

సున—అయిననితఁడెయ్యరుడా? ఎంతరూపము మాతీరసు దేజుకొనివడకున్నదిగా?

ఊర్వ—నామాట విననఁడున. బొడమిన దుఃఖమిది, ఇంకనైనను వా నై నాకు మదిపా యకున్నది.

సున—అప్పుర స్తరుమణివగునీ వొక్కమానవునిచేది? స్మృత వయ్యనిట్లాడెదవా?

ఊర్వ—ఆపృథ్వయశల్యము నిదివలకుఁబరహరింపఁజాలకున్నాను. ఏమిది ద్రవ్యగ యిట్లుదఃఖించుచు పచ్చుచున్నది.

సున—(అలకించి) ఆహా! కీచకు నింటఁగల్గు తేను విరాటగతియగు సుధేష్ఠయెంతవలదిని ననుబొమ్మ నెననియఁ దనవై మోహితశయకున్నదని ప్రకటించిన కీచకునొద్దకుఁ బోవ వాడేమొనర్చునో యనిభయపడుచు—

ఊర్వ—నూర్యభగవానునిఁబ్రార్థించుచున్నది గదా?

సున—ఇదెపోవుచున్నది. ఏమి కారణమో?

ఊర్వ—(కొంచెమురకుండి) ఆహా! యీదురాత్ముఁడీమె నెంతపరిభవించుచున్నాఁడు.

సున—అకటా! బలిమిమైచెట్ట బట్టెగా! నేనిపుడే పోయివానిమర్దించి యాపతిప్ర తామణిని దప్పించును.

ఊర్వ—ఇదిగో యిదిగో! నీకంతయేల? నూర్యమాత పోవుచున్నాఁడు చూడు.

సున—ఆహా! ఇతనిప్రభావము! నిమేషార్థమునవానిఁబగద్రోసె.

ఊర్వ—అయ్యో! ఈపవిత్ర యెంతాతురమునఁబరుగెత్తుచున్నది.

కున—ఈ నీచుడును వెనుదగిలి పోవుచున్నాడు.

జ్ఞా—రాజనధకు నచ్చితి అకటా! ఆపాపి యీయబలసేట్లు పడఁదన్నెను.

కున—వంటలవానివలెనున్న మహాగ్రాకారుడొకఁడెట్టిభయంకరపుమాపు చూచుచున్నాడు.

జ్ఞా—అహా! తెలిసెను. అతఁడేభీరుఁడుఁడనానీవోలే గొలుపునలంకరించి యుండి ఫలభూషమును వంటచెఱుకులకై నలుక నేలయని నెపంపితి వానియలుక పారించు వాఁడె యుభయిరుఁడు.

కున—జౌరా! ఎట్టిధర్మాత్మునకెట్టిపాటు!

శా॥ క్రోధంబేచిన నొక్కఁడొక్కఁడురణక్షోణిదలంకేడి యా
వేదండుబుల నల్లనుద్దవిడి నిన్విణ్ణిబుగావైరుల్.
పాపింకంగలసోదరులేతపన తేజభ్యాతుల్ గల్గియున్.
ఆధర్మాత్మజుడెట్టిపాటుపడె నాహా పైవకృత్యంబిల్.

జ్ఞా—కీచుఁడు పోయెను. ఈద్రౌపది యొకనకరుణయుగాఁ దనభంగపాటు విరాటునతో విన్నవించెను.

కున—ఏమిది? నాట్యమాడనేలయని ద్రౌపదిని ధర్మజుడు పారించుచున్నాడు.

జ్ఞా—భరిత! ద్రౌపది యెట్టిప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. తనమగలలా నొకఁడునట్టువయుట

కున—యీవాఁడేకదా?

జ్ఞా—వాఁడెఁఱ్ఱి విధముల నాపెడియె.

కున—నా నపుంసకుఁడు పాడేమి చేయునో యింకే యుండి యుండును. ఈగ మణిమణికి భంగపాటు వాటిల్లితికింకేమియుఁ గారణములేదు.

శ్లో॥ ఈరమణీలలామకిటు లేచిన నేవ్వగులుప్ప తిల్లఁగా.

గారణమున్దలంకవిధి కార్యమటుండఁగ నీనపుంసకుం!

డీరసహారుఁ డీయబలుఁ డీయవి వేకిమగండుగాఁగఁదా!

భార్యున గోరుచేకద నపుంసకునాలికి మేలుగల్గనే!

అగంధకూన్య నామందబుద్ధి నాపుంస్తవహీనునిఁబెండ్లియాడు టొక్కటియె. |

(అనుబంధము 17.)

౩

బృహన్నలనాటకము.

తృతీయాఙ్కము.

ద్వితీయరంగము-కీచకున్లు.

[స్రు!! కీచకుండు.]

కీచక—అకటా ! ఏనేమి నేయుదును? ఎన్నడుగాని నాకు ఫట్టిని భ్రమము కేడిట్లు
ఫట్టెజెల్లునే? ఇంతచేల తనము నాకుజెల్లునే? నేనువలచి చేపట్టిన వలదని
త్రోయుకాంత, మొన్నెందైనవినబడెనే? ఇంతతిరస్కృతుడనై యేలదాని
గాంక్షించుచున్నాను? ఏలపోయినదానినట్లే, పోనీజాలకున్నాను? దానివల
లేవురు గంధర్వులు గలరని యనిచెప్పిన మాటనిజముగానుండ నోపు-వాకెల్లరు
దీనిసనవరతము నేమజకగాచు చుందురుగానుండు నోపు. వారు, భీమబలాధ్యులగు
టయు నిక్కుము గానోపు. కాకున్న నే నాసతినిజేప్పటినప్పు దాగంతుకముగ నే
తెంచి, నన్నొకగంధర్వుడు గెడపజాలియుండునే? అట్టిదానికై నేనేలబయిసి
మాలవలయు. దానితోలియే నామనికింకజేరనివ్వను. డౌరా ! ఎట్టిమాటాడెదను.
కీచకుండు డింతదుగ్భలుడని నన్నెల్లరు నవ్వగోటు? ఈభీరుత్వమునకైన నెడమేది? !
ఎవ్వడు నన్నుజెనకి బ్రతుకగలవాడు ?

(అనుబంధము 18)

గంధర్వుడగుఁగాక-కన్నరుడగుఁగాక-రాక్షసుండగుఁగాక-పంతుమనాను నన
దతనమురాదగునే. ఇప్పుడపోయి దానింబట్టి పెనగుదును. నాకెవ్వరీడు కాంగ
లరు? అదియఁగాక దానిపై నాకున్న మోహాబ్ధి యతివేలమైయున్నది. నన్నును, నా
లోకమును ముంచుచున్నది. దీనివీరిజగలనా? విశ్వమంతయు వైరంధ్రీప్రతిరూప
మైయున్నది. ఏమాటవిన్నును దానినారుమువలెనే యున్నదిగాదా! ఈదేహమంతయుఁ
దవ్యయత్నము నావరించియున్నది గదా? నాయెడల నెందుఁ జూచినను దశ
లక్షకోటి వైరంధ్రు లరూపప్రతిబింబములు కనుపించుచున్నవి, నేనెట్లుదానిఁబాయఁ

గలను? తియ్యనిపండ్లన్నియు, సైరంద్రీ యధరామృతముకంటెఁ జప్పిడిగానుని
తోచు. నిమ్మపండ్లగన్న సైరంద్రీ బటువుగుబ్బలపై బాళిపీఱడు. (చేయిచూచు
కొని) సైరంద్రీ! నన్నేల యింత బాధించుచున్నావు? (మరియొక చేయిచూచుకొని)
నీవొకసైరంద్రీవా! అయ్యో! ఇందలుసైరంద్రీలుండియు నాపాలి కొక్కసైరంద్రీ
లేకున్నదే? (కాలుచూచి) ఇందలవచ్చితివి బంగారు బొమ్మా! నాకాళ్ళేటికిఁ
బట్టెదవు. నీసరణములంటి వేడుచున్నాడనే. (తనతోడగొలుచుకొని) ఇప్పుడు
గదా చిక్కితివి! హా! నీయొక్కే ఘోషమెట్టిది? మలదప్పించుకొని పోయెదవా?
నిన్ను విడుతునా? (బయలుకొంగలించి) మానను-మానను-నీవేమన్నను మానను.
(నందువైపులనుండి) ఈనుద్దుకై యంతయుగడువడితిని. పోయెదవా? హా!
సైరంద్రీ! హా! సైరంద్రీ! (మూర్ఛిల్లును).

(యవనిక దిగజారును)

౩

బృహన్నలనాటకము

తృతీయాంశము.

తృతీయరంగము - అర్జునున ర్తనశాల (ముందటి బయలు)

[ప్ర॥ ఊర్వశి సువండుడు. (అకాశమున)]

సున—నిన్నరాత్రి వాయుసూరునితో ద్రౌపది విన్నవించిన కరుణారస విశేషము
తలచుకొన్న నెప్పటికిని నామనంబున దుఃఖము మోడరుచున్నది. జూదైవం
సమూహస్థానంతయు నాపోశనముగాఁ గొనగల వింధ్యభంజన ప్రతీపపులేవును
గలిగియుండియు నిట్లుగునె?

ఊర్వ—ఏలయోచింతువు. నేడె తామసీకిధంబున వానిపని చక్కఁబడఁగలదు.

సున—తీమిది? ద్రుపదాత్మజ యువకునొద్దకు వచ్చుచున్నది.

ఊర్వ—మారుతి నియోగమంతయు నీచేడితోఁ జెప్పుకొనుచున్నది కాబోలు?

సున—సింహబలుఁడు నీయెడకు వచ్చుచున్నాఁడు.

ఊర్వ—దండక వచ్చెను.

సున—పాంచాలి వెడలిపోయెను.

ఊర్వ—ఇదియే జరుగఁగలదో విందమురమ్ము. (ప్రక్కకుఁ బోయియుండును).

(వైరుక యవనిఁ సైత్రఁగా సింహబలుఁడు బృహన్నలకాళ్ళపైఁ
బడియుండును).

బృహ—సింహబలరాజేంద్రా! ఇది యేమియారడి.

వైరుక—ఓ శ్రీరత్నమా! నిన్ను శ్రీరాత్న మనవలయునో శురువరత్న మనవలయునో
లేక నల్లంసకరత్న మనవలయునో నీకిష్టమయినదేదో యారత్నమా! నీవెట్టి కఠిన
దగ్ధసీమల నెట్టి భూతిరూపమొనర్చితివో యిత చెప్పమా?

బృహ—ఏల?

వైరుక—పూర్వజన్మమున నతులపుణ్యములు నీవే మొనర్చితివి.

బృహ—అదేల యిట్లడిగెదవు.

కీచక—అయ్యో! మైరంగి-మామైరంగి నన్నుగాదను మైరంగి-నన్నుగాదనజేయు మైరంగి-నీసంపదనించు భాగ్యముగంటివే. దాని మృదుపదములు భరించుటకు, నీధరణి - లూ-ధరణి - లూ-ధరణి - యెంతనోచినదో. (మద్దిడి కండ్లకొస్తుకొని నవస్కరించును). అకటా! నేను నీవైనను గానయితివే?

కం! ఆమానినినగుమో మా!

భామామణికులుకు నడలు పలుకులకూయలా!

కాచిని గబ్బిచనుంగవ!

కామారితయెందుగలుగు గాంతలలోనక!

దాని చిలుకపలుకులు వారెఱుఱిలేనెన్నిగలి తెలివచ్చుటచే నేరితీయని పలుకులు. అశ్మకమలమలమండి వెడలుటచే నెపుఁగలుకు పలుకులు. నడకుడమల యండలు గలుగుటచే మద్దులగలుకుపలుకులు. మద్దనాలుక తిన్ననియదరువ తెలివేరుటచే బిరికిపలుకులు. నెపుసొనెపువ అప్పునెపి పిసాలించు కలికిపలుకులు వినుభాగ్యముగంటివే?

(అనబంధము 19)

బృహ—కీచకరాజా! నీకుబ్రాద్దహోదో! ఇట్లేల కలువరించెను.

కీచక—తప్పబరికితివి నుమా. కలువరిములేకియేకతా యింతగిరికి నన్నముద్దలాడి తెచ్చెను. నిద్రనైన నాయుండునుభి సురతసౌఖ్యం బింతహిందదమన్న నానిద్ర లేకుండ జేయున్నదే, బృహన్నలా! ఈచంద్రహారము గైకొనుము.

బృహ—ఇదేల?

కీచక—కైకొనుము నీకేల-ఈకడాణి బన్నసరము గైకొనుము. నాప్రాణమేకైకొనుము.

బృహ—ఏల యిట్లాడెదవు?

కీచక—నీకును మామైరంగినికని గడుపరిచయమున్నట్లున్నది. ఏ యంతఃపురమునను నీప్రవేశమునకు నిరాటంకము. ఏచెలువయు నీకు సైచోడు. కరుణించి మా మైరంగిని నాకుగూర్చుమా!

బృహ—హా! హా! హరిహరి. (అని చెవులుమూసికొనును).

ఉద్య—(ముడిటికివచ్చి) జగన్మోహనమనోహరాస్పరస్తరణివణి తానై వలచి మైబడిన వలదని త్రోసిపుచ్చిన నపుంసకుడిటిపనికైనదగదా?

కీచక—బృహన్నలా! ఏమిట్లు హరి-హరి యంటివి-హాహా! తెలిసెను. నీకును మామైరంగివై మోహముగలదో? పురుషునకుకా నరికిందప్ప నపుంసకే యామోహ నాంగివై దమివొడమెఁగా? అంతేల కేవల సతులేదానిం మోహింతురుగాదే?

బృహన్నలా ! ఒకపాణిని బ్రాహ్మపాయమువలనఁ దప్పించిన యుపకారము నీకు గలుగగలదు. నీచరణములంటి వేడెడదను (అని కాశ్యపైఁబడును).

బృహ—(ఏమృదు).

కీచక—బృహన్నలా ! నాకంటె పెక్కువగా శేకువసాగితివి. ఆహా ! తెలిసెను. నన్ను మోహించి యున్నావేమోకదా ? నీవు కామించిన నేనిక్కొక్కసారిని గోరినందున జనించిన యీర్ష్యచేఁ జేయుచదిలేక దుఃఖించువో ? నమః ! నాపని మాత్రముచేయును. దానిముద్దుఁగొన్న పెంటనే పూర్ణాధరపానమైన నానింసక యేతెంచి నిన్ననంగ్రేడఁ జేరింతును.

బృహ—క్రూరకర్మా. తొలగిపామ్ము. పలుమాటలు పలుమాటలాడిన, మచ్చాపమున మచ్చాపమున నిను భస్మీకూతునిఁజేసెద.

కీచక—చాపమున-భాపమున, ఆహ-ఆహ-నైరంధ్ర ! యిక్కడికేవచ్చితివా ? చిక్కితివి. తప్పించుకొనలేవు-నిడువను. విడువను. (అని యర్జునిఁగాగిరింతును).

బృహ—ఛీ ! పాపాత్మా. (అని త్రోయును).

కీచక—గంధర్వుఁడు. గంధర్వుఁడు (అని దూరమున నెగిరిపడి మూర్ఛిల్లును)

ఊహ—ఈ పాపి కీచకుఁడు, నోచినపుణ్యము నేను నోచువా. బలవంతుననైన నాలింగనమువడసె. వీఁడో ! నేనోచినపుణ్యము నోచినాఁడు. తెగదువడి క్రిందపడెను.

సున—ఊహ ! మనమింకపోవుదము. ఏమి జరుగఁగలవో జూతము.

(నిష్క్రమింతురు).

బృహ—ఆహా ! యీపాపి దైవమున కేమనవలయు. నాదుఃఖమున కేమనవలయు. నాపాటునకు దుఃఖింతునా ? ద్రోపది యీ కీచకునిచేఁ బడుపాట్లకు దుఃఖింతునా ? భరణిలో నెవ్వరికైన నిట్టిబెట్టిదంపు కట్టిపాటులిగెనే ? అకటా ! నాజన్మమింక నేటికి ? రూకమువలననేకాక కార్యమునందును బోరుపహీన ప్రాపించెఁగా ? ఈదుఃఖము నేనెట్లుతాళుదును. ఆహా ధర్మతనయా ! మనకెట్టి భంగపాటువాటిలై. రాజసభలో నీమూలి నొకనీచమరాత్ముఁడు కాల దన్న సత్వహీనునివలె నూరుకుండు భంగిప్రాప్తించెనే ? అంతటినూననిద్ర కలిగెనే ? అయ్యో ! నాయన్నదమ్మలవలె గాక నాకెట్టి భంగపాటువాటిల్లునే. నాయూరక ద్రోపది పరిభవమునకు బోర్చుకొనిరిగాక నావలె వంతుబడినె. అకటా ! ఈమరాత్ముఁడు నాతోడ నిట్టిప్రల్లదంబులు పలుకునే. నాసతీమణిం దనకు సమకూగ్ధునన్నిటదుగునె ? హాదుఃఖము. హాదుఃఖము ! నేనెవరితోడఁ జెప్పింందును. నావగ నెవ్వరుతీర్చువారు, నా హృదయశల్కము నెవరువెలిపుచ్చువారు. ఈకలుమెత్తుఁడు నన్నేయిట్లు పరిభవించెఁగదా ? ఇకద్రోపది నెట్లు చేసియుండఁడు ? అయిబల యొకదుఃఖపడెనో ! ఆనంతాపభరము నెట్లు తాళుకొనెనో ? అనువులభరించి యెట్లుమనెనో ! హా ! ఊహిచేవి ! యిట్టిపాపపు

శాపము నాకిట్లుదె ? నను నిట్లుపరిభవించుచే - నాజితేంద్రియమనకా యీబహు
మానము. అండతీవలెనేనున్న నా కీకుందులేమండెగా ? అటుగాక యీహేయ
రూపముగలిగినందున గదా యీనీచునితో నిట్లననిపించుకొంటిని. అకటా ! ద్రౌపది
వచ్చి నన్ను నీకీచకుం డేమనెనని, నేనేమని వచింతును. ఎట్లు దానికి ముఖము
చూపుదున్ను

సీ॥ కన్నులారంగనిత కిష్టకృత్యముజూచి
యొడుకుమై నెట్లులూరకుండువాండ ।
ఉండెదఁగాక యాయువద పాటులకెల్ల
జీలువారంగనెట్లు తాళువాండ ।
తాళదుగాకయింతనె చేరనేతెంచు
ద్రౌపదికెటుమోయు చూపువాండ ।
చూపుదుగాక యాసుదతి కీచకుండేమి
చెప్పెనన్నమఱేమి చెప్పువాండ ।

తే॥గీ॥ కటకటావైరులకునైన గలుగవలవ ।
దీతిరస్కారదుఃఖ మజ్ఞాతవాస ।
మునకు బహు కాలవనవాసమునకునైన ।
దాళితిం గాని యిదితాళేజాలజాల ॥

హా! ద్రౌపదా ! నన్ను నీవెంతచేసితివి? రాజ్యభారవహనముఁబాపి యరణ్యసామ్రా
జ్యమునకుఁ బట్టముగట్టితివి. చూడ్కికి మిటు మిట్లుగొలుపు స్వభాను తేజముఁబాపి
యూరుచే తెలుఁగకుండునట్లు చేసితివి. శరణాగతాధయదానకొండములును
సహజ్ఞాకిణాంకములును శరచాపాధికప్రవీణములునునగు కరములకుఁ దాళము లిచ్చి
తివి. పరాభేద్యాంచితవర్మ సముదారంబగుమీన పయ్యెదఁ బలిగించితివి. నైరిరా
జ్యనారాచప్రమోహ వజ్రాదిప్రతీపంబగు నురమునకుఁ గంచుకియు దొడిగించితివి.
మహేంద్ర వరప్రసాదప్రభదానంతమణీరారాజ్జిగ్గీటమునకు మాటు శిరోహిత
కిరీటము నిచ్చితివి. రాజరాజుగవిత్తాప్రవీణత నలరారు మంత్ర సంవాదముల
బ్రహ్మధించునోట సరి-గ-మ-ప-ద-ల నిల్పితివి. వినియుక్త బాణధనుర్ల యుక్తక
గాంగులీసమాలంకృతంబులగు శ్రవణంబుల బ్రవాళకీరపత్రముల నలంకరించితివి.
ధీరరణకంకణాంచితములగు మణిబంధములకు గాజాలుఁబెట్టితివి. ఇంతయ్యు పిపగ
వీణదో. వీలనన్నిట్లేచుచున్నావు-హా ! నిగ్ధము-నిగ్ధము కిచకా ! కీచకా ! సర్వ
లయముఁనుండు దైవతమలారా ! ఓషధీసిగ్ధలారా ! మారమణ మంత్రౌషధముల
నిచ్చి నా కష్టముకంతము చేయరాదా ? హా ! ద్రౌపది ! ద్రౌపది !

యవనికదిగజారును.

(మూర్ఛిల్లును).

౩

బృహన్నలనాటకము.

తృతీయాఙ్కము.

తురీయరంగము-విరాటనర్తనశాల.

[ప్ర॥ సునందుఁడు ఊర్వశి.]

ఊర్వ—ఇక్కడనే యొకచోట నుండము.

సున—అవును, నేడు కడువిసోదము జరుగఁగలదు. భీముఁడును, నీగీచకుఁడును మహా బలయుక్తులు. వారితివురియుద్ధము కన్నులకుఁ బండువు గావింపఁ గలదు.

ఊర్వ—అదిగో చప్పుడు వినుపించుచున్నది. భీముఁడును ద్రౌపదియు వచ్చుచున్నారు కాబోలు. (ప్రక్కకుఁ బోవుదురు.)

[ప్ర॥ భీమశేనుఁడు-ద్రౌపది.]

భీమ—క్రియా ! ఇయ్యెడనే మనోహరముగానున్నది. ఇదియే యిక్కడ మెఠనము యున్నట్లున్నది.

ద్రౌప—కీచకుని నేవకుఁడు నాకొఱకు వేసియున్నట్లున్నది.

భీమ—అయిన మేలాయె. వాడిందువచ్చుననుటకు సందేహములేదు.

ద్రౌప—సందేహ మేమియులేదు.

భీమ—అహా ! ఇట్టి దుష్కలుషుఁడు ముందెన్నఁదైనవినఁబడెనే ? వానిజూచి నే నహింపఁగలనా ? సప్తహాకముల కలగుండుపెట్టెజూలు అంకెయొకటివైచి గరుడుఁడు పన్నగముల నొడిసిపట్టికట్టు లాక్రమించి మెదపి యొకముద్దచేసి విగటని పత్ని నుద్దేష్టమ్రాలవైచి వచ్చెద. అందునకేమైన విగటుఁడడ్డమాడవచ్చిన వానిం బోర పుచ్చెద.

ద్రౌప—భీమనేనా ! ఆట్లయిన నీసాహాయ్యము వలదు. నాగతికొలది పోయెదను.

భీమ—దేవీ ! అదియేమి.

ద్రౌప — మనగుట్టు వెలివడుదా! అప్పుడు మనకు మరల పల్లెదెండు సంవత్సరముల వదిలివలయునే. ఆ యపక్తియంతయు నాతలనై నిర్భయముగా నాకిదియను.

భీమ — కామినీ! నీ వేలభీతిలేదవు? నో నా వేశమున నిట్లుంటిగాక సమయభంగమొనర్చి మరల నాధర్మాత్మజునికి సంతాపము గలిగింప నేపట్టివాడనా?

ద్రౌప — అట్లయిన నొప్పుకొంటిని నాథా! మనకెట్టి సంతాపముగలిగె. శక్తియుండియు శక్తి వెల్లడిచేయు కార్యము నొసరింపకయుండవలసెగా? అయ్యో! ఆమరాత్మ్యుడెంతెంచి నీయెరుట నను పలుమాటలాడనున్నాడూదా? దాని నీవు వివలసె. నీవు విరుట నేజూడవలసె.

భీమ — అతివా! ఇందుకు సంతాపమేల? నే వాడువచ్చినవెంటనే పొంగొనను. ఏమి మాటలాడనున్నాడో చూచెదను. కొంత నీవు వివోదముల జరిపి నీకు మువము గలిగించెదను.

ద్రౌప — అయ్యో! అది యేమియు వలదు. ఆ చందాలుని దుర్మార్గోత్పల నీ వేల వివలయును.

భీమ — అటుకాదు. నాకేమో కుతూహలము గలిగెను. నామాటకు మారాడకుము. ఈశయ్యనే శయనించి యుండెద. నీవెట్లు దూరమునకుండుము.

ద్రౌప — అయిన నీయిప్పుడు.

భీమ — దేవీ! ఒక వేళ నేను నాకీచకుడును బోరాడుటలో వాడేసమజయించిననెట్లు?

ద్రౌప — భీమనీనా! నేడేమిచిత్రము. ఇట్టిమాటల నీనూటవంటిని?

(అనుబంధము 20.)

భీమకృతమున ముచ్చగంబుల గలపంచాలు నీయట్టివాడెట్లులాడునే? నాకు జూడ నుంక నా మనసరయ్యగోరి వేడుకకడిగితివని తోచెగాక, మనసార నీవట్టి భీమభంగి సుగ్ధశించితివని నేనమ్మును. ఒక కిమ్మరహిడింబులలో నీతుచ్చి పాపుడొక్కడి కెక్కును. అదిగాక ధర్మదేవత సాక్షాత్కరించి జనియించి నట్లు త్రిజగంబుల నజాతశత్రుండని పేరొందిన యశుతనూజుని పోష్యవర్గమున సున్నమనకుఁ జేరెన్నటికైనగలుగఁగలదా! అంతధర్మము పాడగునె? అయినను వేడుకగా నీవడిగితివగానఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెదను. ఇది చూడుమా కటారి. ఇది యొకరి ప్రాణము తీయుటకు నిస్సందేహమిగఁ జాలియున్నది. యీయాయుధమున వానిప్రాణమొండె నాప్రాణమొండె కడజేయఁజాలుదు.

భీమ — (ద్రౌపదిని గొగిలించి) ఇప్పుడు నామదికెక్కె. ఇప్పుడుగదా నీవు వీరపత్ని వెంటకు సాగకము. ఊరకయంటిగాక యాదురాత్ముడు నాకెంత. ఒక్క

నీమిషమున వానినక్కడిఁపఁజాలవా ? అదె సవ్యుడినవచ్చె. నీవు దూరమున నుండుము. కాదు. దాపుననే యుండుము. (ద్రౌపది మరుగన నుండును.)

[ప్రా[॥] కీచకు,దు (భక్ష్యములతో).]

కీచ—(స్వగతము) పైరెడ్డి వచ్చియుండువా ? ఏలవచ్చియుండదు. అదియేమి మనవత్త్రుకాదా ? నానురూపమునకు మరులుకొని యుండవా ? శేంగోతయనా ? కీక మొనర్చితి. మీఱరాని మోహవేశమున సమయము గుఱులెఱుంగక యట్టేనైఁ బడనద్యమించితి. ఎంతనురూపసంపత్తిగలవాడనైయుండినను దానికి నన్నుఁ జూచినంతనే యెంతబాధి వైబొడమినను, అంత హూటాహూటిక్రియకు సమ్యక్కుఁ చునా ? వివేకినై కొంతవకాశమిచ్చియుండిన నాకోక ఫలించుచుండెను. ఇంత రంతును దప్పచుండెను. ఆయినదయినది. ఇప్పుడేలయోచన లోనికొబోమొదను. (పోయితిగివచ్చి) ఆహా ! ఎంతచీకటిగానున్నదీయెడ. ఇట్టి సంతమునన్నె నియములతో నన్నేలయారవ్వంగిగొమ్మనియె. చీకటింట నేల యభిలషించె ఆహా ! లెలిసెను. ఈతరుణీమణి యెందెందును వేటొక్కరికి లభించినట్టులేదు. నాభాగ్య వశమున నన్ను మాత్రము మోహించియున్నది కాని, యీక్రియదానికి జరపరిచి తముకాదు. ఇప్పుడెపోయి దాని గాఢాలింగనము వడయుదువా ? (మరలదిగి) ఏమిది యాయంట దూరవలయునన్నఁ జంకుకలుగుచున్నది ? దీనియందేమైన మోసముండునా ! దానిపతులు గంధర్వు లిందేమైనఁ జేరియుందురా ? ఆహా ! నేనెట్టిభ్రాంతుఁడను ! గంధర్వులేయుండి, వారు బలిష్ఠులేయైయుండిన నీచోటికేల రావలయు. నాయంటనే నన్ను నిర్లింపలేరైరా ? ఈపైరెడ్డి నన్నేల మోహించిన మాటలాడవలయు ? ఇదియంతయు సూరక పనికిరానిసంశయము. ఊరిక దెగదొందుచున్నాను. ఎన్నడును నిట్టి చోరరతిసౌఖ్యమెఱుంగనివాడనగుట భీతిల్లుచున్నాను. పోయెడను. (పోయి) (పెల్లగా) పైరెడ్డి ! పైరెడ్డి ! ఏమి పలుకకున్నది. (కొంచెము గట్టిగా) పైరెడ్డి ! పైరెడ్డి.

భీమ—(పెల్లగా) “ఊరి” (అనును)

కీచ—వచ్చియున్నావా బంగారుమామ్రా ! నీవేల రాకయుండువు ? అయ్యో ! నాకొఱకంతసేపు కాచియుంటివో త్నమింపుము.

భీమ—నీకొఱకే కాచియున్నాను.

కీచ—దేవీ ! నాభాగ్యమునకు సమానములేదు. ఇదే నీకుఁ దనివిదీటుభంగి రమణీయ ములగు ఫలాహారముఁదెచ్చియున్నాను. స్వీకరిపుము. ఇప్పుడైన స్వీకరింపుము —పిదపనైనఁగానిమ్ము.

భీమ—పిదప స్వీకరించిన నీవేమిదూడఁగలవా ! ఇప్పుడె లెమ్ము.

కిచక — కొమ్మా ! ఈ చీకటింట నీకేమికోరిక, యేమానందము ? కొంచెము వెలుతురు తెల్పునా ? వెలుతురునైన నీమనోహరాంగ సౌందర్యమింకను రమణీయుగ నుండునే ?

భీమ — అయ్యో ! పలదు. నాయంగ సౌందర్యము నీవు వెలుతురునఁజూచిన భీతి జనించెడు. కిచక — నీకా ! భీతియా ! అయ్యో ! నీదాసుఁడనై చెప్పినకార్యము శరసావహించి చేయుచు నామఃకరింపు నిరుదాయువుండువాఁడనే. అటు బాసచేయువాని గుఱించి నీకేలభీతి ?

భీమ — ఆయిన, నామరణము ననుబాధాయవా ?

కిచక — సంతయుంచెదవా ? కావలయునన్న నామననైనఁజూచుము. నే నంగీకరింపనని నీవుమాత్రమయ్యును. నీయెరుటనే మృత్యుఁడెందదను.

భీమ — మృతికొఱకంతయే? మృతియెరావలయునన్న నే నంగీకరించిన మృతిగలుగదా ?

కిచక — తరుణీజనవత్సరమా ! నీమాట నాకభేద్యముగానున్నది. సిగ్గురినై యేమేమో మాటలాడుచున్నావని తోచుచున్నది. సిగ్గుపదలుము. నిక్కము నే నీవాఙ్మంగా కమ్యులకుఁ జిక్కును. నీవు నాదండచుచ్చఁజాలు. స్వర్గమున నుర్వశీసంభోగమునైన నుపసాహింతును.

భీమ — స్వర్గముననున్న నుర్వశిని జూడవలయునని నీకంతభీలాపమా ?

కిచక — తరుణీ ! ఆయ్యవ్వకి నీ కాలిగోరియైన సాటియగునా ?

భీమ — ఏల ! నీకాయ్యవ్వకియే సిద్ధిచుఁగాని లెమ్ము. పిలుతునా యూర్వశిని ?

కిచక — అయ్యో ! దేవీ ! నీకంతకోపమా ? లోకమున నందఱు నుర్వశి కడుసుద్దులాడియుని పలుకుచుండఁ బ్రస్తాపవశమున దానిపేనెత్తితినంతయే అంతయనూయుమా ? కైకొనుము ఘరాహారముల వీని రుచియయినఁజూచుము.

భీమ — (తినఁచొడగును.)

కిచక — తరుణీ ! నన్ను నేన ప్రశంసించుకొననేరను. నన్ను గాంచిన లఘుబులందఱు నాయట్టి పురుషుండులేడని యిగ్గించురు. అట్టివాఁడ నీవు దాసుఁడునైతి. నీభాగ్య మెట్టిదోకదా !

భీమ — ఇంక నన్ను నేన ప్రశంసించుకొనవలయునా ? ఈ భూమండలమున నాయట్టి సతిని నీవకాకింకెవ్వరునుఁజూచియుండరు. అట్టి నాసరసవేతెంచి తుదగాంచఁ గఱిని. నీప్రాప్తమెట్టిదోకదా ?

కీచక—భరిభరి! నీవట్టివానవే యగుదువు. ప్రియా! నీవే భువిపవలయునా
యీ ఫలాహారముల? నీసుద్దుచేతుల నాకింతయొసంగరాదా?

భీమ—కొమ్ము (అని కన్నుపొడుచును.)

కీచక— (కన్నుల నులుముకొనుచు) అయ్యో! కాంతామణి! నాకన్నెంతగా
బాడిచితివి?

భీమ—చీకటి. నీకింత సమీపమునకు వచ్చియుండుట నీవైనసెఱుఁగుదువా?
అయ్యో! వచ్చిరాకయే కన్నుపోయిన ముండెట్లు!

కీచక—నీశేమియు భీతిల్లకుము. ఏమో కొంచెము తగిలెఁగాని, బాధయేమియు లేదు.

భీమ—ఊ—

కీచక—అయినా ఫలాహారము?

భీమ—కొంచెము—(తినును.)

కీచక—దేవీ! ఇంతమారుయు నీకొఱకై వచ్చి యింతసేపు నీసరస వసించియున్న
నాలింగనమియ్యకున్నావేల?

భీమ—ఫలహారములు ముగియవలెనా వలదా?

కీచక—తరుణీ! నీచందము వింతగానున్నది. కోయిల నాకర్షించు పలుకులుగల నీకు
నిట్టి కటుభాషణంబులేలకలిగె. ఫలాహారముపై జెంత యెంతయు నున్నట్టు
తోచెఁగాని నిన్నేనమ్మి నీ వరణదాసుడనైయున్నవాని మఱచినట్లున్నది.

భీమ—ఇంక కొంచెము ఫలాహార శేషమున్నది. నిలువును. నీప్రసాదీతమైనది. నోట
భక్ష్యములున్నప్పుడు కటుభాషణంబులు నీకొఱకై కారుల నాకర్షించు మాటలుకాక,
కోయిలల నాకర్షించు పలుకులు గలుగునా?

కీచక—నాకాలింగనమిచ్చి నీఫలాహారముజేయరాదో? అహ! తెలిసెను. నీకు లుప్త
విశేషముగానున్నందున నీవైయున్నాడి యాశ్లేషింప సాహసించవుకాబోలు.
అయిన నాకు సెలవా?

భీమ—ఇప్పుడే నీకు సెలవిచ్చెదను. (లేచిపట్టును.)

కీచక—గంధర్వుఁడు! (పట్టుకొనును.)

(ఇరువురు మల్లయుద్ధమొనర్చెదరు కీచకుఁడు క్రిందపడి చచ్చును.)

భీమ—కాంతామణి! ఇటురమ్ము. చూడుము. నీకుఁగీదాచరించిన పాపాత్ముని.

(వెలుతురునతెచ్చి చూచెదరు.)

ద్రోప—(కీచకునిఁ గాలడన్ని.)

(అనుబంధము 21)

భీమ—నామెయు స్తుతవలెను. ఇదె శెల్లవాణివచ్చె. స్వాస్థమనకుఁ బోవలయు.
నీవు నిశ్చింతగాఁ బొమ్ము.

(అశ్లేషించికొని నిష్క్రమించును.)

[ప్ర॥ ఊర్వశి.]

ఊర్వ—అమ్మా ! ద్రోపదీ !

ద్రోప—ఎవరది ? ఎవరది ? నాథా !

ఊర్వ—అమ్మా ! నీవు భీతిల్లవము, నేనే యూర్వశియను జేవజేశ్యను. (చెడిలోఁ జెప్పి) ఈకారణమున నీ యెడనుఁజిని. నీయట్టి పవిత్ర సరిత్రను దర్శించుకొనక పోవుట యుచితముకాదని నీకుఁ గనిపించుకొంటి. నీయద్భుత పాతివ్రత్యముగాదే నిన్నీవొసఁగులవలనఁ దప్పించెను. నీకెప్పటికిని నిర్భయము. నేఁబోయివస్తు నానతిమ్ము.

ద్రోప—ఊర్వశీదేవీ ! నాయెడ నీప్రేమ నిర్వాణజముకదా.

(అనుబంధము 22)

(నిష్క్రమించును.)

—(తృతీయ జ్ఞానము సమాప్తము.)—



శ్రీ

బృహన్నలనాటకము.

తురీయాజ్ఞము.

ప్రథమరంగము-కారవసభ.

[ప్ర॥ దుర్యోధన-కర్ణ శశుని-చారుడు.]

దుర్యోధ—చారులారా ! వారినెక్కడపెట్టియున్నారు.

చార—భోజనమునకుఁ బోయియున్నారు. రాగలరు.

దుర్యోధ—వారే పాండవులని యెఱుఁగుదురా ?

చార—వారుకాకున్న నింకొక్కరుండరు. ఎందుకన్న విరాటపురి కుంతలపురి యీ రెండుపట్టణములవపు భూలోకమున మఱియొక్కచోట నాల్గారు జనులు నవీనాగతులై యొకసారివచ్చినవారులేరు. మేము తెచ్చినవారు కుంతలపురమున నుండినవారు. విరాటపురినన్న నేపురు పురుషులు నొకస్త్రీయుకాక నలుపురు పురుషులును నిరుపురు స్త్రీలును వచ్చియుండినారు. కావున వారిని మానవలసి వచ్చెను.

[ప్ర॥ విపురుపురుషులు-విధవ.]

(అనుబంధము 23)

1. పురుష—అయ్యా ! అయ్యా ! ఏ మన్యాయము ! ఇట్టి వేదదుపట్టిన దురాత్ముల జగంబున నూరకవిధువలెజన్మనేను ధర్మరాజునట ! ధర్మరాజునకిట్లే కుటుంబాద్యము కలిగియుండెనా ? రాజేంద్రా ! చూడుము.
2. పురుష—నేను భీముడంట ! నాకొక ద్రోపదిఁ దెచ్చియివ్వకపోయిరే ?
3. పురుష—నేనర్జునుడంట ! ఇదిగో నాగాండీవమును జూచుము. (మెడలోనున్న రుద్రాక్షహారము నిచ్చును.)

౩. పురుష—నేను నకులఁడు. నకులమనఁగా ముంగిస-ఇదిగో నాయమడ తమ్ముని సహదేవుని జూడుము. (ఒక పెద్దవానిఁ జూపి నవ్వును.)

౪. పురుష—నేను సహదేవుఁడను. ఈమెమాతల్లి మాద్రికాబోలు? పాండురాజ శవమును దహించినవెంటనే త్రాళ్ళఁదెంచుకొని పాటులేంచిన మగఁడులేని ముత్తైదువ యూదిడయే నుమా?

విధవ—నేను విధవను. నన్నుమాని దేశమునై బోయియున్నపుత్రు నన్వేషించుచుఁ గుంతలపురికివచ్చి యశక్తనైపడితిని. మీరు ధర్మగుణముచే నాకింత పరిచయ నేయు చుండిరి. రాజా! నీచారులు నాకేపురుషకులఁ గల్పించి. నేను ద్రౌపదివంట! అయ్యో! అమెకంత యపస్థవచ్చెను. నీడలేక కొడుకును బోవఁజూపుకొని విలపించుచున్న బ్రాహ్మణ విధవయాయెఁగా?

దుగ్ధ—ఇది కడుచిత్రముగానున్నది.

కూర—దేవా! వీరేపాండవులు. వారు తమసమయధంగము కాకుండుటకై యెట్టి బంధ తననైనఁ బ్రేమకొనఁగలరు.

అందఱు—కాదయ్యా! కాదయ్యా!

దుగ్ధ—కాకున్న నేమివచ్చును. నెల రెండునెలలు మిమ్ము నిర్బంధముననుంచెదను. పాండవులు వచ్చినచేత విడిపించెదను. రాకుండిరా! మిమ్మునే మరల నగణ్యము నకుఁబంపెదను.

అందఱు—అయ్యో! అయ్యో!

శకుని—నుకూలనా! నాకొకటి తోచుచున్నది. ఇదివరకు విస్మృత్యుండైయుండిన హలాయుధాసురుఁడు నేఁడు కనువిచ్చియున్నాఁడని వింటిని. పానిఁవిలపించిన పాఁడు చెప్పగలఁడు.

దుగ్ధ—నేవకా! హలాయుధాసురుని వోడైయు. మాకులా! వీరేపాండవులుగా నుండెనోపుమరని తోచెడు. విరాట-కుంతలపురముండప్ప నింకెక్కడను వారుండఁ జాలరుగావా? విరాటపురి నిద్దఱు స్త్రీలుండుట నందు పారులేరు. అదియుఁగాక యాపురంబునఁ గీచకుండను పటుబలాధ్యుఁడు విరాటుని మఱిదియున్నాఁడు. అట్టియెడ పారు పోవరు.

కూర—దేవా! ఒకవిన్నపము. దేవర కీచకుండన్న జ్ఞప్తిగలిగి. పాండౌక సైన్యధిపై దుగ్ధహముఁగలిగి తత్పతులగు గంధర్వులచే నొక నిశీధమునఁ దన నూటయేపు రంగులతో వధి ప బడెనని మేము విరాటపురి విడిచిన పిదపఁ జెలిసెను.

దశ్యో—ఏమీ ! ఏమీ ! కీచకుడు-భీమనేకుడు-శల్యుడు-బలరాముడు - కీచు
సమజులు.

[ప్ర : హలాయుధుడు. ధీనుడై.]

హలాయుధా ! పాండవులట్టివేషముల నేమైనధరించిరా ?

హలా—(కాదని నైగం)

దశ్యో—వారు విరాటపురికేమైన బోయిరా ?

హలా—(ఆశ్చర్యమున జెననినైగం)

దశ్యో—హలాయుధా ! పొమ్ము-జనలారా ! మీరును యధేచ్ఛునుగల హిండు.
మాతులా ! ఇంక యోచనయేటికి-ఆ సైరంధ్రయే ద్రాపది గంధర్వులే పాండవులు
వారిని మనమందఱవశ్యము గఱులింపవచ్చును.

ఉ || నిండుముదంబు మానక జనించు విరాటని ప్రోలువారలే ।
పాండవు లావిరాటుడును వైరియగు నృనకింకవానిగో ।
మండలిబట్టి వారలభిమానమదంబున బోరవత్తురా !
భండనసీమవారిఁ గనివట్టి వనంబున కంఠనింకగున్ ॥

(అనుబంధము 24)

విరాటని గోధనము మిక్కిలి బలిసియున్నట్టువినికి. అతడు మనశత్రువుడు.
ఇదే సమయము. సుశర్మను దక్షిణముననున్న గోవులఁబట్టబంపుదము. వాఁతో
విరాటుడు యుద్ధమునకువచ్చును. మఱునాడు మనమందఱ ముత్తేరమునఁ బట్టుదము.
అప్పుడు పాండవులే వచ్చెదరు. అట్లును రాకుండిరా మనము ముట్టడించినపుడొక్కింత
సైన్యము నూరిపయికిఁ బంపుదము. వారు చిక్కకమానరు. కర్ణా ! నీవాయితముగమ్ము.

కర్ణ—నాతోడఁ జెప్పవలయునా ! పాండవులందఱుండనీ. అర్జునుడు మాత్రము
వారితోవచ్చెనా యపుడుగదా నాపండువు.—

కం || ఏసారతేఁవెపోదము ।

కోపాటోపంబువెలయుఁ గుంతిసుతులలో ।

నాసార్థుడొకఁడువచ్చిన ।

నాపండువుగాదె మనుజనాయకచంద్రా ॥

పాపని — ఇంక మనమూదార్యాదులశ్లేఱు బురికొల్పెదము.

మ || మనసారంగను నితసంతసము సంపాదింపఁగాఁగల్గునే !
 ఘనమఃఖిలులు దీతైనంచు మదిలోగర్వించియున్నారుగా !
 వనభూమింబడ గూఢభంగి మఱియు బ్రాజ్ఞులనొండొప్పు పం!
 చినఁగాదే చిర రాజ్యనుబ్బునృపతు లేవంప దుర్యోధనా ॥

(అనుబంధము 25)

(నిష్క్రమింతురు)



శ్రీ

బృహన్నలనాటకము.

తురీయాంశము.

ద్వితీయరంగము-ద్వారక.

[ప్ర॥ కృష్ణుడు-అభిమన్యుడు.]

అభి—మాతలా! నీకనుగ్రహములేకున్న నేనేమిచేయుదును? నాయుత్సాహభంగము చేసినందున నేమిఫలము.

కృష్ణ—అభిమన్యు! ఊబడిల్లుము. ఇంకొక నెలదినములలో నీతండ్రులు రాగలరుగదా నీకేల యాతురము.

అభి—అజ్ఞాతవిధి తీరినదినముననే యానందబాష్పములు నిండార మాతల్లడి నాళ్లేపించుకొను నభిలాషముగదా నాకు? లోకగర్భుడవై నీవెఱుంగని రహస్య మేమున్నది. నీవు చెప్పకున్న నాగతికొలది నెందైన వెడలెదను.

కృష్ణ—(అత్యగ్రతము) ఈ కుమారండు ననుమిగుల బాధించుచున్నాడు. వీనికిఁజెప్పిన మాత్రమున నందేమియపాయము (ప్రకాశము) కుమారా! నేనెఱిచెప్పినను మానక మొఱకుడనయిన బలవంతమొనర్చెదవు. రహస్యము మాత్రము వెలిపుచ్చితివా, మహాపాయము నుమా!

కం॥ పాపండువై మాణవక ।

వ్యాపారమువెలయనిట్టు లడిగెదఁగాదే ॥

యోసాటు వెదికిఁదెలియ మ ।

హాపాయము గల్గునింత యారమువేరూ ॥

అభి—మాతలా ! అట్లేన్నదైన నగునా ? తన్ను జంతువిషము తానై కొనితెచ్చిన
పండ్లమగునా ?

కృష్ణ—అట్లేనే తేవును, నేనింతమాత్రము జెప్పవును. నీవారందఱు, విరాటపురమున
బ్రచ్చెన్నత్వమున నున్నాను. ఇంక నీయిష్టము.

అభి— కం || సంహతాయామౌ మాతల ।

యంతయు ధన్యుండనైతి నీయుపకారం ।

బెంతుగద నేను నిరతము ।

చింతింపక నాకు లోవ సెలవలయున్ ॥

నేను ధన్యుడనైనాని. అందుతోయి వారి నరికెద.

కృష్ణ—నీవు నాయితము చేయించెద. పోదమురమ్ము.

(నిష్క్రమించును.)

౩

బృహన్నల నాటకము.

తుంగీయాజ్ఞము.

తృతీయరంగము-విరాటోద్వానము.

(మండపము-భావి.)

[ప్ర॥ అభిమన్యుడు. (బ్రాహ్మణరూపమున)]

అభి — మా మేనమామయగు కృష్ణునితోఁ బాండవులు వివాహపురమున నున్నరని బలవంతపెట్టి యెఱిగి యిందువచ్చితి. అహా ! రథమువిడిచి యొక క్రోశమయినను నడిచిరా లేకఁ జింతయాసమగుచున్నది. నాతండ్రిలింకెంతవస్థనొందుచున్నాఁగో. ఈ ఉద్యానము మనోహరముగానున్నది. రాజు లేక వనభోజనమునకుఁ బోయియున్నట్లు తెలిసె. ఆ మండపమున నీరాత్రియంతయునుండి తేఱపు రాజదర్శనమునకుఁ బోయెదను. ఆయాసమున నిద్రవచ్చుచున్నది. (వెండుకొనును.)

[ప్ర॥ ఉత్తర-నీలా.]

ఉత్తర — నీలా ! సాయంకాలమగుచువచ్చెను. ఇంకను, సెండబలిసియున్నద.

నీలా — చూచితివా-యీ సగోవర మెంత రమణీయముగానున్నది. ఇందింత సొప్పనము నేముదుమా ?

ఉత్తర — మిగుల మేలు. అయిన మాటుచీరలైననులేవ. నీలా ! పోయి తెత్తువా ?

నీలా — మీ వారున్నచోటు దూరమె. నీవొంటిగా నెట్లుండెదవు.

ఉత్తర — నాచేమి భయము. నీవు శ్రీఘ్నముగఁ గొనిరమ్ము.

(నీల-నిద్రమించును.)

ఉత్తర — నీల వచ్చునటను నందున్న మండపమున విశ్రమింతును.

(పోయి, బ్రాహ్మణరూపముననున్న యభిమన్యునిజూచి.)

అహ! ఏ సహస్ర దీప్తురస్తు. అనవరతాకాశగమ నాయాసమున భగవో
తామునకు దిగివచ్చి సుఖయనమునొందిన చుడభానుడో — ప్రణయమోగంబున
రహీనత తరస్కాగముగాంచి తదాహ్వనాకాబద్ధుడై కోపమువగలుగఁ బండియుండు
మీనాసరనుడో — స్వకాలసంజనిత సంభ్రమంబునఁ దనపరిణతియంతయుఁ దిలకించి
మహానందమున మేళింపబడియున్న వసుతుడో — భూసతీసమాగమకాంక్షచ
నేతెంచి రతాంతరాంతరుడైన మానవుడో — యగుగదా. కాకున్న నీతెజఃపుం
దెపు, రూపవైభవము, విలాస మహోహార్య, యాభోగవిభవము నెదైన
నుండునె.

ఉ! ఈసమవాలుచూపునగ యీనిబలార్థహిమాంశువిభ్రమం !
బీరగుమోముసోయగము నీ వెవ్వదైనయురంబుపొంక మీ !
మానితబాహుద్వీప్యభయు మాయురె యీనవ మోహనాకృతుల్!
గానగదా తలంప నవకాముడో లేక యితంకు సోముడో ||

(అనుబంధము 28.)

అకటా ! రాజకలీరపుండు విజయకూమారునై నాకు విరుకలిచే నుత్పన్న
మయిన మోహమది యంతకంతకు నికిపోవుచు వచ్చెగా ?

(ఒకపా ముముత్తర వెనుకను డి రభసముగా వచ్చును. ఉత్తర
లిరిగిచూచి హా ! యనియరచి మూచ్చిల్లును. అభిమన్యుడు లేచిచూచి
చామును రింపును)

అభి — అకటా ! ఈకాల సర్వమీయంగనామణిఁ జంపుచుండెగదా ! ఈ సతీమణి
యెవ్వతయో. చంద్రనరయుచు భరాతమునకుఁ దిగి రోహిణియో? వసిష్ఠుని
వెదకుచువచ్చిన యరుంధతియో ? సాక్షాత్కరించి తరుణీరూపముప్రకాశ
వనలక్ష్మియో యగుగదా ?

నీ! ఖండరూపములేక నిండురూపమెయెల్ల
కడలఁ జంకురునకుఁ గలిగెనేని |
తాకితాకకమున్న దాడిమీబీజముల్
విచ్చిపోవకకూడి వెలసెనేని |
కాత్యాయనుజేరి కామనీయతగూడ
కనకకుంభములకు గలిగెనేని |

చలియించిపారని నిలుకడగల కాంతి

చను ఘనాఘనముల కొనరెనేని ॥

అ॥ వె॥ యప్పుడించుకైన నగునేమో యని సాటి ।

కానియప్పు డెల్లు కలుగ నేర్పు ।

సుదతివదనమునకు రదనములకు నీయు ।

రోజములకు నీశివోజములకు ॥

నేనువచ్చిపని యేమి యనియేమి. పోయెద (పోయివచ్చి) అక్కడ ! ఈతరుణిమణిరూపమనునయఃకాంతశలాకకు నా మనము సూచిపాయమై పాయ నేని యన్నది. దీని మందహాసవర్ణనమే నాకనంతపదసౌఖ్యము. దీనికటాక్ష ప్రసంగమే నాకిమరలోకభోగము. దీని యాశ్లేషసౌఖ్యమే నాకు సర్వలోకాధిపత్యము. ఇట్లుండ నీ సతీమణిని బాసిపోవనేర్తువా ? ఈ ఘోరవ్యాధియు జూచినంతనే లూల్యగీశాబరయన బెగ్గొడి మూర్ఛిల్లెను. దీని నుద్బోధింపక పోవుట పాడికాదు. (ఉత్తరయ్యుద్దీపవచ్చి) జలబాక్షి ! లెమ్ము భయపడకుము.

ఉత్తర—(లేచి భయమునభినయించి) అపామేమాయెను ?

అభి—సుదతి ! నీవేణీధరమునందలి యీర్ష్యచేపది నిన్నుఁ జెనకరాఁగదానిక్కినావలఁగ బాధఁబలిగె.

ఉత్తర—సాధురక్షణ ప్రత్యేకపర భూమర గ్రామణి. నేనీలోకమున నున్నావా?

అభి—అతివా ! నీవు నల్లెయిడిగెదవా-నేనేలోకమున నుండుటయు నేనే యెఱుఁగను.

ఉత్తర—(పాయవైపునఁజూచి, అలోక మొకటి దక్క నేలోకము నెరుగను.

అభి—తరుణి ! నీ యా లోక మొక్కటిఁ గలుగ నాకన్ని లోకములు గలుగును.

ఉత్తర—(స్వగతము) ఇపుడుధన్యవైతిని. అయ్యో ! నేనేటికిట్లు కొనెదను? నాకెక్కడిధన్యత ? (ప్రకాశము) భూమరగ్రామణి !

అభి—ఏమియానతిమ్ము.

ఉత్తర—ఏమియులేదు.

అభి—ఏమియులేమారక నన్ను బిలిచితివా. నిక్కువముగా నాకేచిత్తచాంచల్యము గలిగి యున్నది. నీవు నాయోదనమ్మావనియు నీనగుమోము చంద్రు నెకసక్కిమాదు చున్నదనియు నింతెఱుఁగుదుఁ గాక వేఱొక్కటి యెఱుఁగను.

ఉత్తర—భూమిసురేశా ! నేనేమిచేయుదును.

అభి—సంశయింపక నీమదినినున్న యాశయము విశదపఱపుము.

ఉత్తర—(ఊరకుండును.)

అభి—నీవు నన్ను మాటలాడించెయ్యి మాటలాడవనికీకెగారణము సంశయమో—భీతి

యో- అజ్ఞయో—నిరాదరణయో—యండుగదా ?

ఉత్తర—నిరాదరణ మెన్నటికినిగాదు.

అభి—అయినఁ అజ్ఞాభీతిసశయములా కారణములు. జలజాక్షి! నీకవియేల, నాయెక భేదమెంచుము.

ఉత్తర—భూసురతిలకా! నేనేమియుఁ జెప్పజూయ. నాకు మహాముఖముఁ గలిగి యున్నది. ఆ దుఃఖము నింతయుఁదాళను.

(అనుబంధము. 27.)

అభి—తరుణీ! నీకింకెవరి పై నైనను ముచకులదో ?

ఉత్తర—(తలవంచుకొని) కాదనను.

అభి—అమోహనాంగుఁడెవ్వఁడు నాకింతఁ చెప్పుమా ? సర్వాశలు మానెదను !

ఉత్తర—భూదేవప్రణామణీ! ఏలయోదింపవలయు నాప్రాప్తియిట్లున్నది. విమకలివలన నాకభిమన్యునిపై మనసుగలిగి యుండెను. నిమఁజూచిన నామది వాసె. మనః కిల్బిచములమున నా పాత్రిత్రత్యమునను, భంగము గలుగునట్లున్నది. నేనేమి సేయుదును. (దుఃఖించును.)

అభి—అబలా! నీవు దుఃఖింపకుము. నీవభిమన్యునే పెండ్లి నూడునట్లును, నాకోంకలు ఫలించునట్లును, నీ పాత్రిత్రత్యమునను హానిగలుగనట్లును, నేనొడగూర్చుజాటుదు.

ఉత్తర—విప్రోత్తమా! నీమాట యభేద్యార్థముగనున్నది.

అభి—నెలదినములలో దీనియర్థము తేటపడఁగలదు. నీవు విరాటుని పుత్రివిగావా?

ఉత్తర—ఉత్తరయనుదానను. నీ వెందుడఁగలవు.

అభి—నీవీటనేవనించువాడ.

[ప్రవేశము-ఉత్తరుండు.]

ఉత్తరడు—ఉత్తరా! ఇందేలయున్నావు ? పొమ్మింటికి. అహ! భూసురా! నీవేద రాజేంద్ర కొమఱయేడ ? అసంబద్ధప్రలాపములా ?

ఉత్తర—అన్నా! ఉత్తరకుమారా! ఈ బ్రాహ్మణుండు నన్నుజూపువలనఁదప్పించెను.

ఉత్తరడు—తప్పించెను. తెప్పించెను. నీవవివేకినివి. పొమ్మిక్కడనుండి.

ఉత్తర—అన్నా—

ఉత్తరుడు—అన్నా నున్నా-పోయెదవా లేదా ?

ఉత్తర—

(నిష్క్రమించును.)

ఉత్తరుడు—బ్రాహ్మణా! నీవేదబయి లెక్కకనేర్చితివి. రాజపుత్రిని వెనఁగుబాప
నికిని స్వర్గమునకు నరకమునకున్నంత దూగము. నీవు బ్రాహ్మణుడవు కాకుండిన,
నీవీవు చీలుచుండెను.

అభి—అయ్యా ! మన్నింపుము.

ఉత్తరుడు—మన్నింపవలయునా ? నిన్నుఁడన్నింపవలయు. వెలిసిపోయి.

అభి—రాజకుమారా ! నేనీవిరాటుని కొలువునందుండ వేడివచ్చియున్నాను.

ఉత్తరుడు—విరాటుని రాజ్యమున నిన్నుఁడనివ్వను పోవున్న నీచెవులుకోయింతును.

అభి—అయ్యా—

ఉత్తరుడు—అయ్యా కొయ్యా-నీకర్మనంద్ర ప్రయోగమగును.

అభి—భూమికా—

ఉత్తరుడు—భూమికా-గోమికా-తొలగును. (అనిచెనుపట్టి యీడ్వనభిమన్ను న్నిడు
కదలడు) అహ ! నీకింత కావరమా ? ఇప్పుడుమాతువులే యు (మెడబట్టి తోయి
అభిమన్యుడు కదలడు)

అభి—(ఉత్తరుని త్రోయును క్రిందపడిలేచి నమస్కరించి చేతులు జోడించి) స్వామి!
నీవు బ్రాహ్మణుడవు కావు మహాపురుషుడవు.

(అనుబంధము 28)

నాకరాంకుశమునలోకమునంతయుఁ గదలించఁజాలు శక్తి మంతుండను. నాశక్తి
నీయొడనీరసమాయెను. నేనెఱిఁగినంతలో రుద్రుఁడుఁకన్యస్థుఁడు వేరయిండు శక్తి
కలవారు. వాశిశక్తి నాయెదుటఁబనికిరాదు. జరాసంధుఁడు పడునెనిమిది మార్లు
కన్యస్థుని జయించెను. అతఁడును మామేనమామ కీచకుఁడును సమబలులు. కీచకుఁడు
నాకంఠై మిక్కిలితక్కువ. (రహస్యమున) అకీచుఁజంపిన వాడనేనె. రుద్రుఁడం
దమా? యర్జునుఁడే వానిజయించెను. అర్జునుఁడు నన్నేమనుట నాకును నాబరమాత్ము
నికే యెఱుక. నీవెవ్వరో యుఱుంగను.

అభి—నేను బదులుబాపడఁగాని వేఱుకాదు. నీమాటవలన నద్భుతము జనించె. అర్జు
నుఁడు నిన్నేమనును.

ఉత్తరుడు—అతఁడు కాలకేయిని వాతకవచులఁ జూపినపుడు సాక్షియైన రెఱుంగు
దువా ?

అభి—ఇంద్రసారథియగు మాతలి యని విన్నాను.

ఉత్తరుడు—నవ్వి “ లోగుట్టు పెరుమాళ్ళకొక ” రాక్షసులజూది మాతలిపరు
గెత్తిపోవ నన్నుద్రాల్పించి యజ్ఞనుడు సారథిగా జేసుకొని జయము వడసె. పెరు
మాళ్ళు సారథిగాని నేనే మిగులయుద్ధమాడినది. అప్పుడగ్గరుడు తనకంటె
నెక్కువయని సఖ్యము చేసి నాడు.

అభి—స్వగతము) వీడసాధ్యుడుగానున్నాడు. ఎదురులేకున్నది. ఇంకెంతవఱకు
వచ్చునో చూతము (ప్రకాశము) ఇప్పుడు గదా యజ్ఞనుభంగి తెలిసె. కీచును
నీవే చలవితవలెనే యెట్లు ?

ఉత్తరుడు—మాయూరిలో నొక సైన్యమున్నది. దానికి నాకు బరిచయము.
దానివాడుమోహించి నేను వలదన్నను విననందున రాత్రి సైన్యమువేషము వేసి
కొని నేనే వానిజూపితిని. వానితమ్ముల నట్లేచేసితిని. నీపుణ్యమగు నీవెవరి తోడను
ననకుము. నాప్రాణమునకు వచ్చును. “వీడు కృష్ణునికడను పుట్టినాడు మేనమామను
జంపెను” అనియందురు. చూచితివా నీతో మాటలాడచుండ జేకటియాయెను.
మాతండ్రి ననుకొలుపున నిలుపుకొనునట్లు చేసెదను. అతనికి యున్నాడు
పోవుదనురమ్ము.

అభి—నేనుతీపు రాజుగారి కొలువునకు వచ్చెదను.

ఉత్తరుడు—కొలువేలకావలయు ? ఇప్పుడేరమ్ము.

అభి—క్షమించుము, ఇప్పుడువలదు.

ఉత్తరుడు—నేనలసియున్నాను. కొంచెముట్లుపోయి మానేవకుల వెలకురుచెచ్చునుము.

అభి—నాకాయాసముగా నున్నది క్షమించుము.

ఉత్తరుడు—ఇంతమాటవిననివాడవు నీవేమి కొలువుండెదవు. నీవు రాకున్న నిలు
చునా(పోయిచచ్చియున్న పామును ద్రోక్కి) అయ్యో! అయ్యో! చచ్చితి-చచ్చితి
(అని క్రిందబడును.)

(అనుబంధము 29.)

అభి—(వచ్చి) ఏమయినది ! ఏమయినది ?

ఉత్తరుడు—చచ్చితి నయ్యా ! మాతలితండ్రులతోకైపుము.

అభి—నీకేమి ప్రాప్తించినది.

ఉత్తరుడు—ఎంతపెద్దపాపమయ్య ! ఇరువది బారలుండవచ్చును. మృత్యుచేవకవలె
కలది వేడలి పోయెను.

అభి—అదియే ? భయపడకుము. అదిచచ్చినది నీపూరక త్రోక్కి నావు ఇదియేకదా?
(చూపును)

ఉత్తరుడు—నీవు న్యాయా ! దగ్గజకుఁజేతుము.

అభి—ఇది చచ్చినదయ్యా.

ఉత్తరుడు—నాకుఁజెలియునయ్యా ! నన్నుఁగఁజింపదట్లే త్రొక్కి చఁపితిని.

అభి—అటుకాదయ్యా ! అదిచచ్చినాల్గుడియలయినది.

ఉత్తరుడు—అవునయ్యా !

అభి—అయిన నది నిన్నెట్లు కఱచును.

ఉత్తరుడు—అయ్యో ! చచ్చినపాము కఱవదని యెవరు చెప్పెరయ్యా ! శరీరము త్రొక్కినఁజాలదా ?

[ప్రవేశము : సేవకుఁడు-(దీప్వతీతో.)

సేవ—మాయుత్తర రాజాధ్యుని విన్నట్టాయెను.

ఉత్తరుడు—అయ్యో ! సేవేయప్పా ! పాముగఱచి చచ్చియున్నాను.

సేవక—(స్వగతము) చచ్చినవాఁడు మాటలాడుచున్నాడె.

(సేవకాభిమత్యులగుచు సుత్తరుని బిజుచుకొని పోవుచు—పోవుచు ఉత్తరుడు పామునుగొట్టును.)

(సేవక—ఉత్తరుడు ? (ప్రశ్న.)

అభి—అహ ! వీడెట్టిభీరుఁడు-ఉత్తరాసతీ ! ఇట్టినిర్భాగ్యునికి నీవెట్లు చెల్లెలైతివి. వీని కొఱకై నీయఁదల మోహము తెన్నునా? దక్కుఁడును-రుక్మిణియు నొకరికై జనింపరా?

(ఆనుబంధము 30)

(నిష్క్రమించును.)



శ్రీ

బృహన్నల నాటకము.

తురీయాంశము.

చతుర్థరంగము - విరాటనిల్లు.

—(౫ కంక - వలల - బృహన్నల.)—

బృహ—అయినదియే నిధారణమా ?

కంక—విజయా ! ఇట్లు చేయునన్న విధిలేదు. నీకొడుకునూడించుటకై నీకొనో యభిప్రాయముండును. అయినను సమయముకాదు. ఎంతమనవాడైనను, దానింత గుఱుతింపిండు దగ్గరు.

బృహ—అహా ! అగ్రజా ! నేడెట్టిమాటవింటిని. ఇంతటి దుష్కూల మెవ్వరినైన వచ్చేనే ? అయ్యో ! తానైనను గుఱుతింపుకోరికచేపచ్చి నావలె దన కభ్యంతరముగ గలగల జేతుకొన్న ముద్దుకొడుకును బాచుచుండియు ముద్దానఁ గొనిలింపఁ దుడికు మాటాడనైనను లేనన్నదే ?

(అనుబంధము 31)

కంక—సెలవినములలోనున్నదిగాదా ? ఇంతవేలయోచింపవలె ? విజయా ! నీకుమాత్రమా ధీర శేఖరుడగు ముతునిమాటాడింపఁగూడని దుస్థితిగలుగుట ? దానిఁదలచుకొన్న నామానపమెట్లగుచుంటయుఁ జెప్పఁజాలను.

వలల—ఒక వేళ నభిమత్యుండు ఏకాంతమునఁ బేరుగఁబలిచిన సేమనవలయు.

కంక—ఇంతేమనవలయు ? (దుఃఖమున) నీ వెవరనియడుగ వలయు.

వలల—అహా ? తండ్రివిడ్డలకై రపుచేసియున్నదిగాదా యీ కష్టవిధి ?

కంక—ఏమి సేయుదము. ఎవరో మాటలాడుచున్న ధ్వనివిననయ్యె. ప్రహరికిని—
గవలకనుసీసంకేతముఁజెప్పఁడు

(నిష్క్రమించుదురు.)

బృహన్నలనాటకము.

తురీయాంశము.

పంచమరంగము - విరాటరజ్యము.

—|| ప్ర॥ అభిమన్యుడు. ||—

అభి.—నేనెవరిని అనుమతముగా వచ్చితిని? యరచే చిక్కఁడయ్యె! కంకభట్టఁడే ధర్మతనూజుడు. వలలుండే భీమసేనుడు. దామగ్రంథి తత్త్రిపాల్కురేకవలు. వైశ్రాణ్యుడే బ్రాహ్మణి. నేనువిచారించినవారు మీతోడ బృహన్నలయు, వచ్చెనని చెప్పిరి. ఆ బృహన్నల యెచ్చఁడునా? ఇనివచ్చినవేషముకాక, వేసికొన్న వేషము కాదు. ఇంతెల్లవచ్చును. అతఁడు ధనంజయుఁడు కాఁజాలడు. కానేఁడు. కాదు. మా పెద్దతఁడుగ్రిల నడిగి తెలిసికొందును.

[ప్ర॥ కంకుడు.]

అభి.—పితృవ్యా! నమస్కారములు. (నమస్కరించుచు)

కంక (—మొగముచిన్నచేసికొని) పితృవ్యుడెవ్వఁడు-నీవెవరు. నీకుఁబిచ్చిపట్టియున్న బో? ఆవలఁబొమ్ము. (అనిపోవుచు-అహ!) దుఃఖమునొప్పుగ్రి)

[ప్ర॥ వలల.]

అభి.—పితృవ్యా? నమస్కారము (నమస్కరించును.)

వలల.—నీవెవఁడవావలఁబొమ్ము (పోవఁబోఁగా)

అభి.—(చేపట్టి) దంక్రి.ధర్మతనముకొద్ద కానుమిక్కిలిదనపు లేమింజేసి పెద్దపె నఁజాలనైతిని నిను విడువను. మఠేమియునలను. మార్గఁడై మోవరింత చెప్పువా వానఁజాలును?

వలల.—(దుఃఖమున చేయి విడిపించుకొని వెడలిపోవుచు) “హ! శ్రీహరి”

(నిష్క్రమించును.)

అభి.—పితేమిచేయుదును. మీరి విధి తమకొడఁపనకున్న గొడుగుని చెప్పుకుండఁగూడఁ దేసినదిగా?

(అనుబంధము ౩2.)

(నిష్క్రమిం.)

శ్రీ

బృహన్నలనాటకము.

తుగ్గీయాజ్ఞము.

॥ పృథ్వీరాజము - ఉత్తరుణ్ణి. ॥

[ప్రవేశము - ఉత్తరుడు - ఉత్తర - నీల.]

ఉత్తరుడు — మాతృడికేమిసిచ్చి, ఒకసుశర్మతో యెద్దమునకుబోవుటకు నాగ్ధతయ్యులు
తాను చాలక, పంచాంగమువాడు — వంటలవాడు — గుట్టలావులగాచువారు,
ఇందఱు కావలయునా? సన్నికనిం బవియుండరాదా?

ఉత్తర — అన్నా! పంచాంగము వాడేమి. వంటలవాడేమి.

ఉత్తరుడు — ఉండలేదా మనకంకవభట్టును, వలబుండు. వీండ్రీనాడు పురుషధీరులై నాటంబి

ఉత్తర — అన్నా! వలబుండు సామ్యుండు కాడు పులతో సిగ్గులతో —

ఉత్తరుడు — నాచేమియు లక్ష్యములేదు. వానితో మల్లయుద్ధము చేయవలయునని
నాకొంతో యభిలాషను. అయిన వంటలవాడేమిచే.

(ప్రవేశము - సేవకుడు.)

సేవ — రాజేంద్రా! విజయూస్తు. ఉత్తరదిక్కుననున్న మన గోపాలురు మహాగోదనము
చేయుచువచ్చిరి. కొరవరాజు బలగమంతయు ధార్తరాష్ట్ర గురుకృపాశ్వత్థామకన్యలు
మన గోధనమునగ్రహించి తరిమికొని పోవుచున్నాడ.

ఉత్తరుడు — (కోపమున) ఛీ! ఏమంటివి? మనగోపాలురు వాజయింపలేకపోయిరా?
వాని నీక్షణమునఁగొలుపునుండి తప్పించి యున్నాని చెప్పును. రణభేరివేయింపును.

సేవ — భాగ్యము.

(నిష్క్రమించును.)

ఉత్తరుడు — నీలా! ఉత్తరా! నాప్రతాపము చూపుటకు సమయము దొరకె.

నీల — రాజేంద్రా ! నీవొక్కడవే — ఆసహాయుడవే. — వారు పెక్కుచేతనములు చేసినారు.

ఉత్తరుడు — (నవ్వి) ఈమచ్చకారవుల కిద్దఱు కావలయునా ? మిడుతలన్నియును ఇందమున వారు సాహసించిరిగాదా? నా ప్రతాపమార్తాంధునను వారిని మంచుకొండల జేసి బాణానలమున నీలుగావించెద.

(అనుబంధము 33)

శరీరమునదంతయు రోమాంచును గలిగించి కాలునిలువనీక నాకోపాగ్ని నన్ను వణకించుచున్నది చూచితిరా? నేవకా రథమునెప్పుడో యాయితము నేయింపుము. ఆహ! మఱచితి సారథియెవరు?

నీల — నీకున్న సారథి యేమాయెను ?

ఉత్తరుడు — నాకు సారథి యెక్కడ వచ్చెను ? నేయర్థమాడువేళకలుగనేలేదు. రావణుని మూలబలము పోలే నన్ను మావారొక్కఱుగా నమ్ము తెలికి రానీకున్నాయి. అయ్యో! సారథి మాత్రము వారకెసా. —

ఉత్తర — అన్నా! మనబృహన్నల సారథ్యమునకు బండిశిశ్యులు గలదనియు, నన్ను సుతోజేరి ఖాండ్లపర్వతాననున గెలుపులుగఁ జేసెననియు, పైరఁద్రె నాతోఁ జెప్పుచుండెను.

ఉత్తరుడు — నైశమపోయి బృహన్నలఁ దోడికొనిరమ్ము.

(ఉత్తర — నీప్రక్క మీచును.)

ఉత్తరుడు — నీలా ! నీకు యుద్ధముమాచు నభిలాషయు కలదా ?

నీల — ఉండెను —

ఉత్తరుడు — పిలుచుకొని పోయెదను.

నీల — అయ్యో ! యుద్ధమే. ఏబాణుతగిలినను బ్రాణాస్రాయమే.

ఉత్తరుడు — అందుకే మిమ్ము నబలాజయమునది. నీకొక బాణము దాకనిచ్చిన నేనొక రథికుడనా? కావలయునన్న సీతోనె యుద్ధమాడించి కురురాజు నరకాసురునికి నిహంత్ర్యభామఁగాఁ జేయుదురమ్ము.

(ప్రవేశము - బృహన్నల-ఉత్తర.)

బృహన్నలా! రమ్ము-నీవునాకు సారథ్య మొనరింపఁదగియున్నది. కారవబీడాలు ములు యుద్ధమునను వచ్చినవంట, ఖాండ్లపర్వతాననున నీవర్జ్యమునకు సారథ్యమొనరించి

తివట నాకును నజ్ఞునకును గల తారతమ్యము నీవేయగయుదువు. మద్భాషాగ్నిచే నేనీకొక వఖాండము దహించి విజయత్వము పొందెదగియున్నది.

బృహ—యువరాజా ! నేనతకుజాలుదునా !

కృద్ధ్వవృత్తము॥ మహాబలగర్వితు లామగలుకొరవు త్వంశియు॥

సహాయబలగర్వితు ల్సరకు సేయరారుదుని॥

అహీనగతివాచినేడని వధింపనివేగంగా॥

నష్టాంతెలిసి యెట్టు లేనగుదు సారథి భూవరా॥

మహాబలిష్ఠులగు కొరవులయంద్యున నీనుసారధిగాదగుదునా?

ఉత్తరుడు—నీవు భయపడకు. ఉత్తరాజ కేసరికి శోరప్రవీణత కొరవ కరియూతములచే వెలయుచునపుడు, నీవెఱుంగఁ గలవు? కవచము వేసికొనుము.

బృహ—(వేసికొనలేడు)

ఉత్తరు—(నవ్వి) మంచిసాధిని (కవచమువేసి) నీపూరక పేరునకు మాత్రముండును. నే రిక్షిసై, సారథినయ్యెద.

ఉత్త—అన్నా! నీవు కొరవవీరుల జయింతువురా? నాహిమ్మ పొత్తికలకుఁగొన్ని యుద్ధములు దెచ్చువా?

(అనుబంధము. 34.)

ఉత్తరుజా—చెలియరా! కావలసిఁన్న తెత్తును. నీవునువోడు వచ్చిన రమ్మ.

ఉత్తర—నేను రాజాలను.

ఉత్తరుడు—నీకుభాగ్యములేదు. ఏకి కీర్తీలు యుద్ధమున్న నిట్లు భయపడఁజెదరు.

ఉత్తర—బృహన్నలా! నీవుమాయన్నకు భాషకము చేయుదువా?

బృహ—మహారీ! ఏలయోచించెదవు. అవశ్యము చేయునును.

ఉత్తరుడు—బృహన్నలా! ఈయాడుపాత్ర మంటలు వినుచున్న మనపని యెట్లు జరుగఁగలయు. అయినను నే ననిశితపు ననువార్త తెలిసిన వెంటనే, కొరవులు పలాయితులై పోవుదురు-పోవుదురురమ్ము.

(నిష్క్రమించును.)

—(తురీయాశ్వాసము సమాప్తము.)—

౩

బృహన్నలనాటకము.

కల్పిమాజ్ఞాము-రథమరంగము (అడవి)

[ప్రవేశము - అభివన్యూడు.]

(అనుబంధము 35)

అభి.—అహ! ఏమి చోద్యము-బృహన్నల సాధ్యమున నుత్తరుడు కాగవులపై వెడ
తెడునట. నాకోరిక ఫలించునట్లున్నది. ఇదికంటే బృహన్నలను, నేను చాచునప్పు
డంతయు నతడు నామెము దేహమాడనిచ్చియుప కుడుటవలన, నాకు సంక్షేమా
ముకలిగె. నేటియుద్ధము నిజమాయెనా బృహన్నలయే మాత్రమైయును. నే మరు
గుననుండి యరయించుదును.

(మరుగన నిష్క్రమిం.)

[ప్ర॥ రథముపై ఉత్తరుడు-అగ్రమును]

ఉత్తరు—బృహన్నలా! రథమంతనిలుపుము మనమారు విడిచి యెంతమాదము కట్టి
యున్నాము ?

బృహ—ఏదీ సాద్రాశమయినను రాలేదే. ఇదియేయూరు.

ఉత్తరు—అక్కడకనుపించు తోటలోఁబోయియుండము.

బృహ—ఉండీ ?

ఉత్తరు—తేలియుద్ధమాడుదము.

బృహ—గోధనము మనకుఁబెక్కినాఁ

ఉత్తరు—చిక్కకున్న నూరుచేరుదము.

బృహ—ఇక్కడికి వచ్చిన పనియేమి ?

ఉత్తరు—నీ కీయధికప్రసంగ మెందులకు ?

బృహ—నీకేమి భీతిగలిగెనా ?

ఉత్తరు — భీతి ? ఈ సుఖారవులకు భీతికావలయునా ! వారిలోమగవాడెవ్వడు చెప్పుము.

బృహ — కూరుడన్న నీవుగదా?

ఉత్తరు — అందుకు గాదు. నాకేమాయవశమనులవుచున్నది

బృహ — అవశమను లెక్కడివి? ఇంతటి సచ్చశనమ్మలెన్నడైన నాయెనే.

ఉత్తరు — నావామశేత్ర మదిరివది చూచితివా? నావామభుజ చలిందివది చూచితివా ?

బృహ — భయము గలిగిన నది చలించును.

ఉత్తరు — ఇంకొకసారి భయమన్న నీయొకలు నీదికాదు. పోనిమ్ము రథము.

బృహ — భాగ్యము.

ఉత్తరు — (కొంతదూరము పోయి) బృహన్నలా ! దాహమగుచున్నది. దాటివచ్చిన దానికిబోదము.

బృహ — రాజేంద్రా ! ఎంతయుద్ధమాడదగియున్నది ! ఇప్పుడే యిట్లు నోరెండిన నెట్లు. ఉరకపోవము.

ఉత్తరు — (కొంతదూరము పోయి) బృహన్నలా !

బృహ — రాజకుమారా ! ఏమి.

ఉత్తరు — (యోచించి) అదియేమిటిది?

బృహ — మఱి చెట్టుగదా ?

ఉత్తరు — మఱి చెట్ట — యెట్లున్నది చూడు.

బృహ — దేశిక మాటలాసిన బాగును. పోవువము.

ఉత్తరు — (కొంతదూరము పోయి) బృహన్నలా !

బృహ — ఏమి? (అని కనుటకు.)

ఉత్తరు — అట్లేలదలించెదవు? అది యేమి ?

బృహ — అమీ — అవిసెమర.

ఉత్తరు — (స్వగతము) నాకు ఏడేడదాపురమామెయి? (కొంతదూరము పోయి) బృహన్నలా !

బృహ — ఏమి? (కనుటకు.)

ఉత్తరు — అయ్యో ! నినుఁబిలిచితివా ?

బృహ — పిలువకున్న బోనిమ్ము.

ఉత్తరు — (కొంతదూరము పోయి) బృహన్నలా ! బృహన్నలా ! బృహన్నలా ! బృహన్నలా ! బృహన్నలా ! బృహన్నలా ! (వింటికోపునఁబడిచి) బృహన్నలా ! అది యేమి. నేల యీనరీతిగా మరుఘ్యుల పుట్ట పగిలియున్నదే ?

బృహ—ధరణీశకమాతా ! అదియే కారవస్యము.

ఉత్తరు—కారవస్యమా ! ఏమి రథములు. ఏమి గర్జనములు. ఏమి గుఱ్ఱములు. ఏమి పతాకములు. ఏమి ధనువులు. ఏమి రథికులు. నాచేతగాదు. మనమూరకపోదము.

బృహ—రాజకమాతా ! బాణప్రయోగములు తదుపసంహరములు ధనుష్టంకృతులు యేవియువినక నే భీతిలేదవా?

(లోపల సైనికుల కలకలము.)

ఉత్తరు—అయ్యో అయ్యో ! నేజాలను జాలను—ఘోరకూరుచేర్చును.

బృహ—ఉత్తరకుమారా ! యువతీజనముననుండి కౌంపులనుక్కుడించి గోవులదెత్తు నంటివి. చెలియలికి బొమ్మపూత్తిక లిత్తునంటివి.

ఉత్తరు—కారవులు సాఖ్యులను నూరుచేరిని. గోవులుపోయినఁ బ్రోవఁబోనీ. చెలియ లేటఁబడనీ. బొమ్మపూత్తికలుమండనీ. బుల్లనొల్లను. అయ్యో! బృహన్నల ! మాటలాడుచుండగ నే రథము నడపుచున్నావే.

(అనుబంధము 36.)

బృహ—రాజపుత్రా ! వెనుకకుఁబోవ నాచేతగాదు. నన్ను సారథిగ నేల్లగైకొంటివి :

ఉత్తరు—బుద్ధినేరక చేసితివప్పా-తన్నెందప్పా-నన్నుఁ బురినిపిచి నీయిష్టమువచ్చినంత యుద్ధమాడుము.

బృహ—కుమారా ! ఇది క్షత్రధర్మమా ! మీతీయుద్ధమునఁ జచ్చినను వీరస్వర్గమునఁగదా.

చ॥ శరనిచయంబులకొనివుల సారమునాపి జయింప కీల్లె స॥

గరమున కోహటించి వెనుకఁ బడిపాతెదె భీరుభంగి దు॥

స్తర మిటు లాచరించినను క్షత్రీయధర్మమై కీర్తి నక్కనే ।

మరణము నొంద నేమి వినుమా సమకూతెడు నాకభోగముల్ ॥

ఉత్తరు—చచ్చినమా ! అట్లేలందువు-నాప్రాణములు నాకేమి భారములా ? బృహన్నలా ! ఏమిట్లు పోనిచ్చెదవు. అయ్యో ! అయ్యో ! (అని రథము వెనుకనుండి దమికి ముఁడఁటికివచ్చి.)

(అనుబంధము 37)

బృహ—(వెనుకఁ దిరిగిచూచి వెంటఁబరుగెత్తును, మాఁడుమారులు రంగమున నిరీక్ష వురు పరుగెత్తుదురు.)

[ప్ర॥ బృహన్నల-ఉత్తరునిఁ బట్టికొనును.]

ఉత్తరు—అయ్యో! బృహన్నలా! నవస్కరింతును. నీకుఁబడిగ్రామములు, నెయ్యోవ్రలు, ఏనూఱుగుట్టలులు, నూతేనుఁగులు బహుమతి యిప్పింతును. ప్రాణములమోసుకొని వచ్చినఁ గాఁగిలించి యాదరింపవన్న, మాతలితఁడ్రులకు నాభార్యకు నాకాధిగము చేయుమా?

(అనుబంధము 38)

మృశ్యపురు చేరంటుపిలిచినట్టు నిన్నేలపిలిచితి. నాకు జీవదానమిమ్మా? ఇంద్రుఁ బ్రాణములు విడిచెదఁగాక, యుద్ధమున విడవఁజాలను.
బృహ—రాజకూమా!

నీ! కాలానుచరితి వేలార్పుభటులఁబల్
కోలాపాలములకు డీలుపడక ।
శంకార హితవీరహంకార బహుధను
ప్రంకారములవంక జంకుగనక ।
కదనానితబలసంపదనారఁ గాంచిన
మదనాగసమతేజఁ గడలఁబడక ।
భుజసారినిహితసామజసామ్యమునఁ బొంగి
నిజసాయకము లేయునియతివిడక ॥

తే॥ గీ॥ భూరిస్రగ్గావనీను దుర్వారవైరి ।
మీవిదళన మొనరింప నేరకున్నఁ ।
గీర్తిగల్గునె యేలయీ యొర్తిసీకు ।
నేను నీదండనుండనీకేమి భయము ॥

నేనుండఁగా నీకేమిభయము-క్షుణమునఁ గౌరవనేన నులుమాడుదురమ్మ.
ఉత్తర—పొమ్ము-నేను వలదనను.

(అనుబంధము 39.)

కొంచెము విడువుము రహస్యమునకుఁ బోవలయు.
బృహ—నాకు సాధి కావలదా?

ఉత్తరు — నీ వేసారథి — నీ వేరథిని. నీ వే భూతమవు-నీ వేదయ్యమవు. అన్నియు నీ వేమో
యమునింటికి బోవరాదా? తోడుకలేక చావననుచున్నావే.

బృహ — కుమారా! నీ వేమన్నను విడువము.

ఉత్తరు — గ్రహచారమా! నే నేపాపములు చూచితిని. భూదేవీ! పర్వత సము
ద్రాదుల మోగుకొనియున్న నీకు నేనోక్కడను భారమా! జనశా! విరాట! తిన్నీ
సుభేష్టాదేవీ! నేను మిమ్మెట్లుచూచును.

(అనుబంధము 40)

బృహ — ఏమి పని చేత వైరాటి!

ఉత్తరు — అయ్యా! నీ సారథ్యము వారధిపాలుగానీ! నీ సూరత్యము మండీపాపనీ! ఏ
విధమను నీవుకొడుకవై జన్మించితివో? అయ్యా! అహ్మా! (ఏడుపు)

బృహ — ఉత్తరా!

ఉత్తరు — అయ్యా! రాజేంద్రా యంటివి, రాజకుమారా యంటివి. యోవరాజా
యంటివి-వైరాటియంటివి. ఇపుడూరకు తేరాయంటివి. ఏమైనను. ఏరాట
పుత్రాధమాయుము. నోటికివచ్చినట్లుగిట్టుము. ఇట్టువచ్చినంత కొట్టుము. నెనె
మాత్రము విడిచిపెట్టుమా?

బృహ — నీతోనింక మంచిమాటలు పనికిరావు.

కం॥ విడ నిన్ను నెక్కు మరదము ।

లేడసిన నీక నీచ్చువాడ దాక్షిణ్యము లే ।

దొడలోపమి నీడిగిలం ।

బసుక్రొవ్విద హాయము మంచిమోటలవినునే ॥

(ఈడ్చుకొనిపోయి నొగలవై బెట్టెను.) ఆశమిచ్చుచున్న యెడకు భయ
తోలుము.

ఉత్తరు — (ఏడ్చుచుచోలును.)

(నిష్క్రమింతురు.)

(పునః ప్రవేశము-ఉత్తరుడు-బృహన్నల.)

ఉత్తరు — అయ్యా! ఈపీయగునెట్లు లాడుదును ?

బృహ — జనులు ముట్టనుండుటకై శవాకారముగాగట్టిన శస్త్రాస్త్ర సందోహము
కాని, యితరముకాదు. శవమైన నిన్నీపనికి బెట్టుదునా?

ఉత్తరు—(వృక్షమునెక్కి) సారథీ ! ఘోరస్వయలే! నెను మంటలే! ఒకక్షణమున కత్తితోఁ జేయుపని కింతమారము పిలుచుకొని రావలయునా ?

బృహ—కుమారా! భయపడకుము. క్షో “అర్జునః ఫల్గునః పార్థఃకిరీటీ శ్వేతవాహనః బీభత్సుస్విజయః కృష్ణః సవ్యచాఢీధనంజయః”, అను నీమంత్రము మూడుమాళ్లు పఠించి యక్కడనున్నధనువుం దీనుకొనిరయ్యు.

ఉత్తరు—(తెచ్చి) నీచరిత్రము చోద్యముగానున్నది. అర్జునుడేమి చెప్పినంతనా, యివి సామ్యాకారము ధరింపఁగాఁగల మేమి? ఇవి యెవరివి? .

బృహ—కుమారా ! ఇదియర్జును గాండీవము, నల్లనిదియై బంగారుపైద్రలు చెక్కిన చాపము యుద్ధిష్ఠిరునిది. తాటిచెట్టువలె నున్నతమై, బంగారు కాఘలు చెక్కిన బాణాసనము భీమునిది. రక్తవర్ణముకలిగి బంగారు చేపలుచెక్కిన కార్యము నకులునిది. నిగనిగ మెఱయుచు-బంగారు నెమళ్ళుతీర్చిన ధనువు సహదేవునిది.

ఉత్తరు—ఇదేమిటిది పర్యతము ?

బృహ—భీముని గదాదండము.

ఉత్తరు—ఇదియన్నియు నీకెట్లుతెలిసె ?

బృహ—నేను తెలియఁదగినవాఁడఁగనుక తెలిసితిని.

ఉత్తరు—ఆ పాండవులెదున్నారు?

బృహ—మన కీటినేయున్నారు.

ఉత్తరు—మనకీటినా ? ఎవరువారు.

బృహ—రాజకుమారా !

కం॥ మాలిని ప్రాపది కంఠం ।

దౌలతి ధర్మజుఁడు వలలుఁ డగుభీముఁడు గో ।

పాలుఁడు సహదేవుఁడు హయ ।

పాలుఁడు నకులుండు మనుజుపాలకతనయా ॥

కంఠుఁడె ధన్మరాజు-వలలుఁడే భీముఁడు. దామగ్రంధి తలత్రీణులెకవలు. వైరంధ్రుడై ద్రౌపది దానికై కాడె గంధర్వనామమున భీముఁడు కీచులం జంపెన.

ఉత్తరు—భీముఁడెవరు ?

బృహ — వలలుండే భీముడంటినే.

అత్త — వలలుండననుడంటివి-నీవు మఱచినావు-జ్ఞాపకము చేసికొనుము.

బృహ — కాదు వాడు భీముడు.

అత్త — ఇంకముందు చెప్పు.

బృహ — చూపెద నిటుకమ్ము. (కోంతమానముతో.)

(అనుబంధము 41)

[బృహన్నలకు రూపముమాటి క్రమముగఁ గిరిటము-శోభము-
కవచము-కేశము గల్గును.]

[ప్రవేశము-అభిమన్యుడు (శీఘ్రమున.)

అభి — (బృహన్నలను గాగించి.)

(అనుబంధము 42)

అత్త — తనమా ! అభిమన్యుమాగా! నెలకనములనుండి లూపిటచున్నను, నీశిరమాట
లాడింపుండ నిన్నా క్షేపింపనుండఁ జేసెఁగా నావిధ.

(అనుబంధము. 43)

అభి — తల్లీ! నీవేమిచేయుదువు? నీయభూత విధి తీరినపొటనే నిన్నా క్షేపింప నేందిన
నాను నే.డాశాపూర్తియు మనదే పదివేలు. నా పెద్దతండ్రియు పినతండ్రియు
మాటు వేరులుల ధరించిరిగాక, వారిచాడ్పునలేక నీక్షేపింపగట్లు వాటివే.

అత్త — కుమారా! ఇది యుద్ధావశిశాపమున నిండ్రుని నకుగ్రహమునఁ గలిగినవేషము.
నితోమాటలాడు వేళగాదు. మైవర్గు మఱిమించి పసి నాక్రమించె. కరువున బ్రక్రిం
పనలయు.

అభి — నేను బాణాసము సిద్ధపఱచియున్నాను. నీకు శ్రమయేల? నేను పోయివస్తును
అత్త — కుమారా! నీవంతకుఁ బాలుదువు.

[ప్రవేశము-సేవకుడు వేగమున.]

సేవక — శ్రీ త్తర రాజేంద్రా? కారవనైవ్యము కలిసలతో నేతెంచి పట్టణమంతయుఁ
గలగుండు వెట్టుచున్నది.

అర్జు — తనమా! ఇది యో కురురాజు దుష్టత్వము. పొమ్ము నీవు వీటికి. అనైన్యము నుఱుమాడుము.

అర్జు — (నేరవనితో నిస్క్రమించును.)

ఉత్తరు — (స్వగతము) ఏమిచోద్యము! ఇతఁడెవ్వరుఁడా? ఈ బ్రాహ్మణుఁడభిమత్యుఁడా? అహ! ఇతనితో నే నేమేమో మాటలాడితినె — (ప్రవక్షిం నమస్కృతి చేయును.)

అర్జు — (ఉత్తరుని లేప నెత్తి) కుమారా! నేనన్యఁడఁగాను

ఉత్తరు — విజయ! నేఁడెట్టి నుదినము.

(అనుబంధము 44)

మహాత్మా! చిరకాలమునుండి నాకొక్క యభిలాషయుకలదు. నీపదిపేరులు నీకెట్లుగలిగినవి?

అర్జు — కుమారా! తనవచ్చుదు. శత్రువులపేరు నొలుతలేవఁడఁజేసికదా నాపేరుఁ జెప్పకొందును. సాంఘికము లెమ్ము.

ఉత్తరు — (నొగిలవైఁ గూర్చుండును.)

అర్జు — (శంఖధ్వనిఁ జేయును.)

ఉత్తరు — హా! (యని మూర్ఛిల్లును.)

అర్జు — (ఉత్తరుని లేప నెత్తి) కుమారా! శంఖారావపేష్టడును వినహా.

ఉత్తరు — ఇదేమి-శంఖము-నిడుగుపాటునఁ గలుగునుఱు మయ్యెఁగదా!

అర్జు — కుమారా! ఇంకఁదోపనిమ్ము.

(నిస్క్రమించుదు.)

(పేరుకయువనీక సేస్తఁగా.)

ప్రవేశము. భీష్మ-ద్రోణ-కృప-అశ్వత్థామ-దుర్యోధన-కర్ణ-దుశ్శాసన.

ద్రోణ — (భీష్మునితో నేకాంతమాడి) దోరా! కీచన్దురుఁడుగతును సుదేహమేమి? సనుమాఁడు స. వత్సరములు బాణప్రోవణ తుష్టియైయుండు, బూదిపట్టి మొగిలియుండి వెలువడివచ్చు మాస్త్రాదుచంపమున, బూదియూఁదినవేలును బాతవేదిన భంగివెలుఁ గొందుచు నళకతేనీ విభ్రాసుఁడై, యబాధివైవచ్చు శాస్త్రాలము కరిణిఁ గుంజరయూ ధములవై బాణుతెంచు సింహశాబముకరణి వచ్చువాఁ డర్జునుఁడె. వానితోఁ బోరాడు సమయముగాదు. ఊరిక పసిమాసిపోదము.

కన్య—ద్రోణాచార్య! నీకు బాండ్లపక్షపాతము వదలదు. వాడబ్బడుడైన నంతయే చాలును. వానిమక్కడించి వానితండ్రిని జాడబంపెదను.

దశ్య—కన్యా! నీమాట లరుచికగములు. వాడబ్బడుండాయెనా మరల బండ్లండ్లెడల డ్డరణ్యవాసమునకు బంపెదను. ఇతరుడాయెనా మద్బాణపరంపరల జాణ్యము చేసెదను.

ద్రోణ—అహ! కనులకు మిఱుమిట్లు గొలుపు నిలుకడఁ గాంచిన మించుబోలె వెలయుఁగా యీకిరీటకాంతికి రోదనీతలమంతయుఁ బటాపంచలగునట్లుచేసి కన్యను హరిములఁ బగల్పెఁగా నీశంఖరము? లేటిమాడ రాకుండ వేడినైనమించి కపిరూప మూనిన చండభానునిబోలె వెలసెఁగా యీకేతనవైభవము? కల్పాంతి దీర్ఘనిర్భాతా రావముపోలె వెలసెఁగా యీ ధనుష్పంక్తి? ధరాతలమున కేలేంచిన నా నటస్మహానటనిబోలె జూడ్కికి ప్రవేగైతోచెఁగా యీపురుషుని విభ్రమము? అదియే వాసవుఁ డిచ్చిన మమటము? అయ్యదియే కపితేనము? అయ్యదియే దేవదత్తము? అల్లదియే గాంఢీవము? వాడె సమరాభీలవిగోధిశిఃప్రతారకుడైన కదన మృత్యుంజయుండు. వ్రేసేనామహాటపీధనంజయుండు ధనంజయుండు. ఈవీర వరునితోఁగారిండు లేని కలహమేల?

దశ్య—ద్రోణాచార్య! మనము వచ్చినపరియేమి యిప్పుడాడు మాటలేమి? పాండువులు గుఱుతింపఁగదా ముక్కైనయొడకుఁబడి మనమిందువచ్చుట? సమగమున కోహటించి మన మీవెడమాటలతోఁ గాలయాపనము నేయనేల? యుద్ధమునను సరిచేనా వాడబ్బడుడగుఁగాక నేయ వానికి దహుఁడనయ్యెదను. అయ్యా! విన్నవారు నవ్వుదురని యింతుకైన గణింపక యీ ద్రోణాచార్యుడు నాయెదుటఁ దుచ్చివైరిం గొండఁజేసి ప్రశంసింపవచ్చునె? నాకు సిగ్గుద.

అశ్వ—దశ్యధనా! నీవు కూరాశ్రేయఁడవు. నీవనిన్నుఁ బ్రశంసచేసికొనఁదగుదువు. ఈ ద్రోణాచార్యుడు కడుముడుకెడు. నిన్నెఱిగినవాడు కాఁడు. కావున నిట్లాడెను. నీవో యసహాయుడవై భీమయుద్ధమునఁ బాండవుల జయించి వారిని నిల్వకుండఁ జేసినందున, వారవపులకుఁ బోయిరి నీప్రేటునకుఁ దాళలేకయే భీముడేటం బడిపోవ నుద్వేగించెను. విషాన్నము దినినైనఁ జావరుద్యమించెను. నీవు కరుణామతివై వారి రక్షించితివి. పాండవులు నీనామముగలయందును గలవ రించెదరు. అతిభీతులై ప్రాణములనైనఁ బాయుదుమని యొకలక్కయిల్లు నిర్మించుకొని యందుల కగ్నిఁబ్రేరేచుకొనిరి. నీచేకదా, దయామహిమంబున వారిఁ బ్రోచితివి. నీవు ఘోషయాత్రకుఁబోయినపు, డీ యర్జునుడు చిత్రసేన గంధర్వునిచేఁబట్టువడి, సన్నెస్వికాశలు మానియుండెను. కృపాపరుడవై తప్పించితివి. నీ దాక్షిణ్యమును, నీనిష్ఠాభివృద్ధియును నీ పగోపకారపాత్రయును నీ కరుణానిమితి యుఁగిరిరాకైన నుతింపజాలెను. నీకంటెఁ బ్రశంసనీయుఁడు నీహు శకుని.

మీరిద్దఱు దేనిపాధింపజాలరు? మహాశక్తి సముపేతులైన యీ పదుగురు గోరక్షులును నేడే ఘోర యుద్ధమున జయించిన నీ కాయస్థుల జొకలక్కయో? పాడేమి గాడివమున బ్రాణములు వేయునా? మహాస్త్రములు వేయునా? దుగణచ్చిబారలు పాచికలతో నేయును.

కన్య — దో! పుత్రా! రాజరాజ నీమాటలూ నీ వాడవలయు? రాజే! ద్రా! యుద్ధమునకు వచ్చుచు నీవీబోసలనేల తోడైచ్చితివి? భోజనాదుల వర్జనము సలుపు వారు నాక యుద్ధమాడువారే? అగృహగా! బ్రాహ్మణోత్తములారా! మీకు నమస్కృతులు. మీరేమియు యుద్ధమాడవలను. భయపుపట్టవలను. మమ్ముచెగ నాడవండినదే వదిలేలు. సోమ్యముగబోయి భుజింపుడు మామృశీర్వదింపుడు.

కన్య — కానీనా! నిమనేడు క్రొత్తగజాచెదమా? బావలను మమ్ము నేలతోడైచ్చెనా? భీమాశకులబోలిన యల్లునిబాణ పరంబరలు నీయెడగఱి మృత్యువు నకు నిష్పర్పించుచో నీకు బ్రేతత్వప్ర్యక్షమై తిలోదకము లిప్పింప మేము రావలనో? మాకస్త్రనైపుణి యెక్కడిది? నీవేల జిత్రసేవనోర్చి చెఱుబడియున్న మమ్మును దుగోర్యవమరి వీడిపించితివి. మత్సియంత్రము నవలీలచెగవేసితివి. క్రూరికర్మా! సిగ్గులేక గూరుడనని ప్రశంసించుకొందువా? అద్రౌపది స్వయంవర కాలమున నీవు విచ్చియుండలేదే? పండుపాణము లుండెనె? చతుర్పాణము లిదే యల్లునబాణావరి యాకన్నంచెనే? అప్పుడైన నెఱుంగవైతివా? నిన్నాశీర్వదింవలయుగా? విదుగుడబోలిన యల్లును బాణములచేదావక యుండుమా? ఇదేప్రకారాశీర్వాదము.

కన్య — అశ్వశాసా! నీవు బ్రాహ్మణుడవని యొక్కించుక యోర్చుకొనఁ దగియున్నది. అయినను పంపితి విాతని నీచభాషణముల నెల్ల నాక్షమాగుణ ముపేక్ష చేయునని నమ్మునము. ఆచిత్రసేవఁడు హూఁడె? అందున గంధర్వఁడు. వాని నెవరు జయింపఁగలరు. అల్లుఁడు మాత్రము జయించెనా? అతఁడు వాని సఖుడైవందున యుద్ధమాడిన కాస్త్రముచేసి మానెగాక. అందున నీవేమి పెద్ద చేసెదవు. ఇంక నామటాస్వయంవర కాలమునందలి కలహమున నన్న నొకసతికై యూరకవైరమేల పెంచవలయునని మానితిగాక సాధింపజాలకుంటేనా? నన్ను రకయేల దూషించెదవు.

కన్య — ఓనీ! సూరిపుత్రా! చిత్రసేవ, డర్జునుని సఖుఁడుగా? వారు యుద్ధమాడినీతి మాడవన్నను వినవో? ఏలప్రల్లదము లాడెదవు? ఒక సతికై యింతేలయని సయ్యంవర కాలమున నల్లును బోసిచ్చితివిగా? అసతికైయేకదా నీవంత దూరము పోయినది. దానికైకదా మర్దన్యయంత్రముఁ దెగవేయఁ జూచి రిత్తపడి హాసింపఁ బడిదది. దానికైకదా, యల్లునునితో యుద్ధమాడి ప్రాణాపనిష్ఠఁ డనెనది. ఏల యన్తర మాడెదవు? నీ సూరుపురియును నీ నాలుక పుచ్చిపోవును.

శా॥ ఓరీ సూత సుతాధమా తెలియలేనా పాపసంభాషణం ।
 బేరంజించునో యేటిజిహ్వాయది నో శేనోరు పాంచాలికై ।
 పోశేయందట పార్థబాణతఃనిప్పుల్ గాల్చగొల్గమ్మటక ।
 రాశేతాళిగలేక యీపలుక లొనే కన్యయిట్లాడుదే ॥

కన్య శా॥ భూపా నాకిపుడానతీయవలయు నీపుజ్యేతరుక దుర్మృహ ।
 లాపు న్నిచుని గాలువట్టి వడినేలంగొట్టెదక బిట్టుగా ।
 వాపోవక (ఆశ్చర్యముతో) పలుగాకిబాపడవును ర్వాదంబులిట్లాడెదే
 ఈపల్కింకొకసారి యాడినను నీవెందుందురాచుర్మృతీ ॥

దుర్యోధనుడు—

ఉ॥ తాళుచుతాళుడయ్య యనుతాపముఁబొందగఁబాడియ్యసై ।
 నాలముసేయవచ్చు నభియూతిని జంపుటమానిక్రోధక ।
 ల్లోలమనస్కు లౌచుమనలో మనమే జగడంబుసేయఁగా ।
 బాలిశులంచు మమ్ముఁగనువారలు చుల్కునసేయకుందురే ॥

ఇది మికలహనునకుఁ గాలమా ? శాత్రువులఁ గెడపు నుత్సాహమున నేరునేని
 వెదకు సంతోషమునకుఁ గాలము కాక. కన్యా! ఒప్పుకొనుము. ద్రోణమతా! ఊహ
 డిల్లుము.

కన్య—ఈ బాడబుల యపాలంఘ్యుల విని మ్రోచుట దుష్టము. అర్జునుడను శే-
 ట్లని డెగుడువడి వడచుచుబ్రశంసింతురు. వాడొక్క మీదేకివా ? ఒకనికొకడ
 చాలును. నేనే చాలెదను. అర్జును జంపుకూహలముఁ నాకు మెడుగనన్న
 నేడు కాలము సమకూఱింపి. వీడ్రండఱకు నెలవిమ్ము.

కృప—కన్యా! నీకేల కలిగె నింత బెలతనము ? ఎటిగి యెటిగి మోజుదనమేల ?
 స్వయంవరియు వాటియట్లునే యెఱుఁగునువువా? ఇప్పుడాయుధులుడు కాఁడు
 సుమా ! శివునితోఁబోరాడిపాశపత్రముఁ బురినాఁడు. ఇంద్రునిపెట్టించి య్కా-
 సమున నుండినాడు. దివ్యకిరీటశంఖములఁ బొందినాడు. కాలకేయినివాతకవచుల
 నొక్కరుడే పోకివధించినాడు. నీవుకూరుడవే? మహాభిమడవే? వలయునన్న
 సమద్రము నీదిరాఁగలవు? ఒప్పుకొందురు. దావాగ్నిబట్టఁగలవు. ఇయ్యకొందురు.
 జగమునంతయు నెత్తుకొనిపోఁగలవు సమృత్తింతురు. పృథ్వీవుతోఁ బోరాడఁగలవు.
 ఇత్తురు, కాని యిరువుతో నొంటి పోరుదువన్న నొడఁబడనుమహా! అదిదుస్సాగ్య
 మైననుగా దసాగ్యము. వానితో నొంటిమార్కొన ముక్కంటియైనఁ జాలఁడు?
 నీబంటుతనము కుంటువడును. అదియేల, మన మెల్లఁగము కలసి యునేముదము.

కన్య—కృపాచార్యా! కానిమ్మ. తినగల వాళ్లుతని ధ్వంసము చేసీతిరి. యద్ధమన్నఁ జచ్చితిమండరు. మీసహాయమేమియువలదు. శ్రాద్ధమే మీయుద్ధము! హోమ గుండమే మీరణరంగము! సమిధలే మీశరాసనములు! దర్భలే మీబాణములు! ప్రాణాహుతులతోడనే కడుపుండింపుడన్న నీధము. మీకేల యుద్ధము. శత్రు వందవలెనఁ బొగడువారెంత పోరఁగలరు?

అశ్వ—ఇది నీతప్పితము కాదయ్యా! నీతిరిపెఁపుతిండి తప్పితము. విడికెడుకుడుచోడఁ దిని బ్రదుకు శ్వాసము పెట్టివారివైనను బోవును. అయినను దానికొక్క-సుగుణము గలదు. తనపతికి మేలు గోరువారిఁ జెనకదు.

కన్య—రాజే! నా! నాకిప్పుడే యానతియ్యవలయు. ఈ యత్యల్పని ఘోరపాపుని నాలుకఁగోయుదును.

అశ్వ—ఓనీ! యర్జును బాణములఁజచ్చు పుణ్యములేదు కాబోలు. నాపాదరక్షచే నీ కిరమును గాక ఘోరములకు విఁదొనర్చెద.

కన్య—మహాంధా! చచ్చితివి.

అశ్వ—పలుగాకీ! నీర్ణితివి.

దుర్యోధ—ఓ! సవతంసములారా! నమస్కరించి జేడుకొందును. త్నమింపుఁడు. అంగ రాజా! ఇది సమయముకాద. మానము.

భీష్మ—సుయోధనా! ధర్మభంగి ప్రోణాచార్యుఁడాడె. ప్రతిస్థాధిష్ఠితుండైన పుత్రుఁ బోలినస్వప్రియశిష్యుం బ్రజఁసించుట నేరమా. భీమగుణము కలవాఁడు వైరికైనను బ్రశంసించ దగినవాఁడు. ఈయశ్వథామ సమయోచితాలాపము లాడె. ఇంగిత మెఱిగినవాఁడు గదా! కృపాచార్యుఁడు. ప్రోత్రాక్షరాజనీతి యుక్తివచన భంగి నుద్ఘోషించెను పొగడదగినవాడు. ఎట్లును అచార్యులగువా త్యర్హులు. అట్టిచో నేకారణము లేక దేశకాల విచారిమింతైనఁ జింతింపక, వివేకమించుకైన గణింపక, నీచజాతియొగ్గపరుషభాషణముల నీకన్లుఁడాడెను. సజ్జన రూపణమును నార్జ్య గన్గణమును, నాత్మప్రశంసయు, నమనీదుష్టస్వభావంబులు వీనికి వెన్నతోడఁ బెట్టినవియైయుండఁ గయ్యమునకెపుడు కాలుద్రవుచుండును. వీనిమాటలు పాటిం చిన వారికిఁ గీర్తిసుఖములు గలుగవు.

దుర్యోధ—మీయారక వాఁడెక్కడు వీఁ డెక్కడని వాడులాడెదరు. ఏయుద్ధముకులేక మంచిమాటల పునర్ద్యుదశవర్షారణ్య వాసమునకుఁ బొండ్పులఁబంప మార్గమునఁ మీవాగ్నదమేల.

అశ్వ—సుయోధనా! నీవు మోహమునఁగన్ముఁగానకున్నంతనే పదమూఁడేడులు రాజ్య బాహిరులై గణింపరాని పాటలఁబడి దినమొక రోడుగాఁ గాంచుచున్నపొండ్పులు నీవలె నవివేకులగుదురా? సమయము నెఱుంగక వారేల వెలువడియెదరు.

దుర్యోధ—పరుషభాషణము నీజన్మము. ఊరపండుము, భీష్మనారాధ! ఈకాల నీకర్మమును నీవొనర్చవలయు.

భీష్మ—నేనపుడే గణించియున్నాను. నిన్ననష్టమితోడనే వాయుభూతవత్సరము కడలేసెను. అకటా! ధర్మదేవత యాకృతిగఁగొంది నిలిచినట్లు లీధరాతలమున వెలుగొండధర్మనందను పోవ్యునుననున వార సమయభంగ మొనర్తులే ! సుయోధనా ! పారితోమనమేల యింక సంతి కార్యము నడుపరాదు.

దుర్యోధ—అటాట లీపుడుండనీ. మనకార్యము మాదిరికొందము. పోవుదము.

ద్రోణ—అహ ! ఏమి యీ గాంధీవికోదండపాండిత్యము. నాపాదములయందు బడి ననుష్కరిణ నూచకులగు చెండమ్ములను చెవులు సోకియు సోకినిధంగి జరివియొగకారిణకుశలప్రశ్ననూచక బాణవ్యయమును వేసియున్నాఁడు

కృపా—నాకునట్లే.

అశ్వ—నాకునట్లే.

భీష్మ—నాకునట్లే.

(అ.దత్తు నిష్క్రమింతురు.)

పునః ప్రవేశము-ఉత్తరుఁడు (సారథి)-అశ్వుఁడు.

అశ్వ—ఇట్టిపీరితనముల పాక్షికిటీవారని నేను చెప్పిన గుఱుతులన్నియు జ్ఞాపకమున నున్నవియ ?

ఉత్త—ఉన్నవి. విజయా! నాకు భయమువలలేదు. నీవైన నసహాయుడవై యెల్లు సంగరము చేయుదువు ?

అశ్వ—భయపడకుము. చూచితివా ! రాజరాజు మంగమున జరుగుచున్నాఁడు. వాని పవలరాదు. ఇక్కడివారితో మనమిప్రయోజనము. అక్కడికి పోనిమ్ము.

[వేనక యువనిక నెత్తిర దుర్యోధనుఁడు కనుమీచును.]

అశ్వ—సుయోధనా ! నీవేలయుద్ధమునకు వచ్చితివి ? వచ్చినవాడే విక్లేపియోదవు ? ఓహో ! పశువుల దోలుకొనిపోయెదవా. అందుకైనను దగవా ? ఇది యుద్ధభూమి సుమా ?

దుర్యోధ—ఏలయుంతమాటలాడెదవు. సమగ్రభూమిని నీవహించినావో ? చక్కఁగ యుద్ధమునకు నిలుపుము. నినుఁడంచి చెండాడెద.

అశ్వ—యుద్ధమునకు నిల్చెదఁగాక కొన్నిమాటల వినుము. దానిపై నీవు యుద్ధముచే యుదువన్న ప్రపాప్తి దప్పింపజాల.

నీ॥ నానాటనంత కంతకుఁబెల్లుపెఱిగిన
క్రోధానుభూత విరోధిగరిమ ।

నీలాంబరుని శిష్యువాని నెల్లనుమేటి
వీవన్నయతుల సభావనంబు ।

మోహనాంగిని సభద్రోహంబనకడీలు
పడ పుట్టమొలుచుకట్టిడితనంబు ।

అరభిదురవాణి యానందమున

ఘోషయాత్ర కేతెంచినయధికగర్వ ॥

తే॥ గీ॥ మారయనమాప్తిగనుటకే దారసిలితి ।

సమయమిట్టిది గలఁగుటసాధ్యమెందు ।

కలఁగిపారిక భూపాల నిలిచితేనిఁ ।

బూనియివియెల్లఁ దీర్తునీయాన సుమ్ము ॥

ఇది కదనరంగముగాక పాచికలాటకాదు. స్వభూబలము నమ్మియుండఁజనుఁ
గాక శత్రుని కైవోపాయము పనికిరాదు. మృదులఁ జీల్పెడు నశని బాణములు
కాక సొమ్ములఁదిచ్చెడు దగదచ్చిబాణముకావు. ఇంద్రుని వస్త్రధ్వంసం బొనర్చి
వచ్చుఁగాక యలలకట్టిన పుట్టమొలుచుటకాదు. ప్రహతగజతురంగ పదాతిజననిగ్ధక
దృఢవారి పురంబున మునిగి తేలుటగాక నమ్మినబంధువు నట్టేటఁ ద్రోయుటకాదు.
బాహులఁ బరవాహినిఁ గాల్పుటఁగాక లక్ష్మియెల్ల మండఁజేయుటకాదు. కంకి
గృధ్రాదులకుఁ బ్రతిపీరుల మాంసకబిళ్లముల కెందు నేయుటకాక తోలుట్టువులను
పిమాన్మమిడుటకాదు.

దశ్య—“శేషకోపేనపూయేత్” అనుభావోక్తి నెఱుంగని వాడను గారు. ఇది
యన్నియుఁ జేతకాని పదయ్యట్లుకాక వెఱుంగనా? డొకి యుద్ధమాదుము.

అర్జు—అయిన నాయితమగుము.

ప్రవేశము (త్వరితగమనమున, కీష్య-ద్రోణ

కృప-కర్ణ-అశ్వ-(వదాతులు)

అర్జు—ద్రోహులారా ! ఈమోహనాశ్రమము వాళుడు.

(వేమును.)

అందఱు—

(మూచ్చిల్లుదురు.)

(ప్రవేశము - అభిమన్యుఁడు.)

అర్జు—కుమారా ! పట్టణమున నేమాయెను ?

అభి—అందలి నైరికులనెల్ల నుక్కడించి వచ్చితి.

అర్జు—ఉత్తరా ! నీచెలియలి బొమ్మపూర్తికలు కైకొనము.

ఉత్తర—(పోయియందటి యాభరణములు బట్టలు కైకొనను.)

అర్జు—అవైపుననున్న భీష్మనొద్దకు చాత్రము పోకుము. అతనికి యస్త్రబాధలేదు.

ఉత్తర—అయ్యో ! విగిలినవారు నట్లేమేలుకొన్న నెట్లు ?

అర్జు—శంకింపకుము.

ఉత్తరు—గీరినందటి నిపుడే నాయస్త్రమున సంహరింతువా ?

అర్జు—వలదు.

ఉత్తరు—అర్జునా ! ఈదుర్గోష్ఠిన కన్యచక్కారకు లేకనా విమ్మింత చేసినది (వారి ముగ్ధరికంఠములకు ప్రదాడుఁగట్టెను.)

అర్జును—ఇంకరమ్ము.

ఉత్తరు—(వచ్చి) అభిమన్యుకుమారా ! ఈయాభరణముల నీవు కైకొనము.

అభి—(తీసుకొనను.)

అర్జు—ఇంకఁబోవురము. ఉత్తరా ! నీవు మునుష్కండుపొమ్ము. నాసంగతి నేమియుఁ జెప్పకుము.

(నీష్క్రమితురు.)



బృహన్నల నాటకము.

కజ్జ-మూఙ్గము-ద్వితీయరంగము

ఉత్తర కంఠు.

ప్రవేశము: ఉత్తరుడు - ఉత్తర.

ఉత్తరు—చెలియలా! ఇదిగో నీవుకోరినబొమ్మపొత్తిక లంబరములు.

ఉత్తర—అన్నా! అయ్య సభలో నెవ్వడో మహాపురుషుడు, సహాయమొసంగినందున, జయముచేకూతొనరి చెప్పితివంటి? ఆమహాపురుషుడెవరు?

ఉత్తరు—(న్య) నీకందుకులెమ్ము.

ఉత్తర—అయిన, నీవేయింతజేసితివా?

ఉత్తరు—(నవ్వును)

ఉత్తర—అహ! ఒక్కడవే కారవసేన నెట్లుచక్కాడితివి? నీయట్టిసోదరుడుండుట పుణ్యమేకదా?

ఉత్తరు—నన్నేలయింత ప్రశంసించెదవు? ఆకారవసేనయెంత? ఆమాటలేల. నాకాయాసముగనున్నది.

ఉత్తర—అదియుండనీ? బృహన్నలయొక్కక?

ఉత్తరు—సేమ ముందువచ్చితిని. బృహన్నల రాత్రికివచ్చును.

(ప్రక్క-నిష్క్రమించును.)

(ప్రవేశము - అభిమన్యుడు, రాజవేషమున.)

ఉత్తర—బ్రాహ్మణోత్తమా! అడీల సేదీరాజవేషము పూనియున్నావు?

అభి—బాలామణి! ఈసూచనములగైకొనును.

ఉత్తర—నజ్రదేవారాధ్యులతో నమూల్యమును గానున్నవే. ఈపటమెక్కడిది.

అభి—దీనిలోనున్న వారిఁ గఱుతింపగలవా ?

ఉత్తర—(చూచి) ఏమిది? కంకభట్టయు వలలుఁడు రాజవేషములనున్నార. ఇంకెవ్వరు ? బృహన్నలతోడపట్టవా ? ఇంకెవ్వరో యిరువురు వనోహరాకారులున్నారు. ఇక్కడ నైరంధ్రయున్నది. ప్రక్కన నింకెవ్వరో మోహవాంఛయున్నది. దీనిప్రక్కన నెవ్వరు నుండరుఁడు—(అభిమన్యునిచూచి) అహా ! నీచయున్నావు. వీరవరు? సైరంధ్రప్రక్కనున్న యామె యెవరు?

అభి—ఈయమె యెవని భార్య.

ఉత్తర—బృహన్నలతోడఁబట్టినవాని భార్యయా ?

అభి—అతఁడు బృహన్నల తోడఁబట్టినవాఁడుకాదు. బృహన్నలయే—అతఁడే యర్జునుఁడు.

ఉత్తర—ఏమియాశ్చర్యము ? వీరవరు ?

అభి—నకుల సహజేవులు.

ఉత్తర—ధర్మభీములేదీ ?

అభి—వీరే.

ఉత్తర—కంకవలలులా ? నోదము ?

అభి—యువతి! నేను హస్తమాదుడనా ? పాండవులఁడతీర్తి ప్రదర్శనరూపమున మీ వీటనే యుండినారు.

ఉత్తర—చ్రౌపది ?

అభి—సైరంధ్ర.

ఉత్తర—ఏమినుదినము ! వీరినెవరు వ్రాసిరి ?

అభి—నేనే.

ఉత్తర—ఈమెయర్జునుని భార్య యంటివికా ? సుభద్రయూ ?

అభి—అవును.

ఉత్తర—అమెప్రక్కన నిన్నేల వ్రాసికొనియున్నావు ?

అభి—తల్లియొద్దఁ గొడుగుండరాదో ?

ఉత్తర—సుభద్ర యంటివే నీతిల్లి యెట్లాయె ?

అభి — అభిమన్యునికి సుభద్రతల్ల కాన్ ?

ఉత్తర — (సిగ్గున లేచి పోవును.)

అభి — (చేయిపట్టుకొని)

(అనుబంధము 45.)

అభి — సతీ ! నా పేరుఁ జెప్పినంతనే నీకు సిగ్గేల ?

ఉత్తర — నన్ను విడువును పెద్దలున్నారు.

క॥ నేను పరాధీనను నా !

దాననుగా దున్న వారు తలెత్తెను లింకన్ !

మానవనాథకు మారిక ।

నా నేరము లెల్ల మన్ననము సేయఁగదే ॥

ఉత్తర — (తొమ్మును)

అభి —

(నిష్క్రమిం.)

ఉత్తర —

(ముందటేకివచ్చి.)

(అనుబంధము 46.)

భిళిరే! మాతండ్రికి నెఱవేఁజెను. అదరితోడి సూర్యుని — కామసంబంధము
కూడకలిగె. ఇప్పుడేమోయి కాలరూపునియుచు ననుకరించెదను.



బృహన్నల నాటకము.

కళ్ళమాజు-ము-తృతీయరంగము.

విరాటనుందిరము-ప్రవేశము-కంక, వలల అర్జున దామగ్రంధి-
తంత్రిపాల.

వలల—అర్జునా! చూచితివా యీధర్మరాజుడు తన్నేమిచేసియున్నాడు. బృహన్నల
సారథ్యమున నుత్తరునకు జయముగలిగెనని యన్నమాత్రముననే యాడుచున్న పాచి
కలగొని మోయునవేసెగా ఈవిరాటుడు! యిట్టిదురాత్ముని నూరకమాననచ్చునే?

కం॥ జంభారి కాచనేనియు ।

శంభుడెరఁగిం చెనేని చంపెదఁగనుమా ।

శుంభద్రర్యాయత సం ।

రంభంబించార మత్స్యరాజాధమనికా ।

నకుల—నా బాణమున నిపుడే చుగ్గముచేసెదను.

ధర్మ—అసజాలరా! ఊఱిడిల్లుడు. ఈ ధర్మరాత్ముని సదనమున నిశ్చంకముగ నున
మీయజ్ఞాతవిధి నెఱవేర్చితిమి. వీసమెత్తుమాట మిగిలిరానివ్వకుండ నత్యంతము
గ్రహమునం గాపాడినాడు. అట్టివానిపై మనము ప్రేరేపింప నిండు కృతఘ్నత.

కం॥ ఏరూపంబున మనకప ।

కారముగాంచినినాడు కారణమేమీ ।

భూరమాణునొవ్వనాడ ను ।

దారగుణాధారులార తలఁపఁగవలదే ।

తొలుత నుశక్త నోడించి వచ్చినందునై నతినిహాసమున సంతోషమునిండాక
నది. సమరభీరుడైన తనయుత్తరుడు భండన ప్రచండుడై కారవులనెల్ల జయించి
వచ్చినాడన్న జెప్పగూడని యానందమున బొంగి మేనుమఱచినాడు. మేనెఱుఁ
గమిఁ జేసినది నేరమగునా? అతని నేలనవలె. మనోదాగ్ధ్యముగల నేనే అర్జునా!
నీవు కారవులగలిచితివన్న, నుబ్బుచే నొడలెఱుంగక, రాజునకు మాకాడి నిన్ను
బ్రళంకించితినే. అతఁడవశ్యము త్తుతవృద్ధుడు.

భీమ -- నీమాటల నామాటల గలుగదు. ప్రతీకారము యోచింపవేవలయు.

అర్జు -- మనమండలము నిజవేషముల విగటని కఠింగించుకొందము.

ధన్య -- అప్పుడతఁడు క్షమాపణముఁ జెప్పికొనకున్న వలసినభంగిఁ జేయుచును.

[ప్రవేశము - అభిమన్యుఁడు.]

అభి -- (స్వగతము) ఆహా! యిక్కడ చేరియున్నారా? (ప్రకాశము) పిన్న పెన్స
తిండులారా! మన్నించుడు. (నమస్కరించును.)

అందఱు -- (అభింగనముఁ జేసికొందరు.)

ధన్య -- అభిమన్యుమారా! మాదుఃఖము నేమనిచెప్పదును. వేరులబోగొట్టుకొని
హీననేవరు నిలిచినదిగాక ప్రాణబంధువులబాచినను మాటలాడింప కుండునట్లు
చేసినది.

అభి -- తిండులారా! మీరునాంధ్రస్వలమునా! మీజిత్తి దుఃఖిష్టితివచ్చినందుకై
నింతయో నొకభరితిరి. ఆహా! మీ - అతపరథము నొందితిరి.

అర్జు -- కుమారా! ఊహిష్టియు. ఏమిప్పున్న కాలమునందంతయు నింతదుఃఖము
గలుగదయ్యె. ముందున్నదే. నాని నెట్లు మీతివలయునని యోచననిడియుండ
ఇప్పుడతఁడయ్యె గడచిన నడవంగదా చెప్పరానిదఃఖ మావట్లుచున్నది.

ధన్య -- చింతించి ప్రయోజనవేమి? ఊహిష్టుండు.

(యవగత నిగ్రహము.)



బృహన్నలనాటకము.

శజ్జమాజ్జము-తొరీయరంగము.

ప్రవేశము - ధర్మ - భీమ - నకుల - సహదేవ

అభిమన్యు (సింహాసనమున)

ప్రవేశము విరాట - ఉత్తరుడు

విరాట—(వారినిజూచి,) కింకా ! ఇదేమి దుష్కృతి ? సింహాసనము నాగోపించి యున్నావు?

అర్జు—

(ఆనుబంధము 47)

రాజేంద్రా ! ఈ మహాకృత్ కీకరి నామము చుంతనయ్యెను. ఇతఁ డింక నంతాధ్యక్షుఁడు, సవ్యసాచిక భూషణుఁడు, జగద్విదిత ధర్మ యశోవిలాసుఁడు, పాండవరాజుగ నాదిమసమానుఁడు, రాజసూయమహాస్వోసోమమగనీ, ధర్మ నాదకుఁడు, యుక్తస్మిరుఁడునుమా. అజ్ఞాతవిధినిష్ఠహింస నీయోధగఁడనన్నాఁడని నెఱుఁగి పుట్టించె.

విరాట—ఏమిమాట. ఇతఁడు ధర్మజుడైన భీమావనమాద్రేయుఁడు, ప్రపంచయు శక్తి ?

అర్జు—బరిహింబజటాశుఁడై పాణసాగణుఁడు, కిమ్మొనిఘావరుఁడు, పరాధి వ్యధిపతి వాయుధుఁడు, మహాబలవనయుఁడు, ఇంద్రేనుమా నీయొడ వలలాభి దానమున వంటలవాడై పులి సింగములతోఁ జెట్టుల గమితోఁ బోరాడుచుండేన వాఁడు. ఇంద్రుఁడుమా మహానీయుల. తపనాధ శ్రేష్ఠ భాగ్యశాల మాద్రీనుమహారల కుతియెంతయుఁ గూర్చుచేయవలె. సుశక్రతోడి యుద్ధమున నీమగ్నైర్విచ్చిన యుధారుల మహా బలసారుల నీయొడ దామగ్నింధి తండ్రిపొరుగువేరుల హయ గోతిక్షమలై యున్నాఁడు. రాజేంద్రా ! సుదేష్టాంతఃపురమున మాల్నియును వైశ్రాఢియై నెలకొనియుండి తనవై దుగ్ధపాము గలిగి పరిభవించిన కీచకుసు వారి యుజులకును మృశ్యుడేవతపోలే విలసిల్లి వారనందఱిని నీబకారిచే గూఢవృత్తి జపించిన లూతరణియే ద్రావణి.

భీషణుడు—మహేంద్రు న్ధాసనమున వెలసియుండివాడు, ఆప్సరో వధూమణియును సుస్వశీతానే మోహించి పైబడినను వలదనిన జితేంద్రియుడు, ఈశ్వరునితో బోరాడినను వెనువడదను దివ్యాస్త్రువేసి, చుట్టగాడీవ కోదండ పాండిత్యవీలానుడు. మఱి నీన్నగౌరవానీకమతియుఁ దానొక్కడ చక్కాడిన మీ శేఖరుడు. శాపమునఁ జేడితిననున బృహన్నల నామమున నిన్నాశ్రయించియుండిన సముదాత్యుండును నన్నుఁడికడేనుమా.

ఉత్తరు—నిన్న నీమహాశూరులు తనవేరు చెప్పవలదన్న మానితిని. నాకు జయ మొనగిన మహాశూరులైతిఁడే. ఇదృశమాదును. తల్పినిమించిన కుమారుడు. ఎదురు గొజువదని రణభీషణుడు. భోగిజితేశతమశ్యుడు సుగుణమాన్యుడు. ప్రశ్నార్థ నిహన్యమానలన్యుడు. ఆశ్చర్యమశ్యుడు.

విరాట—అహా ! ఏమనావుల్యు. ఈదినమే సుదినము. అహా ! కంకభిక్షా—కావ ధన్యుతనమా ! నీకెంతయు నపరాధము గావించినాఁడు. స్వీయబలప్రభువు యిట్లుండఁగాఁ దెట్టనికోటలవలె విలసిల్లుకమ్ములచేఁ బరిశ్రేష్టుడవగునీ కాకల దుగ్రహదైన జన్మిజ్ఞుచేయ నేడుమా ? అట్టితో నేను నీహేయన గర్వభాగ తొలుతునట్లు చెప్పినే. నన్ను బ్రాపించుము. (నమస్కరించును)

ధన్మ—విరాటరాజా ! నీవే మున్నాడవని యింతప్రార్థింపవలెను ? నీగర్భనాసమున ని వత్సామంతయు నుండి పారింపబడితిమి. వాదయునఁ గలిగిన కోపమున నీవు శక్తిఁచుట నేరమా ? రాజువగు నీయెదుట మారాడినందున నేను ధన్మయునకు వెలితియయ్యె. నాకాశ్చర్యమే. అనియుగాక, జూదమువలెన నారాజ్యము నోడి శ్రమకు మోవనినిన్నతిమ్ములను, నెఱుకన్నెఱుగని యెల్లటలి నాతోఁ గూడ నింతి వండుకొంపజేసి, యిట్టిదగ్ధితి చుండియు, మల, మల జూదమాదు నభిలాషగలనన్ను నంతగానిక నెంతశిక్షించినను గొజులయే. నీవు నాకుడనిట్లు స్వాతంత్ర్యము జూపుట నీవేమయు నెల్లడి చేయుఁగా.

కం॥ ఏపారమమ్ముజేకొని ।

భూవా యీవత్సరంబు భూరికరుణచే ।

గాపాడితి నిన్ననఁగాఁ ।

బాపంబునుగాదె ధరణిపాలకచ్చద్రా ॥

విరాట—నాయపరాధభారమున నాశేదముచోపదు. అధ్యయమియ్యవలయు. (నమస్కరించును.)

ధన్మ—రాజేంద్రా ! త్రికరణశుద్ధిగా నాకుఁ గవలులేను. ఏవాసమైనఁ జేయుదును. నీవేమిచేయు మన్నఁ జేయుదు.

విరాట — ఏమి చేయుచున్నా? జేయుదునని వచనమిచ్చినందున సాహసించెద.

అభిమన్యునకు నామాతలు — సుత్రుల బాణిగహణ మొనరింప నోడంబడి —

ఉత్తరు — చక్కెరచిల్లి పాలలోఁబిండినట్లుయెను.

ధన్మ — ఉత్తరా ! అదియేమి ?

ఉత్తరు — అభిమన్యుని మోముఁబూడుదు.

అభి — (నవ్వుచును.)

విరాట — పీఠమువ్రకి నప్పుడే మోహమయించియున్నదా ?

ఉత్తరు — అంకిరించియున్నదా? అంకిరించి, పెరిగి, నవ్వు, శాఖలతోనిండి విష్ణుని చాన్మయితి.

ధిమ — అట్లైన విగులమేలాయె.

ఉత్తరు — అప్పుక్షుము పది నెలలో ఫలవంత మగుటకు నేనుత్తర వానిని.

ధన్మ — అభిమన్యు!

అభి — (లేచిపోవును.)

ధన్మ — విరాటరాజా ! ఇకనశయమేల ? నీబాధవ్యముగలుగుట నా పుత్రుగముక
విరాట — నేవకా ! మాయుత్తరను నిలుచుకొనియున్నా.

[ప్ర॥ ఉత్తర.]

ఉత్తర అభిమన్యులకు కల్యాణము జరుపుచును.

మం గ లే ము పాడుచును.

(అనఁబంధము 48.)

యవనిక దిగజాయెను.

బృహన్నల నాటకము సఁపూర్ణము.

—

శ్రీ

బృహన్నలనాటకము.

ఉత్తరరంగము.

[బ్రాహ్మకావ్యము ప్రవేశించి]

వికడ—శ్రీరాజతమఃబుధ చింతితదాయ

కామూఢివెలయుబృహన్నలచరిత

మూలకీచింతితమ హాజనులార

మూలసీసాంధవ చరితంబుగనుండు.

4.

అలఘుగుణాధారు లై యుండితమకు

నలనందనందను డుండుగానుండి

నమకనాటిజూదాన నుజ్వలబహుళ

సకలసంపదలను జయ్యనఁబాసి.

8.

పదియునురెండేళ్లు వనమునఁబడిరి

అదిగాక యొకవర్ష మజ్జాతభంగి

విరటునిమ్రోలస్వ వేషముల్ మాని

గురుసీచవృత్తులఁ గొల్పుంపికట.

12.

యీలాగువగఁజెంది కేమనవలయు

గాలంబుదరియింపఁ గారాదునుండి

వాచేలకారవ్య వరులనుగనుండు

పారిచంద్రముఁజూడఁ బరమావృత్తులంబు.

16.

పరశురామ నిబాహు బలమహోద్ధాము
 తిరుగంగదోలిన ధీరుడొక్కడు
 అరుదుగానస్త్ర విద్యలకుమగండు
 గురు తేజఃడగధను స్థురుడొక్కరుండు.

20.

అతనికంటెనశూరుఁ డతిరథశ్రేష్ఠుఁ
 డతులవిక్రముడుకృ పాచార్యుడొకఁడు
 నిటలాత్తునంశజ స్మించినయట్టి
 పటుబలుండాహవ భస్మచొక్కఁడు.

24.

తేజంబుననుదిక్కు దిక్కులనెల్ల
 రాజరాజనుపేరఁ బ్రబలెనొకండు
 అజిమించియర్జును ననిఁగూలనైతు
 నెల్లపేదియనుమీటి విలుకాడొకండు.

28.

పోటునయమునై నఁ పారిపుచ్చుగడఁగు
 పోటరివిలుకాండు పారి బెక్కువేలు
 అంతటిపాఠొక్క యర్జునునోర్వ
 నెంతయుఁజాలక యిటుక్రిందఁడిరి.

32.

యీలాగయినని క నేమనవలయుఁ
 గాలంబుదరియింపఁ గారాదును డి
 ఈచక్రనిగంటి తేజనులార
 పాకారికైనను బ్రతియగుచుండు.

36.

ఘనబాహుబలధుర్య కంబాస్త్రశౌర్య
 జనద్రద్ధైశ్శక్తిచక వర్షయంచు
 భూజనంబులుసర్వభూములబొగడ
 రాజన్యులరులని రంతరమివ్వ.

40.

దారుణంబుగవసుం ధర నేలినాడు
 వీరశ్రేష్ఠుడంచు బేరొందినాడు

భీముఁడొక్కఁడుదక్కఁ బృథివివేటొక్క
భూమీశుఁడసేతోఁ బోరాడఁగలఁడె

44.

పరసతీమణిభంగ పటవినపాప
భరమునమతిఁదూలి వరశక్తిసోలి
వ్రాభవగతిమాలి పడియెఁగాకున్న
వాభీముఁడైననే మతఁకినెమరె.

49.

దుర్మాన్దచృత్తి బల్లవోహమెత్తి
ధన్యనందనురాణి తలిరాకుబోణి
నలఘువిలాసపే మామృతనాస
నళిగుంతలాభిన తృణికపాచాలి.

52.

నలునాథచేసెన్ హీనశీచకుఁడు
కటకటాతలపోయఁ గారాదుగాచె
తుదకుఁదానేమిసంతోషంబుఁజెందె
తుదకలెనిమర్బున్బోఁ దానెవ్రుందె.

56

శుభహుబలధుర్యఁడీయస్త్రవీర్యఁ
డబలాహకధైర్యఁ డేమామెచకట
యీచక్రనిధంగి యేయిట్టులుండ
లోకులనోరులనా లోచింపవలెనె.

60

అపకీర్తియొకటి పాయనిపాపమొకటి
యుపతాప మొక్కటి యరుదుఃఖమొకటి
పరిభవ మొకటిసా భవహనియొకటి
చిరభీతియొకటి హెచ్చిననైరమొకటి.

64

ధనహనియొక్కటి తనహనియొకటి
ఘనభయంకరనర కంబెయందొకటి
అతికామమునరావ నాసురుఁడీలై
క్షీణిందుఁడలపోయగ్గీచకుఁడీలై

68

కావునధరపర కాంతలమీఁది
భావమెన్నఁడుగాని వలవడునుండి
ఈకిచ కాధము నీక్షించుకంటెఁ
బాకాఁసుతునిత పరికింపవలదె. 72.

మాయురేయింతటి మహిమంబుభూమి
నేయెడనైనఁ బ్రతీక్షించినామె
ప్రహ్వవిశేషులై భాసిల్లువారు
యజ్ఞయాగాదుల నడరించికాక 79.

యే.కాంతమైసిరి నీక్షింపలేరొ
భూకాంతులై యుగ్ధ భూములఁజేరి
భీతిల్లకనిచేసి వృథ్వైపైసిల్ల
కేతన్విసంభోగ మెఱుంగంగలేరొ. 80.

అమరనిరాహు లైతపశ్చర్య
లనితాబ్ధములుచేసి యఖిలపృథ్వులు
నిత్యసంగముల మానినవారైనై
భృత్యోహమనఁజేసి వెలయంగఁబాలు. 81.

నేవాఁకడగంటి నెసఁగువాలూపు
దీనుఁడై వేటొక్క దిక్కు లేదంచు
నడలెదనంచుదా సోహహ్మటంచు
నడఁబాయనంచు నీవేదిక్కుటంచు. 88.

నాపురూరవసుండ హస్త్యైర్ద్రుఘ
ఏపంకజానన కిలదాసుడయ్యె
నామానినీమణి యామోహనాఁగి
యాముద్దులాడియా యలరుపూబో,జి. 92.

ఆయర్వశీసతి యనదయైతన్నుఁ
బాయకుండినముద్దు పల్కులుదసర

సశరీంసుఖమివ్వఁ జనుదెంచిదేవ
కృతమధ్యవరనిపైఁ గేవలమోహ.

46.

మతివేలమైనొక నకటతానెంత
బలిమాలిననుబల వంతపెట్టినను
నోజకాడనితోసె నొప్పకపోయె
నజితేంద్రియతయెం దేనియుగలదె.

100.

అదియేమిషగని యాలాశాదువాని
గదరినివేయాలు ఘనసురివేశ్య
అట్టియింటినిదెన యయ్యచేపట్టి
నట్టియింటియటంచు నటుపారదోలె.

104.

మాదితితోయెంత సొబగుఘటించె
చకునిక్కెగడి కినిభేదమరయు
బలుకీచకునిబుద్ధి ప్రజలకుఁగలుగ
నిలనుబట్టినతె లెందుండువాటో.

108.

పోలసేయర్జును బుద్ధిగల్పంగ
మహాకమునవేశ్య లెందుండువాటో.



ఆ ను బంధము

ఈ రాటకమున నక్కడ నక్కడ ననుబంధములు సంఖ్యలు
సూచింపబడియున్నవి. ఆ సంఖ్యలు పేసిన చోటకుండిన పాటప్రక్రియ
నుదహరింపబడియున్నవి.

1. రాగము—మాజా. తాళము—రూపకం.

ఇంద్ర—సంతస-మాయెరు-కమనీ-యమనీ-రమనీ || పల్లవి
 నీదగునాట్యము-మోదనుని-వెను |
 గాదిలిమెచ్చగఁ-గలనా-లలనా-యెలనాగ || ౧ |
 అలవడుమాధురి-కలగానమునను |
 బొంపుమీతెరు-సాలపుల్-కలుకుల్-గులుకుల్ ||

2. రాగము—నీలు. తాళము—

శోభ—భూమిశా-రతిగోరుదాన || ౨ ||
 నీమణిలాసము-నిండెనుమది నీ |
 పాదములాసపల్కుచాన. || ౩ ||
 వడిశరమ్మల-నంచనసేయుచు ||
 న్నాడుబ్రతుకగా-నీడుమారుడు. || ౪ ||

3. రాగము—నాదనామ తాళము—

అన్న—తగునే యొకతినాడ-నీచుటికొకచునీచు || పల్లవి ||
 ఈపరిపాటిగ-నెట్లులబలికితి-
 తాపముగలిగెడునాహ-తల్లిరో-పాపమునవే || ౧ ||
 చింతసేయసేయ-చింతటిమాటల-
 నెంతంగబలికితివాహ-తల్లిరో-సంతాపముమీరే. || ౨ ||

4. రాగము—కేదార. రూపకతాళము.

శోభ—కనుగొన-మారుచుశా-కాముబారికొద్దజాల || పల్లవి ||

అనుబంధము.

అర్జు — పలుకకు మాజననీ-పాపవేగమాపజాల. ||పల్లవి||

ఉర్వ — ధగఃసాధవేమదాన - సురతసౌఖ్యము - వరుసమాకులేదు
కరుణజూపి కావురుంక. ||౧|| ||కను||

అర్జు — అమరనాథుఁగూడి-యిట్లులాడజెల్లునే
కొనురుడైన నన్నున్బి-లమమప్రేమజూడనానె ||ప|| ||౨||

ఉర్వ — నీ-కే-లా-నా-ధ ||కను|| ||౩||

అర్జు — మే-లా-యె-మా-త. ||పలు|| ||౪||

ఉర్వ — అమరీమణివే-డగదో-లెదవే-తగునే-పలుకకు ||కను|| ||౫||

అర్జు — జనని-దలుబొ-దగ నా-కగునె-తుదకొ-నరకము ||పలు|| ||౬||

ఉర్వ — ఈమాపులా నీకే-పాపముగలుగుదుగా-యోపగ-పలుకులు
పలికెను ||కను|| ||౭||

అర్జు — మాతాయీమాటేలా-పాటిగొనదగునె-
యేటికి నుడువులు నడివెను ||పలుక|| ||౮||

ఉర్వ — ఉరక పలికెన్మౌ-యోరువమరునకునె - సారసదళనయనా-
సరము పరసము సలుపకు ||కను|| ||౯||

అర్జు — సారెకుపలికితినె-కోరకుమదిజననీ-
కూరిమితగదననే-గురుతర దురితము-నరయపు ||పలు|| ||౧౦||

ఉర్వ — తమకమువగ ని తైనకొ-సమరసమదిరాదయె
సుమశిరుసకు సేదాళ-కమలగననువాడేసెన్
రమణుడయన దినువిరువకు ||కను|| ||౧౧||

5. రాగము-కానడ. ఆటతాళము.

అర్జు — ఇళవిసంగజాల-నీగాధ
ననుగనలజేసె-నీవేధ ||పల్లవి||

అనుబంధము.

గాసిలకిడినా-యాసముఁజెందఁగ

జేసితిమెంపపరాధ ॥౧॥

॥౧॥

తల్లి విసీవై-తనయునిఁగోరుదె.

యొల్లను నీదగుబోధ ॥

॥౨॥

6.

రాగముఃధన్యాసి. ఆదితాళము.

హార్య—మరుబాఁకి-తాళఁజూలఁకాంతా

గురువైరము-చూపదగునే యంతా ॥

॥పల్లవి॥

దేవరమణివేడ-బోవఁ దోలఁగనీను.

భావమునకు ధర్మమా ॥

॥౧॥

ప్రాణనాథుడమది-లోననమ్మితినిన్ను

దీనసు ననుఁగావవె.

॥౨॥

7.

రాగముఃకేవరిగౌళ. తాళము యాపకము.

అజ్ఞ—ఆయోధ్యోరతేరశాప

ప్రయోగమున కోర్వజాల ॥

॥పల్లవి॥

వికలితమై చాపశర-ప్రకరంబుల మహానశేయు

నకటకటా యెల్లునపునక భావము నోర్పువాడవ ॥

॥౧॥

ఎటునాను హితాంగ-బీ-డటుశాపము పాలయ్యెను

కటకటయాడేవికిసీ-కటికబుద్ధి యేలఁగలిగె

॥౨॥౨॥

8.

రాగము బిలహరి. తాళము ఆది.

ఇంద్ర—నిన్నుబోలువారులుందురే-యూబోకమునఁ

జెన్నారఁగ నెంతబలుఁచిన్నాణము గలిగిన ॥

॥పల్లవి॥

ఏంతచిత్రమైనభంగి-నీప్రచేసియున్నవాడ

మితవారలెవ్వరుదు-రీజగంబులోనజూడ ॥

॥౧॥

దేవకీనవాణ్ణివెడ-బోవఁగోలు నిగ్రహంబు

లేవిధంబులనుగార-మించియెచ్చి నాడవుతా ॥

॥౨॥

అపిబంధము.

9. రాగము-పూర్వీకల్యాణి. రూపకతాళము.

శకున-—ధైర్యమెడల నెలా-తలఁచవలదు భూమిపాల । ॥పల్లవి॥

చిరరాజ్యము సమకూరెను-సకలంబును నీదయ్యెను
మృత్యు నరవాసమునీ-యరులకుఁజేకూను ॥౧॥

గురుయోచన చేయఁగనిక-నేటికి మదిసూరకుమా
కురునాయక శ్రీభాగ్యము-కోరియొందు గలుగనేర్పు ॥౨॥

10. రాగము-పీఠ. తాళము-అటఁధాపు.

అందరు-—హాలాయేనరాణి-కాశీభవానీ
పాలింపుకుదాణి-వరమకల్యాణి ॥పల్లవి॥

అరుదారినిన్ను శంకిరినమ్మి నామా.
శకునిచి మమ్మింత-దరిజ్ఞువమ్మా. ॥౧॥

11. రాగము-జంజానీ. రూపకతాళము.

బృహ-—శీలసుకుణమత్స్యహ-పాలపుగవా-
చాలనాదుప్రార్థనంబు-నాలకింపుమా । ॥పల్లవి॥

నవ్యభరతసంగీత నాట్యవిద్యల-
భవ్యకీర్తిగన్నియలకుఁ-బరగఁజెప్పుదు । ॥౧౫॥

జేమపాడ నీరుసేప-చూమకరుణను
బేడిబృహన్నల యనంగఁ-బేరునాకును.

12. రాగము-మోహన. అపితాళము.

బృహ-—సముదారా భూవరా
శౌరితనూంజుండు మారుండు ఘనుండు ॥పల్లవి॥

అనఘనివారేని విరులింపఁగనా-
వనజాసనునకుఁ-ఘనముగాడే. ॥౧౬॥

అనుబంధము.

13

రాగము-బ్యాగ్. ఆదితాళము.

కర్ణ—పడపేయనె-భండనమ్ములొన || పల్లవి ||

ఎటుతాళువాడా-కులాత్కులకై

యిటులేటికిఁ బటుచింతచేయు || ౧౧ ||

ఘనశక్తియింత-యునులేనివారు

మనుజేశ్వరా-యనిగూల్పునేరినే. || ౧౨ ||

14.

రాగము-మిల్యాణి. ఆదితాళము.

శకుని—సమ్మదంబునను-చాలమేలుగలిగె

నమ్ముయోచనలు-వలదునేయగ. || పల్లవి ||

ఊరకేల యిటు-వాడదులూడ

వారరీతియగునె-యిట్టులాడంగ

కారణమీరు-పనెరు-వైగి-

నూరడిల్లు-విధంబుసేయంగ || ౧౧ ||

15.

రాగము-సారాఙ్గి. ఆదితాళము.

శకుని—వారిగల్గెభళిరె-భళిరెనేడు-వైరులనుజలారిది వైరమున-

బాధసేయంగను || పల్లవి ||

దురాచారులను-కన్గీతిపరులను-విరోధులను మిగుల-

దురావతాపముల-పాటుచేయగ-నరిణ్యవాసమున-

కంపగభళిరె || ౧౧ ||

16.

రాగము-బ్యాగ్. ఆదితాళము.

చారులు—రాజ-రాజపురీగ్రామ-రాజదెత్తుము

రాజదెత్తుము.-మూకు-దేజమిత్తుము. || పల్లవి ||

అనబడెను.

ఎట్టైనాపాంశపుల ముట్టివత్తుము-

ముట్టివత్తుము-వారి-బట్టితెత్తుము.

||౧||

17

రాగము-సురటి తాళము అది.

ఉర్ప — ఈలలనామణి-కేంతటినుఖమో

చాలంగ నెంతటి-లీలఘటించె ?

||పల్లవి||

ఈనలినాక్షికి-దీనతగల్గెను

ఈనంపుసకుం-దెలిసకతన ||

||౧||

మంచునిఁబుం స్వవి-ఇంచునిఁబొందిన

యండజమూసకు-నుండదెప్పుము ||

18

బృహత్-రాగము. అదితాళము.

చక — గొడవలె నెఱ్ఱెంత-పెరియునాకారత-

యంతరిభూరినారిత-యలఘుగీరత.

||పల్లవి||

నరులనుగులఁ ద్రోయనె-కరుగఁగారామునె-

దొరిలఁబారల వేయనె-దూలఁజేయనె ||

19

రాగము-బ్యాగ్ — అదితాళము.

చీచక — అంగజని-బుగారు-మంగళాంగి — యీనారి

సింగారు మంగసాకృతి-గనువలె-

రంగరుమన్నదిగా-యా-భృగవేణి ||

||పల్లవి||

కోకాశిశృంగారియో-కాక-పాకారిదేవెరియో

కాకున్ననారంభ-యోకనకాంగియె.

యీకాంతయుండునెఱు-లోకమునలేకయున్న ||

||౧||

లేదేనిరుద్రాణియో-యాభూవారుపూ.బోణియో |

కాదెనిఁగించి-కాంతామణియోయీ

చేదండగావినీ-వాదమేలకాదఃకాదు ||

||౨||

అనబంధము.

20.

రాగము-బిలహరి. ఆదితాళము.

క్రొత్త—భళిరెయ్యేమి పుణ్యమీవు సలిపినాడనౌ

లలసబల్కటాక్షుచి ప్రియలసేనపయి ॥

॥౪౪౬॥

మేలియుద్ధ చిలుకపలుకు లీలజాపును

బాలసేదండఁ బలుకు మేలుచాలదె ॥

॥౧౧॥

21.

రాగము-ఆ తాళం. తాళము-రూపకం.

క్రొత్త—మానసము లోననింత ప్రాణేశ్వర ।

దీనగతి-యేనాడును-నేనెందను-గానగద

॥౪౪౭॥

ఊరకిటు-లాడెదవు-కోరికయొ-సల్లాపము ॥

బీరమా-నికు-బీరమా-నుని-చాగమా-భుజ-సామా

వైరి-బారిగొనుటయె-భారమా-పాటింపగ ॥

॥౧౨॥

22.

రాగము-కాంబోధి. తాళము-ఆది.

క్రొత్త—పరిపాలించి తేరమణ-నాలీల-లాలించి-చాలాదయచే

కాలాను-కూలామె-యీలాగొనరె ॥

॥౪౪౮॥

ఆమోదముననీమభానునిగొనగినఁ

సీమాట-నేమిచు-భీమామిగుల ॥

॥౧౩॥

ఈవేళ-నావగ-బోవగఁజేసితివి.

కావవె-మహాను-భావామ్రమొక్కద ॥

॥౧౪॥

23.

రాగము-తాళము. మాసధ్వని-రూపకం.

క్రొత్త—నిందకీ-భంగిసన్ను-ఁగింపగా-చంద-మారయగ

మంద-రా-ల-న్నా-పై-మనుతవెలయఁ-బలికెదవిటు॥౪౪౯॥

అవభాధము.

ఉచ్ఛ్వాసము—కాతని-చరితమెన్న-వితగా । చింత-సేయగును.

సం-భో-షం-బు-న్నిం-చెక । బాగడగనిచు-నలవియగు న్నెల్లవి

క్రావడి—చంతో-వమో-తైనకా-కాంతా-నన్నీ-రీతిక ।

వీంతగనుతి-యింతు రెయిది-యెంతటిపని-యింతపొగడ ॥౧॥

ఉచ్ఛ్వాసము—మగువనా-నదమల-చరితము-జగతిని-నిలిపితి ।

వరుడుగ । పొగడ-దరమె-మిగులవగల ॥

క్రావడి—నన్నిటు-లూరక-యాడకు-మెన్నగ-నీడగుక్రీతియు ।

మన్నననా-కున్నచబా-లున్నవలా - మిన్నపునీ-పున్నతియె-నె
న్నచునీ-మనంబునను-ఘనాధరణ-దనర్చినను-గనుంగొనవై ॥

ఉచ్ఛ్వాసము—చండబలవి సేతులొ-చాండవులునిచనరయుచు-నుండగనుదొ

నగులుసే-దండమెలగి-మెండుకొనుచు-నుండగలవె-

చేడ బుసు-విచారఘన-కచావలదు-

వచారముల-వచివగను పండుపుగగంటినిగడ ॥ ౧౪॥

24.

రాగము-క పీ. ఆటతాళము.

అదఃకృ—అనఘ మాదగుప్తారనంబుల-గనికరంబున బెంపవే.

వినతి చేసెదమీదురాత్మల-గనలివనమువిడిపింపవే ॥పల్లవి॥

నిదు సేవకుల కటమమ్మన-నాదరంబున-బట్టి

యీదురాత్మ నెలంత చేసినగాదునుము-పడగొట్టి ॥౧॥

వివరణంబు గభర్మసుతుడని-భీముడైయునుచునూ

గవలుద్రోవదియంచుముబలు-గాసిపెట్టిరిభూవ రా ॥౨॥

25.

రాగముకాంభోజ. చాపతాళము.

ద రోగ్య—చాసంతసమాయె మాకుచు మేలునిండగా-

మదిదలవగ

॥పల్లవి॥

అనుబంధము.

బోలవైరులవీదోఁడెను - ఏలామఱి-యూలోచన - ఏలాగున
దేలింపగ ॥

కనుసాహసమడరింపుమ-గుడియడ్డకుల బడలించుమ
యోడివిరటనిగోధనమును-వడిబొదివిస-గడుచలమున-చూపు
కునరిలిబడువారలు ॥ ॥౧॥

26.

రాగము-హ్యాస్. ఆదితాళము.

శకుని—సంతరింపఁ జేసెనేనుగా తెనుకనము ॥ పల్లవి ॥
భూరిసమ్రాజ్య-వైభవమెల్ల-చాలసేకునచ్చె
నేనుగాదె నుదినము ॥ ॥౧॥

27.

రాగము-ల్యాశి. ఆదితాళము.

ఉత్తర॥—ఈమహానుభావుఁడు-కామునినొడఁగుఁడో ॥ పల్లవి ॥
పరగంగనిదిరా-తగజీనిమరనియా
ధరిణికివచ్చిన-సరసీజనేత్రుఁడో ॥ ॥౧॥
తెనకునందము-మనసుచబుట్టిగా
జనపాల్గొన్నయూ-వచనాతరుత్రుఁడో ॥ ॥౨॥

28.

రాగము - తాళము.

అభి—పాపముగాదా-నాపాపము
తాము గీర్చి యూపదలను-బావగరాదో ॥ పల్లవి ॥

29.

రాగము-హైవి. ఈశాళము.

ఉత్తరము—నగభీర-సుగభీర-నానానామవిహార,
తెగనీచరితముచెప్పవె-ధరణీనిర్ధరనిర ॥ పల్లవి ॥
పూనిననీసత్యమునకు భువినియంతయు నదరొచ్చె.
సేనానుమడమగున-నమ్మినాకుబెప్పరాదె ॥౧॥

30

రాగము-నాదనామ ఆదితాళము.

ఉత్తరము—అయ్యోయయ్యో చచ్చితే.
ప్రాణముబోయె-నయ్యో ॥ పల్లవి ॥

అనుబంధము.

శ్లోకము-ద్రగ్ధులు-నెల్లరుండుంగా.

పెల్లుగాపిచ్చెనే-యెల్లనుచాపు

||౧||

ఈపాట గల్గునే-భూపాలసుతుడను.

ఈచామ నాకేడ-దాపురమాయెను

||౨||

౩1.

రాగము-సురటి- ఆదితాళము.

అభి-—సా సా పీర్వరదగమన-చాచునిలవేణీ ||

||౩||

ఇట్టివానికీపుచ్చెల్ల-లెట్టిలైతివి ।

మట్టమీకే-నమ్మల-మానిసిమణి ||

||౪||

సాదిరంబుదీరినిండు-మీదనేయహా.

నాదుమోహ-మేదునంచు-నమ్మబోకుమా ||

౩2.

రాగము-భూపాల ఆదితాళము.

అభి-—నా నరత్నము-నాభాగధేయము.

వాళోడుచెలికాడు ననుజూడరాదే ||

||౫||

యే-నవాపముననే-యూరితిగలిగెనా.

ధీరుమారున-జేరిగరాదో ||

||౬||

౩3.

రాగము-వహోబి. ఆదితాళము.

అభి-—ఏమి నీతు-నెంద భూదుహీనదైవమితజెచ్చె ।

అమహత్ము-లిక్కిలైరి-అయ్యయోనే-నెట్టులుండు ||౭||

తాళమున-కోవబాల-పైవపీమిచేసెనన్న.

పాపడించు-బలుకలైరి-పాపమనువారులేరె ||

||౮||

౩4.

రాగము-శంకారాధరణం. తాళము-ఆది.

ఉత్తమ-—పా-రా-డ-సి-పై-పావరే మద-కారపులబలా ||౯||

||౯||

నాచాపబాణము ల-చూచిన-బారే-

సీమలవారల-పీచమునడచూ ||

||౧౦||

సామజపాలికే-సరితోడబోన-

భామరొయెందును-క్షేమముగల్గునే ||

||౧౧||

అనుబంధము.

35.

రాగము-ఆశావరి. తాళము-తాళము.

ఉత్తర—నిను వేడికొందునన్నా-చాలగ-నునసారనాదు

ప్రార్థనం-బనురాగ మారచేయుగను || పల్లవి

ఉత్తరుడు—అదియేమిచెప్పుమమ్మా-కొంకక ; ముదమాం నేమి

కోరినా-నొదవించు నేల సందేహము || పల్లవి

ఉత్తర—గురు సేననెల్లను నీవు-బరిమాన్తగా చెయూజికో-

మఱినాదు బొమ్మలాటలకై-స్ఫురదంబరగాబు నీ వేడెద || ౧

ఉత్తరుడు—ఇదియెంత కార్యమెయమ్మా-మదిసూగిల్లు చెల్లెలా-

ముదమారబొమ్మలాటకై-కొదలేకయుండనే చెల్లెద || ౨ ||

36.

రాగము-విలహరి. అదితాళము.

అభి—ఏమివిచిత్రమో-యేమియుఁ దెలియదు-

నామదిశంకయు-వేమారుగలిగెను || పల్లవి ||

భీతిల్లకె తయఁ-బ్రీతిసారధ్యమున-

కే తెంచునాతడే-నాతండ్రియానాకో || ౧ ||

37.

రాగము-జంజాటి. తాళము-తాళము.

ఉత్తరుడు—అమ్మాయమ్మాయమ్మా-మిదిమేమిమైననమ-

ముమ్మరంబుగా-మూగినిలిచెను || పల్లవి ||

అబ్బాయబ్బాయబ్బాయ-తబ్బిబ్బిబ్బిలామోను-

మబ్బుచూసెను-ఉబ్బికోలకు || ౧ ||

అయ్యో-అయ్యో-అయ్యో-వేయ్యెలచాలను-

కయ్యెను నకునా-కాలునిలవదు || ౨ ||

38.

రాగము-జంజాటి. అదితాళము.

ఉత్తరుడు—చావునప్పె-నా-జీవముప్పె

|| పల్లవి ||

కొరిపుతొడను-బోరాదువాడనే

వారినిచింతనే-నీరువట్టుపుట్టె || ౧ ||

అయిదు భము.

పంపుమాటచేయక-వల్ల కాటిసారథి-

కొంపగుంలిపోవఁగాఁజంపుచుండెనన్ను ।

॥ ౨౧ ॥

పూరకంగమంతయు-వడవడవడకె-

పారివచ్చినంతనే-ప్రాణమింతదక్కు ॥

॥ ౨౨ ॥

ఉత్తరుఁడు—ఇదేలా-యింతబల-వంతమయ్యెనీ-

పదంబులకొ-మొక్కువాడ-పారనిమ్మునీ

॥ పల్లవి ॥

బృహన్న—కుమారా-భీరుభంగిక-బోవనొనేరా-

ప్రమోదంబౌ-నమ్మనన్న-రమ్మరమ్మా-యో

॥ పల్లవి ॥

ఉత్తరుఁడు—భయంబయ్యె-జాలజాల-ముద్ధమాశనే-

నయోనా-ప్రాణమింత-మానరాదేనీ ॥ ౨౩ ॥

॥ ౨౩ ॥

బృహన్న—వచోగీతిం-బాటిసేయు-భంగియాడవే-

విచారంబేటికింత-నేనుగల్గరా ॥

॥ ౨౪ ॥

౪౦.

రాగము-హిందూస్థాని తోడి. తాళమిశ్ర.

ఉత్తరు—అక్కటాసారథి-యొక్కడికిపిల్చెను ।

దిక్కులేనిభంగినాకు-చెత్తుపెనీయిల్లుగాల

॥ పల్లవి ॥

చావునచ్చెనేనినాకు-జీవయేలచెప్పుచుమా ।

జైవమేమిచేసెనన్ను-దాళబాలతల్లి దండ్రీ ॥

౪౧.

రాగము. తాళము.

ఉత్తరు—నాకయ్యెప్రాణభయము-పోకార్పగ నె ।

॥ పల్లవి ॥

తామసముననీకియ్యెడ-దాలిమిగలుగను మదిలో

నామహనిదగజేకొని-ప్రేమభ్రావరాదెనను ॥

॥ ౨౫ ॥

అనుబంధము.

పాపము పుణ్యమునవెయ్యో-పాపిసారిభిదయమాలి-
నాప్రాణమునాకొనంగి-కాపాడువారులేలే || ౨౨ ||

42.

రాగము-జగజుటి. రూపకతాళము.

బృహన్న — దేవదేవనైదివిదారణా-లోకకారణా |

పాపవారణా-లోకకారణా పాపవారణాలోకకారణా || పల్లవి ||

ఇందిరావతికేశవా-నీలనీరదసవ విగ్రహా-(హరి)

సుందరారవిందహరివిలోచనా-భవమోచనా || ౧౧ || పల్లవి ||

శ్రీపతీహరిపావనా-లోకబాలభరణవీతాంబరా-(హరి.)

తాపసాంచితమానసాబ్ధి వినోదనామధుసూదనా || ౨౨ ||

43.

రాగము-తాళము.

అభి — జనకాచేరినిమ్మా-నిదాతనయని ననుజేకొమ్మా || పల్లవి ||

లనయముచూడంగ-మనము నంగోరికి-

మఃని డి నైకొమ్మా || ౧ ||

కన్నత్రణినిసుగానకయుంటిని-కన్నగదయ

రానిమ్మా-నాపయి || ౨ ||

44.

రాగము-వేదారి. తాళము రూపకము.

అభి — చేకొమ్మానీమద్దు సుతుని-పొమ్మనక || పల్లవి ||

నెమ్మనమ్మ-నెమ్మిగ్గమ్మి-సమ్మడమ్మా గ్రమ్మరించె || అను ||

అర్జు — నాబాలానేగ్రూరుడునురా-కలగాయె-

శీలతాల-వాలబాళి-దాళబాల-బాలమేలనో || పల్లవి ||

అభి — రంగమీఱ-గొంగిలిచితి-పొంగనంతరంగము-

భంగమెల్ల-మింగెగ్గేదు-మంగళాలింగనంబు || ౧ ||

అర్జు — విన్నవైతి-నన్నజేయు-మన్ననంబునన్నలో-

నిన్నజూడ-కున్ననేర-మెన్నకింక జెన్నుమీఱ || ౨ ||

అయిదు ధము.

45.

రాగము - మిఠు. తాళము - శ్రీము.

ఉత్తరము - భూతనాథః మోహనా - శ్వేతవాహనా - భృ ॥ పల్లవి ॥

ఎన్నిభంగుల నిన్నునియ్యెక - సన్నుతించును

యున్నతమగ నీకు నేమని - విన్నతించురు ॥ ౧ ॥

ఆరసేననుచున్నించినాడగు - భరముబాపవే ।

యరిమరి లేకింక నాపయి - గరుడజూపవే ।

46.

రాగము - మిఠి. తాళము - రూపకం.

అభి - సారసాక్షి తాలేసిండు - క్రూరమారుడు ॥ పల్లవి ॥

లోకమినుకెక్కితి - సేకునెక్కితి,

నాకుని కనానతియ్యి - లోకమందరీ ॥ ౧ ॥

భూవరేణ్యుడనీ । లావణ్యరూపినీ ।

భూవనాథ రామృతాబు ధేవియ్యవే ॥ ౨ ॥

47.

రాగము - చపలగున్నడ. తాళము - శ్రీము.

ఉత్తరము - అరుహ కాదోచనార - మనుషమానందమహియ ॥

అయగన్నుత్తరపుణ్యయై - చువనినసమహాయెను ॥ పల్లవి ॥

చాలంగనా భాగ్యమునకు - సంతసించితి - మోహో - సంతసించితి

కాలునికోటయవట్టి - కాలదన్నువాడనిపుడే ॥ ౨ ॥ ౧ ॥

48.

రాగము - రాగమాలిక తాళము - శ్రీము.

అష్ట - అలకింపుముభూవర - మేః గుప్తీతి ॥ పల్లవి ॥

అరయగనీసత్య - కరుణయుఁగ్గిరు - కరుదారచూపము.

తెరలబలుకకుపరాకుననిటు భరాధిపగమ - నిరాకృతునిగ ॥

॥ నాటకురంజి ॥

అవతరము.

పొలుపుగ నామహాబలసూ నుడితఁడు. చిలసిల్లుభీముఁడు
వెలియజేయుము. విలోకనమను-త్రిలోకయులను

2 బిలోజ్వలుడితముడా || శంకరాధరణ||

కనుగొనువీరశివని దేవసూనులు-ఘనులగుయమభులు
తనరజేయకు-మనాదరణము-జనాధిపతిను-వినాయకగు
||శహన||

తుదకామాలినియని-యొదవినపేరున-వొదవెమ్మైరంధ్ర-
యదియైదొడి-సదాశుచితకు-యదాహరణము-
గదానరవర ||అ|| ||మోహన||

భీమ—అరుదారనీతడె-మరపరిసూనుడు-నరుడు-ఘ్నానుడు
వరమహాజిత-సరోజహితము-విరోధివిసర-ధరోన్నతపలుకా
||శేదార||

ఉత్తరుడు—అభినవకాంతితో-నలరారునీతడె-యభిమన్యుడు
విభవమేమన-ప్రభావరిమిత-విభావసుదగు-శుభావహూడిత-దా
||నావేరి||

40.

కాగము-బ్రాహ్మ. ఏకతాళము.

సర-స్తీరుషదళనయనా-వర-సారసభవగిరిజా-
వర-నారదబుధజనతా-సుర-వారనిగమఃసుతా-
ధీరా-సారా-మిలిధీలోకాధారా ।
భంగో-జ్వలకం-ధిశయా-కమలా ।
రామా-భీమా-యిన-శ్రేతాసర్వేశా ।

మృగళము.

